

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

KUR’AN VE SÜNNET REHBERLİĞİNDE
ŞEYTANLA MÜCADELE EDECEK İNSANIN EĞİTİMİ
(DOKTORA TEZİ)

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULLAH ÖZBEK

HAZIRLAYAN
MUSTAFA ÇOBAN

Konya 2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
KISALTMALAR.....	5
ÖNSÖZ.....	6
GİRİŞ.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

A. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1. Problem.....	12
2. Sınırlılıklar.....	12
3. Araştırma Yöntemi.....	13
4. Veri Toplama Süreci.....	14
5. Veri Analizi.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

A. KUR'AN VE SÜNNETTE ŞEYTAN KAVRAMININ ANALİZİ

1. Şeytan'la İlgili Tanımlar.....	16
2. Kur'an ve Hadislerde Şeytan'ın İsimleri.....	29
3. Şeytan'ın Yaratılışı İle İlgili Düşünceler.....	29
3. 1. Şeytan'ın Yaratılış Sebebi Üzerine Düşünceler.....	31
4. İblis'in İsyanının Temel Felsefesi.....	32

5. Hristiyanlıkta Şeytan İnancı.....	35
5. 1. Şeytan'a Aldanış ve İlk Günah Düşüncesi.....	38
6. Yahudilikte Şeytan İnancı.....	41
6. 1. İlk Aldanış ve Cennetten Kovulma.....	42

B. ŞEYTAN'IN ÖZELLİKLERİ

1. Kur'an ve Hadislerde Anlatılan Özellikleri.....	43
1. 1. Şeytanın Özellikleri.....	48
1. 1. 1. Kibirlilik.....	48
1. 1. 2. Düşmanca Tavrı Takınması.....	50
1. 1. 3. Kindarlık.....	52
1. 1. 4. Hayasızlık ve Günaha Sevk Etmek.....	54
1. 1. 4. 1. Günahı Süslü Göstermek.....	55
1. 1. 5. Hatada Israr Etmek.....	56
1. 1. 6. Yalancılık.....	58
1. 1. 7. Döneklik ve Nankörlük.....	60
1. 1. 8. İbadet, İyilik ve Hayırdan Hoşlanmamak.....	61
1. 1. 9. Vesvese Vermek.....	63
1. 1. 10. Fakirlikle Korkutmak.....	67
1. 1. 11. Fitne Çıkarmak.....	67
1. 1. 12. Hainlik ve Nifaktan Hoşlanmak.....	69
1. 1. 13. Aldatmak.....	70
1. 1. 14. Fesatlık.....	72
1. 1. 15. Fıtratı Bozmaya Çalışmak.....	73
1. 1. 16. Muhalefet Etmek.....	75
1. 1. 17. İsrafa Yol Açacak Davranışları Teşvik Etmek.....	76
1. 1. 18. Lanetlenerek Allah Katından Kovulmak.....	78
1. 1. 19. İnsanın Uyanık Olmasını İstememek, Gaflete Sürüklemek.....	79
1. 1. 20. Gerçeği Gizlemek Ve Sinsi Olmak.....	80

1. 1. 21. İftira Etmek Ve İnsanları Birbirine Düşürmek.....	80
1. 1. 22. Riyakarlık.....	81
1. 1. 23. Felsefe Yapmak.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. ŞEYTAN'LA MÜCADELEDE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR84

1. İnsan Karşısında Şeytan'ın Gücü.....	85
2. Şeytan'ın Hataya Düştüğü Noktalar.....	88
3. Şeytan'ın İnsana İlişmesi.....	89
4. İnsanın Günah İşlemeye de Meyilli Yaratılması.....	92
5. Şeytan'la Mücadelede Stratejileri.....	93
5. 1. Kibirlenerek İbadetten Uzaklaşması.....	96
5. 2. Hırs, Tûl-i Emel, Hayalperestliği.....	96
5. 3. Cinsî Temayüller, Şehvet ve Aşırı İstekler.....	98
5. 4. Ebedîlik Arzusu.....	98
5. 5. Kötü Alışkanlıklar.....	100
5. 6. Düzensizlik.....	101
5. 7. Umumî Felaketlerden Gerekli Dersi Almamak.....	101

B. ŞEYTAN'LA MÜCADELEDE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR.....102

1. ŞEYTAN'LA MÜCADELE KONUSUNDA ÂYET VE HADİSLER

İŞİĞİNDA ALINACAK TEDBİRLER.....102

1. 1. Allah'a Sığınarak Korunmak.....	106
1. 2. Oruçla Korunmak.....	109
1. 3. Namazla Korunmak.....	110
1. 4. Helal-Haram Konusunda Dikkatli Davranarak.	111
1. 5. Allah'ı Hatırlayarak Korunmak.....	113
1. 6. Mal Harcama Konusunda Mutedil Davranarak Korunmak.....	115
1. 7. Vesveseden Uzaklaşarak Korunmak.....	116
1. 8. Tevbe İle Korunmak.....	118
1. 9. Cemaatleşerek Korunmak.....	119

1. 10. Hayasızlıktan Sakınarak Korunmak.....	120
1. 11. Tasadduk İle Korunmak.....	121
1. 12. Kur'an Okuyarak Korunmak.....	121
1. 13. Dua İle Korunmak.....	122
1. 14. Evlenerek Korunmak.....	123

C. ŞEYTANLA MÜCADELEDE AHLAK VE VİCDAN EĞİTİMİNİN

ÖNEMİ.....	124
1. AHLÂK EĞİTİMİ.....	124
2. VİCDAN EĞİTİMİ.....	125

SONUÇ.....	128
------------	-----

KAYNAKÇA.....	130
1. Ana Kaynaklar.....	130
2. Diğer Kaynaklar.....	131
3. Sanal Kaynaklar.....	134

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
a.g.e.	: Adı geçen eser
Ank.	: Ankara
Ans.	: Ansiklopedi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ş.	: Anonim Şirketi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD.	: Bilgisayar Diski
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
İst.	: İstanbul
Kit.	: Kitabevi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.	: Muhammed
Mad.	: Maddesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
Tahk.	: Tahkîk
Ter.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
T. D. V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayınları
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

ÖNSÖZ

Yeryüzünün halîfesi olarak yaratılan insan başıboş değildir. Yaratılışının akabinde Allah tarafından bilgilendirme süreci başlatılmış, Allah'ı zikreden meleklerle bu bilgileri aktarması istenmiştir. Bilgilendirme süreci peygamberlerle devam etmiş; ne zaman insan bilgilerini unutmaya yönelmişse, yeniden hatırlatma ve bilgi ile insanı donatmak için peygamberler gönderilmiştir.

İnsan başıboş, sıradan özelliklerle yaratılan bir canlı değildir; diğer varlıklardan çok farklı yaratılmış, maddî ve manevî donanımıyla yaratılmışların en şerefli olma makamına yükseltilmiştir. Bu makam ona bir takım sorumluluklar getirmektedir. Bu sorumluluklardan en önemlisi -Allah tarafından fitrat üzere yaratılmış olması münasebetiyle- şiddetli bir sınanma sonucu çizgisini koruyamayan ebedî düşmanı şeytan tarafından hem bilgilendirme sürecine hem de fitratına yönelik saldırılar karşısında, fitratı muhafaza etmesidir; bu, itaat yolunda güzergâh sapmasından kaçmakla olacaktır. Şeytan'ın bütün çabası insanın fitratını bozarak onu güzergâh sapmasına sevk etmektir.

Fitratın muhafazası, insan olarak verilen bilgiyi yozlaştırmadan, zaman zaman kirlense bile, vahiy ile temizlenerek fitratın gereğinin yapılmasının amaçlandığı, Adem ile Şeytan arasındaki güzel ve çirkin savaşında insanın galip gelmesi ile mümkün olacaktır.

Hız. Adem'le başlayan bilgilendirme sürecinin ilk ikazı Şeytan'a karşı ona ve eşineydi. Zira Adem'le sınanan Şeytan, kaybettiği ilk karşılaşmanın rövanşının bir şekilde almaya ahdetmiş, tevbe için değil de intikam almak için mühlet istemiş ve mühlet verilenlerden olmuştu. Rahat bir ortamda hayata başlayan Adem'i, yasak ağacın meyvesine uzandırarak ilk bilgi yozlaşmasında mesafe kat eden Şeytan, bu yolda gayretini arttırmış, yasak ağaçları insanların geçeceği yollar üzerine dikmiştir. Asırlar geçti; adı bilinmeyen peygamberler ilk ikazı hatırlatmak üzere geldi; nice insan da yasak meyvelerden yeme hatasını yaptı.

Kader ekseninde insan ele alınıp değerlendirme yapıldığı zaman, süreci dünya ile sınırlı bir karşılaşmanın sonuçları, insanın dünyası için önemlidir; ancak ahirette bu sonuçlar daha fazla ehemmiyet arz etmektedirler.

Araştırmanın bölümlerine gelince:

Birinci bölümde Şeytan kavramının analizi yapılmış, Kur'an ve Hadiste kullanılan isimlerine değinilmiş,, yaratılışı sebebi, mahiyeti ve Hristiyanlık ve Yahudilikte Şeytan inancına İslâm'ı ilgilendiren yönleriyle değinilmeye çalışılmıştır.

Bu bilgilerden yola çıkarak ikinci bölümde şeytan, insan ve kötülük kavramları birlikte değerlendirilerek şeytanın neyi temsil ettiği ve kötülük problemi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, Şeytan'la mücadelede oluşturulması gereken vizyon üzerinde durulacak, başarılı olabilmek için neler yapılabilir, Kur'an ve Hadisler ışığında özellikleri sayılan insan kötülükle nasıl mücadele edilebilir sorularına stratejik yaklaşımlarla cevap aranmaya çalışılacaktır.

Bahsedilen konularda düşünce ve yönlendirmeleri ile çalışmaya katkıda bulunan Danışman Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK, Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU, Yard. Doç. Dr. Hakan SARI'ya teşekkür ederim.

Mustafa ÇOBAN

Konya 2007

GİRİŞ

Semavî dinler, İnsan'ın huzurlu bir dünya hayatı yaşaması ve ahirete hazır olması için gönderilmiş, peygamberlerin gayretleri de bu yönde olmuştur.

Yeryüzünün halîfesi¹ olarak yaratılan², iyilik ve kötülüğe yönelebilmek yeteneği olan, Kur'an referanslarının bildirdiğine göre³ emaneti - diğer varlıklar yüklenmekte isteksiz davranmalarına rağmen - omuzlayan insanın, dünya ve ahiret mutluluğu elbette çok önemlidir. Ancak bu mutluluk ilk yaratılıştan verildiği gibi zahmetsiz ve sıkıntısız olarak insana verilmeyecek, karşılıksız verilen Cennet'e, sıkıntılarla dolu bir dünya hayatının vahiy ve risâlet çizgisi paralelinde yaşanması sonucunda ulaşılabilecektir. İlk karşılaşmada Cennet'ten kovulma ile İnsan'ı karşı karşıya bırakan Şeytan da, lânetlenmesinin sebebi olarak kendisini bilmek yerine, suçlu gördüğü İnsan'ın peşinden bu dünyada intikam alma isteği ile koşacaktır.

Şeytan ve İnsan kovulmuştur; Şeytan iyi ve güzel olan her yerden kovulduğu halde, insan cennetten çıkarılmıştır. Şeytan kovulmuş olduğu yerden İnsan'ın da uzaklaşması için gayret eder. Bu karşılaşmada -belki de kırılma noktası- İnsan'ın görevi Şeytan'a göre daha zordur. Çok geniş bir alanda nereden, ne zaman darbelerinin geleceği bilinmeden Şeytan'la mücadele etmek zorundadır.

¹ •Halife: Birinin yerine geçen, halef, vekil, İslâm devlet reisi, Hz. Peygamberin halefi, vekîli, tarikatlerde şeyh olmaya lâyık görülen kimse anlamındadır. (Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yay., Ank., 1981. Bu manada insanın "Allah'ın halîfesi" olması konusu sürekli tartışılmıştır. Bu, insandan önce yeryüzünün hâkimi olan cinlerin yerine insanın getirilmesi sebebiyle cinlerin halîfesi olduğu şeklinde ya da, yeryüzünde Allah adına hükmetmek olarak anlaşılabilir ki; (Süleyman Uludağ, T. D. V. İslâm Ans. C.15, Divantaş Yay., İst., 1997., Halife Mad.)

Allah'ın Dâvut (a.s.)'a hitâben "Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. O halde adaletle hükmet." (Sâd, 38/26) diye ifade edilmesi bunun örneğidir. Gazâlî ise, Allah'ın İnsan'a isimleri öğretmesi sebebiyle halife olmaya lâyık görüldüğünü anlatır. (Ebu Hamid Muhammed Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn, C. V, Mısır, 1968, s.315.)

Elmalı Tefsiri'nde bu konuda (Bakara, 2/30) yapılan açıklama "Kendi irademden, kudret ve sıfatımdan ona bazı salâhiyetler vereceğim, o bana bağlanarak, bana vekil olarak yarattıklarım üzerinde birtakım kullanma yetkilerine sahip olacak, benim adıma hükümlerimi icra edecek ve yürütecek. O bu hususta asıl olmayacak; kendi zatı ve şahsı adına asıl olarak hükümleri icra edecek değil. Ancak benim bir vekilim, bir kalfam olacak. İradesiyle benim iradelerimi, benim emirlerimi, benim kanunlarımı tatbik etmekle emredilmiş olacak. Sonra onun arkasından gelenler ve ona halef olarak aynı görevi icra edecek olanlar bulunacak. Allah insana verdiği değer, kıymet ve şerefi hiçbir varlığa vermedi." şeklindedir. (M. Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, C. 2, İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Yay., İst. ts., s. 258.)

² Bakara, 2/3.

³ Ahzâb, 33/72.

İnsan ve Şeytan'ın birbirleri ile sınanması, yaşadıkları dünya hayatının değer kazanması ve dünyevî referanslarının tespiti açısından önemlidir. Her ikisinin de varlığı Allah'a bağlı ve Allah tarafından yaratılmış olmalarına rağmen, referans olarak dini kabul edip, kulluk bilincinde olan kazanacak; kazanmış görünse bile şaşalı bir hayatın sonucunda hevâ ve hevesini kendisine rab edinen⁴ Şeytan gibi kaybedeceklerdir. Şeytan bir imtihan vesilesi, hayat ise bir yönüyle onunla mücadele neticesinde değer kazanan zorlu bir süreçtir. Aslında daha farklı bir okuma ile insanın terakki etmesi şeytanla mümkün olmaktadır.

Kulluk noktası, İnsan ile Şeytan'ın ayrıldıkları, zıt kutuplarda yer aldıkları bir noktadır. İnsanın sınırsız hayır ve şer ekseninde gidip geleceği, Şeytan'ın her fırsatta kendi tarafına çekmeye çalışacağı, kendisinin ise kararlı bir şekilde kötülük noktasından ayrılmayacağı bir noktadır. Kur'an'da Adem'le Şeytan münasebeti yaratılış esnasında olup-biten bir hadise olarak ele alınmaz; dünya hayatı boyunca devam edecek bir karşılaşmanın iki tarafı olarak bakılır. İlk karşılaşmadan sonra vahiy ile Adem neslini bilgilendiren Allah, devamındaki süreçte, mücadelenin dinin insanın hayat anlayışı ve ahiret inancına uygun olmasını ister.

İnsan'dan önce var olan Melek güzelin, iyinin ve kayıtsız şartsız isyanla kirlenmemiş itaatin,⁵ Şeytan ise çirkinin, kötünün ve isyanın temsilcisidir.⁶ Allah dünya hayatının meleklerin yaşadığı gibi bir hayattan ibaret olmasını istememiş; iyilik- kötülük, güzellik-çirkinlik, helâl-haram arasında tercih yapabilen bir varlığın dünya hayatını daha değerli kılacağı düşüncesiyle Adem'i yaratmıştır. İnsanı sadece melek veya sadece şeytan olarak görmek yaratılma gerçeği ile de uyuşmamaktadır. Yeni yaratılan varlık, melek ve şeytanın özelliklerinin hepsiyle mücehhez; güzeli öne çıkarırsa Melekleşme, kötüyü öne çıkarırsa Şeytanlaşma⁷ temayülü olan, hatta daha da aşağı düşmeye hayvanlardan kötü olmaya namzet⁸ birisidir. Din insandan

⁴ Câsiye, 45/23.

⁵ Tahrîm, 66/6; Kehf, 18/50; Tâ-hâ, 20/116.

⁶ Tâ-hâ, 20/116.

⁷ En'âm, 6/112.

⁸ A'raf, 7/179.

melek olmasını beklemiyor ancak Şeytan’a doğru her gidişte ikaz ediyor, sonucun onu vahiy ekseninden uzaklaştıracağını bildiriyor.*

Dünyanın güzel ya da çirkin olması tamamen gayretlerine bağlı olan insanın kötü ve kötülükler karşısındaki duruşu çok önemlidir. Bu duruşun olumlu ve sürekli olabilmesi, devamlı mücadele ve iyiye koşmakla mümkündür. Dünyada bir ferдин bile mutluluğunu önemseyen İslâm açısından toplumların, milletlerin ve bütün insanlığın mutluluğu insanın temel gayesi ise, mutluluğun önündeki engel “kötü”nün iyi tanımlanması ve bilinmesi vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Şeytanı veli edinmeme konusunda da ikaz edilen,⁹ insan olduğu için değil, bilgili olduğu için üstün kılınan, hayra, güzelliğe ve doğruya meyilli olarak yaratılan insanın fitratını değiştireceği¹⁰ yolundaki Şeytan’ın ahdine ve bu yoldaki gayretlerine rağmen insanı yaratılış amacına uygun, hayrı temsil eden bir eksende nasıl tutarız ki, sıkıntı ile dolu bir hayattan sonra ikinci kez Cennet’ten mahrum olma zilletine düşmesin. Yaratılışında bilgi ile yüceltilerek meleklerin kendisine secde etmesi emredilen -ki bu secde Adem nesli için de bir şereftir-^{*} varlık gaflette bulunarak Şeytan’ın kendisinden kaçtığı¹¹ zavallı hale gelmesin; rövanşı Şeytan almış olmasın.

Allah tarafından yaratılan, peygamberler ve vahiy ile doğru gösterilen, bilgi ile yüceltilen İnsan’ın kendisine secde emrine isyan eden Şeytan’la mücadelesinin yine vahiy eksenli bilgi ile donanarak kazanılacağı kesindir.

Şeytan Adem’le sınanır kaybeder. Adem yasak meyve ile denenir Şeytan kaybettirir, hayatı bu mücadelenin yansımaları ile doludur. “Hayra meyilli bir fitrat ile yaratılan insan mücadele sonunda bozulmamış ve yozlaşmamış bir bilgi güzelliği ile hayatını nasıl tamamlar?” sorusundan yola çıkarak:

Araştırma yapılacak konunun temel ögesi “şeytan” olduğu için kavramsal çerçeveyi çizmede yardımcı olması ve kavramla ilgili zihinde kuramsal bir öge

* İyilik ve kötülüğün dengede olduğunun güzel ifadelerinden birisi de melek ve şeytan türevi kelimelerin Kur’an’da 115’er defa zikredilmesidir.

⁹ Hâc, 22/4.

¹⁰ Nisâ 4/119.

*“Sizi yeryüzünde halifeler yapan O’dur” (Fatır, 35/39).

¹¹ Haşr, 59/16.

oluşturması amacıyla eserler taranmış -özellikle lüğat- sonucunda hazırlıkların Kaynak Tarama Metodu ile yapılmasının faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

1. Problem

Bütün dinler –başarsın veya başaramasın- insanın mutluluğunu esas alarak vazedilmiştir. Mutlu fertlerden oluşacak mutlu aileler, mutlu toplumlar ve mutlu milletler sonunda mutlu bir dünya insanlığı, ana hedef olarak görülür. İslâm’da genel de bütün insanlar, özelde Müslümanların mutluluğu üzerine prensiplerini vaz etmiştir. Bu gayenin önündeki en büyük engel ise “kötü ve kötülük düşüncesi”dir. Kötülüğün ilk işleyeni ve temsilcisi “Şeytan” olduğunu göre onunla mücadele edebilmek insanlığa mutluluğu getirecektir. Mücadele dinin öğretileri çerçevesinde yapılmak zorundadır. Zira şeytan insanlığa Kur’an ve Hadislerin açıkladığı, öğrettiği bir kavramdır. Problem olarak şu noktalar üzerinde durulabilir:

1. Adem’in karşısında isyan eden varlık tarihsel süreç içerisinde görevini yapmış bitirmiş midir?

2. İlk düşüşten bu yana “fitrat değiştirme yemini”ne¹² sadık kalarak çalışmalarına devam mı etmektedir?

3. İnsanın aldanmaması, ifsada yol açacak bir yabancılaşma yaşamaması ve kulluk noktasından uzaklaşmaması için hangi prensip veya ölçüler içerisinde hareket edilmelidir?

Bu soruların cevabı hem kötülüğün kaynağını ve mahiyetini tespit hem de insanın kötülük karşısında durması gereken noktanın önem taşımaktadır.

2. Sınırlılıklar

Problem olarak tespit edilen konu Kur’an ve Hadis ekseninde çalışılacaktır. Hristiyanlık ve Yahudilikteki şeytan inancına İslâm’ı ilgilendiren ya da bu dinlerde

¹² Nisa, 4/119.

olduğu halde İslâmî bir söylem gibi kitaplara geçen hususlara değinilecektir. Son dönemde insanlığı tehdit eder halde görülen ve ülkemizde de medya aracılığıyla faaliyetlerinden zaman zaman bahsedilen Satanizm konusuna değinilmeyecektir.

Cinler konusu sadece Şeytan'ın yaratılışı ve problemi ilgilendiren yönleriyle ele alınacaktır.

3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada “Kaynak Tarama Modeli” kullanılmıştır. Çünkü kaynak tarama modeli ile yeni bir veri toplamadan var olan kaynaklar içerik analiz yöntemi ile derinliğine incelenerek “Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Şeytanla Mücadele Edecek İnsanın Eğitilmesi” ile ilgili başta Kur'an Ve Hadisler ışığında ve bu kaynaklar temel alınarak yayımlanmış eserler¹³ veya yayımlanmak üzere hazırlanan¹⁴ ya da sadece rapor edilerek hazırlanmış kaynaklardan elde edilen veriler ışığında bu tez tamamlanmıştır.

Bu modelin araştırmacıya sağladığı faydalardan birisi de, birçok birincil ve ikincil dereceden kaynaklardaki verilerin birleştirilerek yeni bir sentez ile araştırma sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Kaynak tarama modelinin araştırmacıya sağladığı faydalar şunlardır:

1. Bu modelle araştırmacı şeytanla insanın mücadelesindeki halihazırda bilinen bilgilerin, bugüne kuramsal olarak oluşturulan yaklaşımların ve uygulamada yapılanları günümüz şartlarında daha detaylı açılmasını sağlamak.

2. Bu modelle araştırmacı günümüze kadar gelen ve açıklanmış bilgilerin, açıklanmasını temin etmek.

3. Ayrıca bugüne kadar değinilmeyen konularda da yeni yorumlar getirilmesini sağlamak.

4. Bu konu ile ilgili olarak ülkemizde bu alanda (Din eğitimi Bilim Dalı) yapılmış araştırma olmadığı için yeni araştırma yapacaklara da bir temel oluşturmasını sağlamak.¹⁵

¹³ İbrahim, Ali, Et-Terbiyet-ü ve't-Talim, Dâr-u Amman, Amman, ts.

¹⁴ T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, Şeytan mad.

¹⁵ Y.Ö.K. Dökümantasyon Merkezi, Web sayfası.

5. Araştırmacının yararlandığı bazı kaynaklardaki farklı yorumların nedenlerinin ne olduğunu da detaylı bir şekilde açıklanmasını temin etmek.¹⁶

6. Alanyazında belirtilen bazı tutarsız yorumların Kur'an ve Sünnetteki bilgilerle doğru açıklanmasını sağlamıştır.¹⁷

7. Kur'an Sünnet ve diğer kaynaklardaki İblis ve Şeytan kavramıyla ilgili ilişkilerin düzeyi ile ilgili temeller daha açık ve anlaşılır hale getirmek.

Böylece, araştırmacı kaynak tarama modelini bu araştırmada kötüyü temsil eden Şeytan ile yaratılışı gereği kötülük yapabilme yeteneği olan İnsan'ın bu özelliğini toplumun mutluluğu önüne engel olarak çıkmaması için derinliğine ve zengin bilgi kaynağı olarak vermiştir.

4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veri toplama süreci aşağıdaki maddelerde sırasıyla açıklanmaktadır.

1. Araştırmada önce Kur'an-ı Kerim'deki İblis ve Şeytan'la ilgili bütün ayetler tek tek taranmış ve ilgili ayetler belirlenmiştir.

2. Bu konuyla ilgili olarak Hadis kitapları'nda¹⁸ İblis ve Şeytan kavramının geçtiği metinler tarandı ve kaydedilerek genel strateji ile ilgili temalar oluşturuldu.

3. Diğer ilgili kaynaklar için de Suûdi Arabistan kütüphanelerinde İblis ve Şeytan konusunda yayımlanmış eserlerin listesi temin edilerek imkanlar ölçüsünde getirtilebilen kaynaklar taranmıştır.

4. İSAM'a müracaat edilerek bilgi Şeytan'la ilgili basılma hazırlığı yapılan bilgiler temin edilmiştir.

4. Bu konuda çalışan alan uzmanlarından bazılarına ulaşılmış ve konuyla ilgili görüşleri alınarak belirtilen kaynaklara da ulaşılmıştır.

5. Bilgisayar teknolojisi ve internet fırsatlarından yararlanılarak ilgili siteler taranmış ve sitelerdeki bilgiler Kur'an ve Sünnet ölçeğinde değerlendirildikten

¹⁶ “Havva'nın ilk günah sebebiyle karşı karşıya kaldığı sıkıntılar”, Şeytan'a Aldanış ve ilk Günah Düşüncesi, s.39.

¹⁷ “Papa IV.Paul'un sözü”, Şeytan'a Aldanış ve ilk Günah Düşüncesi, s.36.

¹⁸ Kütüb-ü Tis'a.

sonra “En İyi Kanıt Sentezi Tekniği” yardımıyla veri olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırmada araştırmacı tutarlı, iyi açıklanmış, kanıtlanmış ve açıkça belirlenmiş verileri, veri olarak kullanmıştır.

5. Veri Analizi

En iyi kanıt sentezi tekniği kullanılarak elde edilen veriler index card’lara yazılıp sonra bilgisayara aktarılmış ve bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanı aracılığıyla betimsel analiz tekniği kullanılarak bütün veriler taranmış ve her bir ayet, hadis ve diğer veriler okunduktan sonra karşılarına hangi temalarla ilgili olduğu yazılmış ve temalardan benzer olana veriler birleştirilerek tek başlık altında toplanmıştır. Böylece bu araştırmada tezdeki beş ana başlık ve bu ana başlıklara uygun ilgili alt başlıklar belirlenerek veriler uygun alt başlıklar halinde mümkün olan en etkili ve verimli bir şekilde sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

A. KUR'AN VE SÜNNETTE ŞEYTAN KAVRAMININ ANALİZİ

1. Şeytanla İlgili Tanımlar

Kelime anlamı olarak ele alındığı zaman:

İslâm kaynaklarında genellikle Adem'e secde konusunda isyan etmesinden önce “İblis”, sonrasında ise “Şeytan” olarak anlatılan kavramın anlamının varlık ve mefhum olarak tanımlandığı görülmektedir. Sureti konusunda net bilgiye ulaşmak mümkün değildir.¹⁹

“Şeytan”, Satanizm de dahil olmak üzere hiçbir düşünce, inanç, fikir sistemi ve -ayırım yapmadan- din tarafından iyi ve güzel olarak anılmamakta, zihinlerde doğruyu temsil eden varlık olarak yer almamaktadır. “Şeytan kökten kötülüğün en iyi bilinen simgesidir.”²⁰

Elmalî Tefsiri'nde “İslâm'da görünmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere isim olmuştur ki, yaratılıştaki her cins bir tek fert ile işe başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert, yani İblis akla gelir ve o zaman özel isim olur.”²¹ denilmektedir.

“Şeytan” kelime olarak din ve dillere göre farklı şekilde isimlendirilir. Bunlara Arapça'da “Şeytan, İblis, Hâris”, İbrâni dilinde “Azâzîl”²² örnek olarak gösterilebilir.

Hristiyanlıkta, “Beelzebub, Lucifer, Beelzebul ve Diabolos” gibi isimlerle anılmaktadır.²³

Şeytan'ın kelime ve terim olarak ifade ettiği anlam konusunda başvuru kaynaklar öncelikle İslâm kaynakları olmakla birlikte, az da olsa diğer semavi din kaynaklarından da bilgiler aktarılma yönüne gidilmiştir. Bir başka anlatımla, İblis:

¹⁹ Ali İbrahim, Et-Terbiyet-ü vet-Ta'lim, Dâr-u Amman, Amman. ts., s. 1.

²⁰ Jeffrey Burton Russel, Mephistopheles Modern Dünyada Şeytan, Çev. Nuri Plümer, Kabalcı Yay., İst., 2001, s. 11.

²¹ M. Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, C. 2, İstanbul, 1948, s. 320.

²² Muhammed Necib El-Mûtfî, Mecelletü'l Ezher, C. 8, S. 8., Kahire, 1937, s. 564.

²³ Encyclopedia of Religion., C. 8, New York, 1938, s. 82.

“Belese-Eblese” kökünden şaşırmak, hayret etmek, sus-pus olmak, “El-İblâs: Şer,²⁴ uzaklaştı, öfkeden çıldırdı”²⁵ anlamında kullanılmaktadır.

“Şeytan: Şeytanlık yapan, inatçı, zorba, bozgunculuk ve şer konusunda teşvikte bulunan habis mahluk” gibi anlamlarının yanında,²⁶ Âlûsî’ye göre “İblis” kelimesinin “Eblese” kökünden türediği ve şu anlamlara geldiği ifade edilmektedir: “Hayırsız oldu, hüsrana uğradı, şaşkınlığa düştü, Allah’ın rahmetinden ümidini kesti.” İblis kelimesinin çoğulu “Ebâlis” ve “Ebâlise”dir. Kelimenin türediği fiil kökünün şeytanın özelliklerini nitelemesi sebebiyle “İblis” Şeytana özel isim olmuştur.²⁷

Bazı müfessirler İblisi “İblâs” mastarından ele alarak, “hayırdan ümidini kesmek, pişmanlık duymak ve kederli olmak” anlamında kullanırlar.²⁸

İblis kelimesinin türediği kök Kur’an’da lügat manasıyla da kullanılmıştır. “Allah’ın rahmetinden umut kesmek, umutsuz kalıvermek”²⁹ lügat anlamlarında Kur’an-ı Kerim’in çeşitli surelerinde kullanılmıştır

“Şetane kökünden gelen, rahmetten ve halktan uzak olan”,³⁰ “bir kimseyi niyetinden veya hedefinden alıkoymak düşüncesiyle dikkatini dağıtan.”³¹ anlamındadır.

“Şetâ kökünden öfkeden tutuştu, helâk olacak hale geldi.”³²

”Şatana” ya da, ”Şâte” fiilinden iştikak etmiş (türemiş) olup, birinciye göre “uzak olan”; ikinciye göre ise, “bâtıl olan” manalarına gelir.³³

Şeytan (Satan) İbrânice asıllı bir kelime olup, rakip, muhalif gibi anlamlara gelir.³⁴ Tevrat’ta da böyle kullanılmıştır.³⁵

²⁴ El-Mevsûatü’l Arabiyye, C. 1., DIMAŞK, 1998., s. 111. (IRCICA KÜTÜPHANESİ. 37716); The Encyclopedia of Islam (New Edition), C. 9, Fasc. (153-154), 1996, LEIDEN, pp.

²⁵ Süleyman Ateş.(sitemedya.com. 12,09,2006)

²⁶ Kur’an Kelimelerinin Anahtarı, (Çeviren Mehmet Çanga), Timaş Yayınları, İstanbul, 1986, Şeytan Mad.

²⁷ Âlûsî, Rûhû’l-Meânî, C.1, Beyrut, ts., s. 229.

²⁸ M. Hamdi Yazır, a.g.e., s. 320.

²⁹ Râğib el-İsfahani, el-Müfredat fi Garibi’l-Kur’an, Beyrut, ts., s. 60; İbn Manzur, Lisânü’l Arab, C. 4, Beyrut, ts., s. 29.

³⁰ Necmüddîn Muhammed bin Yakup, Fîrûzâbâdî, Kâmûs Tercemesi, C.4, İst., ts., s. 665.

³¹ A.Rippin, Shaytan, The Encyclopedia of Islam (New Edition), C. 9, Fasc., (153-154) ,1996, LEIDEN, pp., s. 406

³² Fîrûzâbâdî, Kâmûs Tercemesi, C. 4, İst., ts., s. 665.

³³ Râğib El- İsfahânî, a.g.e., s. 454.

³⁴ A.Rippin, “Shaytan”, a.g.e., 406.

³⁵ Sayılar, 22:22.

İblis veya Şeytanla ilgili tanımlamalarda, fiziki anlatımdan çok, özelliklerinden bahsedildiği görülür. Şekil olarak üzerinde fazlaca durulmaz. Önemli olan Şeytanî özellikleri tanımak ve onlardan korunmak ya da o özelliklerle tanımlanmaktan sakınmaktır.

“Kötülük, isyankar ruh, Cehennem ateşinde oturan, görünmeyen ancak büyük çirkinlikleri temsil eden varlık.”³⁶

“Kötülük, şerir, peri, cin, hayalet, kötü ruh, iblis.”³⁷

Varlık olmanın dışında kötülükleri temsil ettiği vurgulanırken, “Allah’ın rahmetinden uzak kimse, yahut helâk olucu kimse.”³⁸ “Allah’tan ve Allah’ın rahmetinden uzak varlık,”³⁹ Kötü ruh ve hayalet, gulyabani, dev, uzun dişleri, siyah tırnakları, dev vücut ve kalın tüylerle kaplı bir beden olarak tasvir edilen vampir”⁴⁰ “İsyen eden cin”, “Güçlü bir ruh, efsânevi bir varlık,”⁴¹ “Küstahça bir kibrin ve bütün kötülüklerin canlı örneğidir,”⁴² “Karanlık viranelerde oturan, iğrenç yüzlü, uzun tırnaklı ayakları olan varlık,”⁴³ “Kötülüğün tasarlayıcısı”⁴⁴ gibi tanımlar yapılmaktadır. Dînî kaynakları referans alan tanımlarda “hayırdan uzak olmak, Allah’ın rahmetinden ümit kesmek,”⁴⁵ “Allah’ın sünnetinin değiştirilmesini isteyen varlık.”⁴⁶ anlamında ifadeler kullanılarak genelde hayırdan, iyilikten ve fitrattan bahsedilmektedir.

İbn-ü’l Cevzî’den rivayet edilen bir hadiste♥ İblis ve Şeytanın ayırım yapmadan kullanımı da vardır.⁴⁸

Kur’an’da ve hadis kaynaklarında “Şeytan: Ğarûr, Vesvâs, Hannâs, Kâfir, Sağîr, Mârid, Tâif, Fâtin, Mel’ûn, Mezmûm, Medhûr, Mekzûf, Kefûr, Hazûl, Aduv, Mudil, Merîd”⁴⁹ gibi isimlerle anılır.

³⁶ A.Rippin, Shaytan, a.g.e., 406.

³⁷ A.Rippin, Shaytan, a.g.e., 406.

³⁸ Mustafa b. Şemseddîn Karahisârî, Ahter-i Kebîr, Osmanlı Yay., İst., 1978, “Şeytan” Mad.

³⁹ D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yay., Ank., 1981, “Şeytan” Mad.

⁴⁰ Roger M. SOVERY, Encyclopedia Iranica, C. 7, Costa Mesa, Kalifornia, 1996.

⁴¹ A.Rippin, Shaytan, a.g.e., 406.

⁴² Joseph R.Strayer, “İblis”, Dictionary of the Middle Ages, C. 4, New York, 1989, s. 390.

⁴³ L.Esposito, Satan, The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World, C .4, New York, 1995, s. 1.

⁴⁴ Jeffrey Burton Russel, Mephistopheles, a.g.e., s. 153.

⁴⁵ Muhammed Necib El-Mûtî, a.g.e., s. 564.

⁴⁶ Nisâ, 4/119.

♥ “İblis ve Şeytan Ademoğlunun damarlarında kan gibi akar.” (Tirmizi, Rada, 17.)

⁴⁸ Câde’l Kerîm, İcbaş, “İblis”, Mevsûat’ül Arabiyye, C. 1, DIMAŞK, 1998, s. 111.

İbn-i Cer r Et-Taber 'ye göre ‘‘ahlâkî, fiilleri hay rdan uzak olan’’⁵⁰ demektir.

Yahudilik'te ‘‘ eytan’’ figürü ‘‘kilise kararları gereğince kimlik bakımından kötü’’ olarak literatüre geçmiştir.’’⁵¹

 blis/şeytanla ilgili olarak dinler arası kullanılan kelimeler de mevcuttur.

Kur'an'da kötülükle ilgili iki isim kullanılmıştır. Bunlardan ‘‘ blis’’ muhtemelen Yunanca ‘‘Diabolos’’tan alınmadır. Genellikle tekil ve özel isim olarak kullanılmıştır.⁵²

‘‘Azazil’’ bu konuda örnek olarak gösterilebilir.  sl m  kaynaklarda ‘‘Azazîl’’ olarak kullanılan Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında ‘‘Azazel, Hazazel, Azael’’ olarak geçen kelimeye Kur'an ve hadis metinlerinde rastlanmaz. Yahudi ve Hıristiyan kutsal metinlerinde ‘‘Babil’’de Yahudilerin sürgünde kaldıkları dönemde hasta olan  sraili'in günahlarını   le taşıyan, sonra da orada öldürülen keçi’’⁵³ nitelendirmesi ile ifade edilen ‘‘Azazîl’’,  sl m kaynaklarına  srailiy tla girmiş sonra  ekil değiştirerek ‘‘karanlık gecelerde yolculuk yapanlara eziyet eden varlık’’ halini almıştır. ‘‘Bazı  sl m kaynaklarında  blis'in önceki adı olarak yer almasına rağmen,  bn-i Abbas'in rivayetinde ‘‘Azazîl’’, cennet muhafızları arasındadır ve ‘‘cin’’ diye adlandırılan bir gruba mensuptur,⁵⁴ denilmesine rağmen tam zıt görüşler de beyan edilmektedir. Şöyle ki:  bn-i Abbas'a dayanan rivayetlere göre. ‘‘ blis’’in adı Az  l olup kendisi meleklerin en şerefli idi. Cennetin muhafızı olduklarından cin denen bir melek grubunun başkanı idi. Bilgisinin çokluğundan kendisine kibir ve gurur geldi.’’⁵⁵ Bu rivayetteki düşünceyi paylaşmak mümkün değildir.    nk :

1. Cin denen bir melek grubu ifadesi kullanım olarak doğru olmayıp; melek ve cinlerin ayrı ayrı yaratılı ta olmaları münasebetiyle birisinin diğerine ba kan seçilmesi mümkün değildir. D n  metinlerde de böyle bir kullanıma yer bulunamaz. Ayrıca ‘‘akıl, idrak, teklife muhatap olma ve hayrı ve  erri seçme konusundaki

⁴⁹ F r       , a.g.e., s. 665.

⁵⁰ Vahid bin Abdi's-Sel m B  , Ma'reket'    eytan, Zehra Yay., 1993, s. 6.

⁵¹ Arwind, Sharma, Satan, Encyclopedia of Religion., C., 13, New York, 1987, s. 81-82.

⁵² www.deliriumsrealm.com (26.01.2006)

⁵³ Leviler, 13:21,17:7

⁵⁴ Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve  ağda  Tefsiri, Ankara, 1982, s. 58.

⁵⁵  bn Kesîr, Tefsîru'l Kur'âni'l-Az m, C. 1, Mısır, ts., s.73; M. Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, C. 1,  stanbul, 1948, s.320.

muhayyerliği”⁵⁶ sebebiyle Cin, Melek’ten ayrılır. Hasan Basri Çantay’a göre şeytan kesinlikle melek değildir.”⁵⁷ Biraz farklı bir yaklaşım da İbn-i Teymiyye tarafından ortaya konulur. Ona göre şeytan “suret itibariyle melek, asıl itibariyle melek değildir.”⁵⁸

2. Şeytanın bilgisinin çokluğu konusuna gelince: Bu konuda da dînî kaynak bulmakta zorlanırsınız. Ayrıca isyan bile, bilgisizliğin neticesidir. Yaratılış sahnesinde aslında ne Adem, ne melek, ne de şeytan hiçbir şey bilmiyor. Adem bilgilendirilerek üstün kılınıyor. Şeytanın bilgisinin çokluğundan bahsedersek Adem’e secde emrini aklî bir tabana oturtamayız.⁵⁹

İblis ve şeytan ile ilgili düşünceler bir de kaynakların anlayışına bağlıdır. Şu ifade bunun tipik bir örneğidir. “Müslüman olmayan cinlere şeytan denir. Güçlü ve büyük ise ifrit adını alır. İslâm geleneği hiçbir zaman şeytanın yaratılışından bahsetmez.”⁶⁰ Çünkü İslâm düşüncesine göre, şeytan kötülüğün kaynağı ve insanlığın düşmanıdır.”⁶¹ diye tanımlanarak şöyle anlatılmaktadır:

1. “Azazîl ma’siyet işlemeyen İblis’ti. Yer ile sema arasında da günah işlemeyen İblis’ti. Dünya semasının saltanat sahibiydi. İlim sahibi olmakla gururlandı. Bunu bir fazilet olarak gördü, kibirlendi.”⁶²

⁵⁶ Ömer Süleyman El-Eşkar, Âlemü’l Cinni Veş-Şeytan, Mektebet-ü Hıdmetü’l Hadis, 2. bs., Kuveyt, 1984, s. 10.

⁵⁷ Çantayzâdeler veya Çantay oğulları adıyla bilinen köklü bir aileden gelmekte olan Hasan Basri Çantay 1887 tarihinde Balıkesir’de dünyaya geldi. Hukuk, felsefe ve edebiyat dallarında eğitim görür. Nasihat, Balıkesir, Karesi ve Ses gazetelerini çıkarır. Milli Mücadeleden önemli adamlarındandır. Akif’le aynı evi paylaşmış, hakkında Âkifnâme adlı müstakil kitap yazacak kadar yakın dost olmuşlardır. 1964 yılında vefat etmiştir. (www.ilkadimdergisi.com 25.01.2006).

⁵⁸ Ömer Süleyman El-Eşkar, a.g.e., s. 60.

Ölbn Teymiyye, (661/728) Takıyyuddîn Ebu’l-Abbas b. Abdilhâlim b. Teymiyye (661/1263) yılında Haran’da doğmuş, Şam’da vefat etmiştir. Hanbeli mezhebine mensuptur. Ailesi ilim ve dindarlıkla meşhurdur. İbn Teymiyye Dimaşk (Şam) da büyük âlimlerden ders okumuştur. Talebesi İbn Abdülhadi onun ders aldığı hocaların sayısının iki yüzden fazla olduğunu söylemiştir. Daha çok hadis ve tefsirle meşgul olup, bu sahadaki çalışmalarını “Kim olursa olsun hiç kimsenin görüşünü Kur’an ve sünnetin önüne geçirmemek” prensibi üzerine oturtmuştur. Ref’u’l Melâm anî’l-Eimmeti’l-A’lâm, Redd Ala’l-Mantıkiyyîn, Nakzu’l-Mantık, Nakz-u Tesîsi’l-Cehmiyye, Dırr-u Teârûzi’l-Akl ve’n-Nakl eserlerinden bazılarıdır.

⁵⁹ Ömer Süleyman El-Eşkar, a.g.e., s. 10.

⁶⁰ İbn Kesîr, a.g.e., C.1, s.73; M. Hamdi Yazır, a.g.e., C.1, s. 320.

⁶¹ Kur’an Şeytan’ın ateşten yaratıldığından (A’raf, 7/12) bahseder ve cinlerden olduğunu açıklar (Kehf, 18/50) ve cinlerin de yalın ateşten yaratıldığını belirtir (Rahman, 55/16).

⁶² L.Espositat, “Satan”, The Encyclopedia of Modern Islamic World, C. IV, New York, 1995, s. 1.

⁶³ Muhammed Necib El-Mûtî, a.g.e., C. 8, S. 8, s. 567.

2. “Cinler yeryüzünü ifsad edip, kan döküp, birbirlerini öldürünce Allah onlara meleklerden müteşekkil ordunun bir neferi olan İblis’i gönderdi. İblis onlarla savaştı ve onları dağların civarına gönderdi, dağıttı. Bunu yapınca gururlandı.”⁶³

3. “Cinlerin kadısıydı; daima hak üzere hüküm verirdi. Tâki hakim olarak isimlendirildi ve bundan dolayı büyüklendi ve kibirlendi. Bunun üzerine Allah aralarına buğz ve fesat verdi. Kan döküldü. Allah ateş gönderdi. Onlar yandı. Azabı gören İblis göğşe çıktı. Orada meleklerle beraber ibadet ederken Adem yaratıldı.”⁶⁴

Terim olarak incelendiğinde İblis ve Şeytan, mahiyetini Kur’an ve Hadis’in anlattığı bir kelimedir. İblisin şeytanlaşmasındaki sebebi de açıklayan gene dînî metinlerdir. Kötülük anlamında ele alındığı zaman- yaratıldığı cevherden bağımsız düşünürsek⁶⁵- ne cin ne de iblis fitrat açısından şeytan olarak yaratılmamıştır;⁶⁶ başlangıçta tevhid doğrultusunda hareket eden varlıklardır. İsyan edenler bu özelliklerini kaybettiler ve kötü ruhun, kötü birinin, kötülüğe teşvik edenin, kötülüğün temsilcisinin, karanlık ve dalâletin önderinin, Allah’ın ve O’nu seven, O’na kullukta bulunan herkesin büyük düşmanının müşahhaslaştırılmış şekli veya kötülüğün sembolü oldular.

İblis’in sureti konusundaki ihtilafa rağmen, kelime olarak şer manasını bütünüyle ihtiva ederken; insanî ve rahmanî sıfatların tamamından uzaklığı ifade eder. Bu uzak oluş üç şekilde açıklanır:

1. Dinden uzaklık: Haramı, helâli, itaat ve isyanı, iman ve şüpheyi, Allah’tan korkmayı ve fücuru ifade eder.

2. Marifetten uzaklık: Aklın kudretinin ve yerinde kullanılmasının devamı, sahibine hak ve batılı ayırma özelliği verir,

3. Allah’tan uzaklık: Cemali, hakkı ve hayrı zıtlarıyla birlikte ikame etmeyi öğretir. Bu ifadelerle şeytanın varlık olarak değerlendirilebileceği gibi kötülüğün kaynağı olarak da değerlendirilmesi gerektiği üzerinde duruluyor.”⁶⁷

⁶³ Muhammed Necib El-Mûtî, a.g.e., C. 8, s. 567.

⁶⁴ Muhammed Necib El-Mûtî, a.g.e., C. 8, s. 567.

⁶⁵ Yaratıldıkları cevher açısından bakıldığında melekler nurdan, insanlar topraktan, (Âl-i İmran, 3/59; Kehf,18/57; Hâc,22/5; Fâtır, 35/11); Şeytan ateşten (A’raf,7/12; S’ad, 38/76); Cinler ise dumansız ateşten (Rahman, 55/15); veya zehirli ateşten (Hicr, 15/27) yaratılmışlardır.

⁶⁶ Faruk Desûkî, El-İnsan ve’ş-Şeytan, Dâr’ud-Da’ve, İskenderiye, ts., s. 119.

⁶⁷ Câde’l Kerîm, İcbaî, “İblis”, a.g.e., s. 111

Aslında Allah’a bakan yönüyle hiçbir değeri olmayan bu varlığın insanlığın yükselişi ya da düşüşü açısından önemi büyüktür. Kendisinde olan kabiliyetlerle Allah’a dönük, vahiy eksenli sapkınlık ve yozlaşmaktan uzak bir hayat yaşayan insanın cennete, yine aynı kabiliyetleri ile çizgiden çıkmış vaziyette olanın da cehenneme gitmesine vesile olacaktır. Melekler dışında itaat açısında ele alındığı zaman insanlar ve cinlerin sınanması da yine Allah’ın rahmetinin tecellisi olarak yaratılan ve iyi ile kötünün ayrışmasına sebep olan şeytanla olacaktır. Bu konuda Elmalı Tefsiri’nde hem özel, hem de cins isim olarak kullanıldığı zaman ihtiva ettiği anlamları ifade eden açıklamalar mevcuttur. “Şeytan herhangi azgın yani azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişle kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış kötü, inatçı mânâsında bir cins isimdir ki, gerek insandan, hayvandan, yılan gibi görünen yaratıklardan ve gerekse diğer gizli mahluklardan ruhî ilişkisi bulunan kötülere söylenir. İnsan şeytanı, hayvan şeytanı, cin şeytanı denilir. Nitekim Kur’an’da insan şeytanları ve cin şeytanları ifadeleri çok defa gelecektir. İnsan görünür fakat, kötülük esasları ve şeytanlıkları görünmez, eserleriyle belli olur. Şu halde insan şeytanında bile şeytanlık bir gizli iştir. Bunun için şeytan ismi gizli kötü bir kuvvet, kötü bir ruh düşüncesine döner ve insan şeytanı, cin şeytanına bağlı demektir. Melek karşıtı olan cin şeytanı, yani gizli şeytan bazı filozoflara göre yalnız mücerredât-ı maneviye (manevî soyutlar) olarak açıklanmış ise de, bunun maddi değerini de inkâr etmek doğru olmayacağından, buna kötü olan maddî kuvvetleri de katmak gereklidir.”⁶⁸ Kur’an-ı Kerim ve Sahih Sünnet’i dinin temeli olarak kabul eden⁶⁹ Ehl-i sünnet’in* açıklaması böyledir. Bu şekilde şeytan cins ismi, bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere isim olmuştur ki, yaratılıştaki her cins bir tek ferd ile başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert, yani iblis akla gelir ve o zaman özel isim gibi olur. Dil bilginlerinin açıklamasına göre şeytan kelimesi, anlayış bakımından bir vasfî mânâyı içerir. Ve bunun türemesinde iki görüş vardır. Birisi Sibeveyh’in dediği gibi uzaklık mânâsına

⁶⁸ M. Hamdi Yazır, a.g.e., C.1, (Bakara, 2/14. âyetin tefsiri)

⁶⁹ D. Mehmed, Doğan, a.g.e., Ehl-i Sünnet Mad.

• Ehl-i Sünnet: Hz. Peygamber’in sünnetini ve Sahabe’nin izlediği yolu ve metodu benimseyenler. Kitap ve Sünnet üzerinde ittifak edip, ayrılıktan sakınmış, dinde münakaşaya sebep olan hususlarda Kitap ve Sünneti temel kabul edenler.

“baîd” demektir. Gerçekte de şeytan haktan uzaktır. Ondan da uzaklaşmak gereklidir. Diğer de yanmış ve batıl demektir. Şu halde şeytan bir cins ismidir. Bundan cin şeytanı cinsi anlaşılmakla beraber, insan şeytanına da hakikat olarak söylenir ve hatta hayvana da söylenebilir. Nitekim Hz. Ömer Şam'a geldiklerinde bir ata bindirilmiş idi. Biner binmez at çalım atmaya başlayınca hemen inmiş ve: "Beni bir şeytana bindirdiniz." demişti. Bu âyette ise, bahsedilenin insan şeytanları olduğu konusunda tefsircilerin fikir ayrılığı görülmüyor.⁷⁰ Ancak bu ve benzeri nitelendirmelerde mecaz olarak düşünmek gerektiği kanaatindeyiz. Zira huysuz, yaramaz, her an kötülük beklenen bir varlığın zihne tahayyülü, şeytan olarak yerleşmiş ve karşılaşma anında canlandırılmıştır. Hadislerde buna benzer örnekler gelecektir.

İblis kelimesinin mahiyeti konusunda değişik fikirler varsa da Kur'an ifadesiyle anlatmak gerekirse:

-“Gerçekten İblis cinlerdendi. Fakat Rabbinin emri dışına çıktı.”⁷¹ cümlesinden anlıyoruz ki, meleklerle birlikte secde emri alan İblis'in melek olmadığı açık bir şekilde ifade edilmektedir ki, bu yaratıldıkları cevhere bakıldığı zaman da anlaşılacaktır. Melekler nurdan yaratılmasına rağmen, cinler ateşten⁷² yaratılmıştır. İblis'in cinlerden olduğu, isyan edenleri olduğu gibi iman edenlerinin de olduğunu⁷³ ve İslâm inancına göre inanma zarureti içinde olduklarını ifade etmek gerekir.

Zaman zaman şeytanın var olup-olmadığı tartışmaları yapılmışsa da konuya bilimsel olarak yaklaşp, varlığını ispat etme imkanı yoktur. Zira tanım gereği bilim sadece fiziksel olanı araştırır. Bilimin ruhsallık alanı hakkında söyleyebileceği hiçbir şey yoktur. Kötülük konusu ahlâkî değer içeren bir konudur; bilim ahlâkî değerler konusunda herhangi bir keşifte bulunamaz. Sonuç olarak ahlâkî kötülük bir sebep sonuç ilişkisi değil, özgür seçim konusudur. (Adem ve Havva da özgürce günah işlemeyi seçmişlerdir.)• Bilim özgür seçime bağlı kararlar üzerinde herhangi

⁷⁰ M. Hamdi Yazır, a.g.e., C.1, (Bakara, 2/14. âyetin tefsiri)

⁷¹ Kehf, 18/50.

⁷² Rahman, 55/15.

⁷³ Cin, 72/14.

• Şeytanın aldatması, değişik vaatle bulunması onların özgür olarak günah işlemedikleri anlamını taşımaz.

bir araştırmada bulunamaz. Çünkü tanımdan da anlaşılacağı üzere, bu kararların herhangi bir nedeni yoktur.⁷⁴

İblis ve Şeytan kelimelerinin terim olarak anlamının tespiti, varmak istediğimiz hedefle doğrudan ilintilidir. Şeytan neyi temsil etmektedir? Somut bir varlık mıdır ya da kötüyü temsil eden düşünce ve hareketlerin genel adı mıdır? Terim olarak kelimenin muhtevasını bu çerçevede çizmeye çalışacağız. Burada iki problemle karşı karşıyayız:

1. Adem'in karşısında isyan eden varlık tarihsel süreç içerisinde görevini yapmış bitirmiş midir?

2. İlk düşüşten bu yana “fıtrat değiştirme yemini”ne⁷⁵ sadık kalarak çalışmalarına devam mı etmektedir?

Semâvî dinler genelinde bakıldığı zaman Şeytan, Allah'ın karşısında secde emrine isyan eden ve çoğu kez “kötü” adına ne varsa düşünce olarak onu “temsil eden” bir varlıktır. Adem’e secdeyi reddeden somut bir varlık olarak anladığımız ve böyle algıladığımız zaman kötülüğün yeryüzünde Şeytan’la başladığı kabul edilse bile onunla kaim olmadığı düşünülebilir; Şeytan olmasa bile kötülük vardır ve olmaya devam edecektir, ifadesini de kullanmak mümkündür.⁷⁶ Bu yargıya meleklerin yaratılışla ilgili ilk itirazlarını gerçekleştirdikleri⁷⁷ zaman kullandıkları

⁷⁴ Jeffrey Burton Russel, a.g.e., s. 17, 18.

⁷⁵ Nisa, 4/119.

⁷⁶ Din felsefesi açısından problem irade özgürlüğü, benlik ile ölümsüzlük arasındaki ilişki ve yeryüzünde kötülüğün varlığıdır. Benlik ve ölümsüzlük sorunu ise, insan benliğindeki aşkınlığın, bu benliğin günün birinde yok olacağı düşüncesiyle bağdaşıp bağdaşmadığı üzerinde odaklaşır. Tanrı'nın mutlak iyilik, mutlak bilgelik gibi sıfatları ile yeryüzünde kötülüğün ve acının varlığını bağdaştırmak amacıyla din felsefesinde birçok çözüm yolu önerilmiştir. Bunlardan biri, Tanrı'nın sonul amacının insanlarca kavranamayacağı ya da insanın kötülük biçiminde algıladığı olguların Tanrı'nın gerçek amacı bakımından daha yüksek bir iyiliğe hizmet ettiği savıdır. Bir başka çözüm biçimi, Tanrı'nın "birincil iradesi" ile "ikincil iradesi"ni birbirinden ayırmak ya da Tanrı'nın iyiliği "irade etmesine" (istemesine) karşılık, kötülüğe yalnızca "izin verdiğini" öne sürmektir. Buna göre özgür ve davranışlarından sorumlu bireylerden oluşmuş bir toplum yaratırken, bireyler arasında çatışmaya da kaçınılmaz olarak izin vermiştir. (www.turkcebilgi.com 28.01.2006)

Teodezi ile ilgili Din Felsefesi alanında değişik görüşler varsa da örneklendirme düşüncesiyle birkaç tane almak istiyoruz. Fârâbî'ye göre “aslında kötülük maddenin ilahi nizamı tam olarak kabul edip yansıtabilecek bir kuvvete sahip olmamasından doğuyor. Varlıkların karşı karşıya kaldıkları tabii felaketler maddenin tam bir nizamı kabul edemeyişinden kaynaklanmaktadır. Aslolan hayır ve nizamdır.” İbn-i Sinâ'ya göre de asıl olan iyiliktir. Kötülük güllerdeki diken gibidir. Kötülük kemalin yokluğudur. Kendi başına duran salt varlığı yoktur. (Mehmet Aydın, Din Felsefesi, Dokuz Eylül İlahiyat Fak., Yay., İzmir, 1999, s. 154, 155.)

⁷⁷ Bakara, 2/30. (Allah'ın yeryüzünün halifesini yaratacağını haber vermesi üzerine “fesat çıkaranlar ve kan dökücüler mi yaratacaksın” şeklindeki itirazları meleklerin kötülüğü şeytandan önce de bildikleri anlamına gelebilir.)

ifadeden anlamak mümkündür.* Bu tez bizi Şeytan'dan başka varlıklardan, ibadet ve itaatle sorumlu olanların Şeytan'la aynı şeyi temsil etmeleri sebebiyle cin ve insan şeytanları olarak isimlendirilebilecekleri noktasına götürebilir. Kur'an'da geçen şu ifadeler de bu düşünceyi doğrular mahiyettedir: “Şeytanın kardeşleri, şeytanın partisi, şeytanın askerleri, şeytanın adımları, şeytanın atlıları-yayaları, şeytanın istilas, şeytanın mahkemesi, şeytanın dostları.”⁷⁸ Bununla ilgili olarak şu hadiste geçen ifadelere bakılırsa:

Hiz. Peygamber'in Ebu Zerr'e cin ve insan şeytanlarından Allah'a sığınıp-sığınmadığını sorması üzerine, Ebu Zerr insanın da şeytanları var mıdır, diye merakla cevap verince, Peygamberimiz insan şeytanlarının da var olduğunu, hatta onlar cin şeytanlarından daha tehlikeli olduklarını ifade eder.⁷⁹

Bu hadisten anladığımıza göre İslâm, Şeytan'a somut bir varlık olmasının yanında İnsan'ın nübüvvetin ve vahyin öğretilerine zıt bir hayat yaşamasını arzu eden düşünce olarak bakmaktadır. O, kötülüğe teşvik eden, kötülüğün temsilcisi, karanlık ve dalaletin önderinin, Allah düşmanlarının müşahhaslaştırılmış şekli veya kötülüğün sembolü, Allah yolundan saptırmak isteyen varlıkların genel adıdır;⁸⁰ kötü aktivitelerin içerisinde bulunan ve iyiliğe düşman olandır,⁸¹ Adem'den bu yana insan neslini Allah yolundan saptırmak için çaba harcayan ve kıyamete kadar da harcayacak olan varlıkların genel adıdır.⁸²

-“İblis tahtını deniz üzerine kurar. Bölük bölük askerlerini oradan göndererek insanları çeşit, çeşit fitnelere düşürür.”⁸³ Bu hadiste şeytan değil şeytanlardan korunmasının gereği anlatılırken kötülüğün her zaman ve yerde karşılaşılabilecek bir olgu olduğu vurgulanmak istemektedir

Allah'a karşı sorumlu olarak yaratılan varlıklardan kâfir ve fâsık olanların şeytan adını aldığı ifade edilerek şeytanın birden fazla olduğu belirtilir.⁸⁴

* Allah'ın yarattığı varlıklara iyi ve kötüyü seçme iradesi vermesi insandan önce de vardı.

⁷⁸ Ahmed, Taşgetiren, Sonsuz Biad, Erkam Yay., ts., s.253.

⁷⁹ Müsned, V, 178, 179, 265.

⁸⁰ Harun, Yahya, İnsanın Apaçık Düşmanı Şeytan, 2. bs., Vural Yay., İst., 2000, (harunyahya.net)

⁸¹ M. J. L. Young, Islamic Studies, C. 3, Pakistan, 1966, s. 278.

⁸² Harun Yahya, İnsanın Apaçık Düşmanı Şeytan, 2.bs., Vural Yay., İst., 2000, (harunyahya.net)

⁸³ Müsned, C. III/332, 354, 366, 384.

⁸⁴ Faruk, Desûkî, a.g.e., s. 79.

Monoteistik dinlerin tamamında “kötülük” inkâr edilmemekte, insan hayatının değişik dönemlerinde kötülük olabileceği anlatılmaktadır.⁸⁵ Mûsevîlik ve Hristiyanlığın ortak düşüncesi yanında İslam, Allah’ın rızası olmamasına rağmen yaratılış prensipleri içerisinde kötülüğün de yaratıldığı düşüncesindedir, İblis ve Şeytanı Allah ve insanlığın düşmanı olarak şahsiyetleştirir.⁸⁶

Şeytan, kötülük, isyankâr ruh, cehennem ateşinde oturan, görünmeyen, ancak büyük çirkinlikleri temsil eden varlık olarak tasvir edilen bir imajdır. Buradan hareketle “yolunu kaybeden, dürüst olmayan, düşmanca tavır takınan, ruhunda kötülük besleyen, görünüm olarak şeytanî durumdadır.”⁸⁷

-“Allah’tan ve Allah’ın rahmetinden uzak varlık, Allah’ın yarattığı ilk insana secde etmediği için cennetten kovulan melek, azgınlıkta ve kötülükte ısrar eden ve insanları Allah’ın emirlerine karşı kıskırtan, kurnaz ve ekseriya fenalık yapan kimse.”⁸⁸ için şeytan denilebildiği gibi zamanla ilgili olarak yerinde yapılmadığının anlatımı gayesiyle de kullanılmaktadır. Peygamberimizin “şeytan boynuzu” ifadesi bu konudaki yaygın kullanımlardan birisidir.

-“Sabah namazını kıl, sonra güneş doğuncaya kadar namazdan el çek. Çünkü güneş doğarken şeytanın iki boynuzu arasından çıkar. İşte o vakitte kafirler güneşe taparlar. Sonra mızrağın gölgesi batıya ve doğuya doğru eğilmediği müddetçe namaz kıl. Çünkü namaza melekler şahit olurlar ve namaz itaat eden kulların kıldığı bir ibadettir. Sonra namaz kılmaktan kaçın. Çünkü o vakitte cehennem iyice hararetlendirilir. Gölge meylettiği zaman yine namaz kıl. Çünkü namaz itaatkâr kulların kıldığı ve meleklerin tanık olduğu bir ibadettir. Nihayet ikindi namazını kılsın. Sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan kaçın. Çünkü o, şeytanın iki boynuzu arasından batar. İşte o vakit kafirler güneşe taparlar.”⁸⁹ Şeytanın boynuzu arasından doğmak veya batmak anlamından kastedilenle ilgili olarak değişik açıklamalar yapılmıştır. Maksat mecâzîdir. Güneşin üç hali ile ilgili olarak, bu zaman dilimlerinde kafirlerin ibadet saati olmasına dikkat çekilmiştir. Kafirler bu

⁸⁵ Peter Antes, The First As’arites’ Conception of Evil and Devil (Edit.par Seyyed Hossein Nasr Melanges a Henry Corbin, Tehran, 1977, s. 177-179.

⁸⁶ Peter, Antes, a.g.e., s. 177-179; The Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World, s. 1.

⁸⁷ A. Rippin, “Shaytan”, a.g.e., 406.

⁸⁸ Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, a.g.e., Şeytan Mad.

⁸⁹ Müslim, Müsafirûn, 294; Nesâî, Mevâkît 35.

saatlerde şeytanın aldatmalarına kanarak tevhide bırakmışlar ve şirke düşmüşlerdir; dolayısıyla bu zamanlarda şeytanın insanlar üzerindeki etkisinden kurtulmak için namaz kılmaktan uzak durmak gerekir. Şeytanın iki boynuzundan maksat ise doğmak ve batmaktır.⁹⁰ Şeytan boynuzu ile fitnelerin doğudan çıkacağına işaret edilmiş olabileceği de ifade edilmektedir.⁹¹

Aslında Şeytan, Adem'e secde etmeyi kabul etmemiş, ancak inkârcı olmamış, tanrılık iddiasında da bulunmamış, zamanla insanlar tarafından tanrılaştırılmasına rağmen, insanların Allah'a ortak koşmalarını da reddetmiştir.⁹²

Somut olarak ele alındığı zaman bile şekli ve ne olduğu konusunda farklı düşünceler mevcuttur.

İblis'in meleklerden biri veya onların başkanı olduğuna dair ortaya atılan görüşlerin kaynağı İslâm değil, Hristiyanlıktır.⁹³

Yeni Ahit'te Şeytan Yunanca "Satanas" kelimesinden gelme olarak kullanılır. İlk dönemde "The Satanas" diye nitelendirilen varlık "Tanrı Düşmanı" şeklinde anlatılır, "Devil" olarak kullanıldığı zaman "iftiracılık, suç isnat edicilik" demektir. Kitab-ı Mukaddes'te kullanılan "Diabolos" ise "iftiracı suçlayıcı" demektir.⁹⁴

İncil'de kötü ve kötülükler Şeytan diye vasıflandırılır. İsa Petrosa'a dönüp:

"-Geriye çekil ey Şeytan! Sen bana ket vuran birisin. Çünkü Tanrı'ya ilişkin olanları değil, insanlara ilişkin olanları düşünmektesin." dedi.⁹⁵

İslâm'da zaman zaman şeytan yerine kullanılan kelimeler de mevcuttur. Bunlardan Kur'an'da da yer alması münasebetiyle "tâğut"⁹⁶ kelimesinin kullanılması önemlidir.⁹⁷ Kur'an'da tâğut "objektif kötülük, kötülük veya kötülük ilkesi" anlamında kullanılmaktadır.⁹⁸ Tâğut kelimesi Mekke devrinin son

⁹⁰ Hattâbî, Meâlimü's-Sünen, C. 1, Beyrut, ts., s. 241.

⁹¹ Cemal Sofuoğlu, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, C. XI, İstanbul, 1974, s. 6990.

⁹² İbrahim, 14/22.

⁹³ Giovanni Scognamiglio & Arif Aslan, Doğu Batı Kaynaklarına Göre Şeytan, 2. bs., Karizma Yay., İst., 2000, s. 19, 65.

⁹⁴ Yuhanna, 8:44, 12:31, 14:30, 13:2,2 7; Matta, 12:24, 26, 25:41; Luka, 13:16, 10:18; Sayılar 22:22.

⁹⁵ Matta, 8:31, 9:1; Luka, 9:22-27.

⁹⁶ Tâğut: Allah'a isyan ettirmek için, zor kullanarak muhatabın Allah'ı bırakıp kendisine kulluk ettiren demektir. Bu kendisine kulluk edilen insan, şeytan, put, totem, veya herhangi bir şey olabilir. Bir kimse zulmettiği ve haddi aştığı zaman, onun hakkında "azdı, tuğyan etti" denir. (www.kurannesli.org 26.01.2006)

⁹⁷ Fazlurrahman, Ana Konuları Kur'an, (Çev. Alpaslan Açıkgenç) Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s.199.

⁹⁸ Zümer, 39/17; Nahl, 16/36; Bakara, 2/ 256, 257; Nisâ, 4/51, 60, 76; Mâide, 5/60.

zamanlarında kullanılmaya başlamıştır. Mekkî âyetlerde iki kez geçmektedir. Medine devrinde daha sık kullanılır. Buna karşın iblis çoğunlukla Mekke devrinde kullanılmasına rağmen, Medine devrinde de bir yerde kullanılır.⁹⁹ Mekkî surelerde sık kullanılan şeytan kelimesi yerine Medine’de daha çok tağut kelimesi kullanılır.

Şeytan “küstahça bir kibrin ve bütün kötülüklerin canlı örneğidir. İnsanoğlunun müzmin düşmanıdır. Allah’ın emirlerine isyanı ve günahla dolu bir hayatı tavsiye eder.”¹⁰⁰

Kur’an sık sık İblis ve Şeytan kelimelerini kişiselleştirerek ele alır. Şeytanın kişiselleştirilmesi iblisin kişiselleştirilmesinden daha azdır. Mekkî surelerde Şeytandan çoğul olarak ‘Şeytanlar’ diye bahsedilir. Bazen mecaz olarak insanlar içinde kullanılır. “İblis’in askerleri”¹⁰¹ diye bahsedilenlerin cinler olduğu iddia edilmektedir. Kur’an’da tekil olarak kullanılmasının yanında çoğul olarak da kullanılır. Çoğul olarak kullanıldığında farklı cins olarak ele alınır, “ins ve cin şeytanları”¹⁰² gibi teşbih yapılır.

-“İnananlarla birlikte oldukları zaman inandık derler. Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıklarında ‘Biz sizinle beraberiz, onlarla sadece alay ediyorduk’ derler.”¹⁰³, -“Rabbine yemin olsun ki onları ve şeytanları mutlaka toplayacağız. Sonra onları diz çökmüş vaziyette cehennemnin çevresinde bulunduracağız.”¹⁰⁴ Şeytan kelimesi her çoğul kullanılışında teşbih olarak kullanılmaz; hakikat olarak da kullanılabilir. -“Onlar inanmayanlar şeytanları Allah’tan başka dost edinirler.”¹⁰⁵

Açıklamalarda da görülebileceği gibi zaman zaman Şeytan, somut bir varlık olarak ele alınsa da, temsil ettiği nokta çok önemlidir. İslâm Dininin temel kaynaklarında simgesel varlık olarak ele alınan şeytanın mecaz anlamda kullanılarak uç noktada kötüyü temsil ettiği belirtilmektedir. Bu kullanım insan dışındaki varlıkların nitelendirmelerinde de vardır.

⁹⁹ Bakara, 2/34.

¹⁰⁰ N. K., Singh Agwar, The Encyclopedia of Holy Quran, C. 4, Delhi, 2000, pp., s. 1329, 1330.

¹⁰¹ Suarâ, 26/95.

¹⁰² En’am, 6/112.

¹⁰³ Bakara, 2/14

¹⁰⁴ Meryem, 19/68.

¹⁰⁵ A’raf, 7/30.

2. KUR'AN VE HADİSLERDE ŞEYTAN'IN İSİMLERİ

Gerek Kur'an'da gerekse Hadis metinlerinde Şeytan'ın bir çok isminden bahsedilir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmektedir. Ğarûr, Vesvas, Hannâs, Kâfir, Sağîr, Mârid, Tâif, Fâtin, Mez'um, Mel'un, Medhur, Mekzû, Kefr, Hazûl, Aduvv, Mudil, Merîd¹⁰⁶, Bennâ, Ğavvâs, Âherin¹⁰⁷, Hınzeb¹⁰⁸, Velehan veya Velhan.¹⁰⁹

Şeytanın isimleri ile ilgili farklı açıklamalar da vardır. Azazîl bunlardan birisidir. Azazîl, Şeytan'ın Adem'e secde emri verildiği anki ismidir. Haris Arapça karşılığıdır. İslâm kaynaklarına göre “Ateşten yaratılan biri, neden topraktan yaratılan birine secde edecekmiş?” itirazı ile Azazîl İblis oldu.¹¹⁰ Azazîl'in İblis ve Şeytan kelimeleriyle belirtilen varlığın ismi olduğundan bahsedilir.¹¹¹ Ancak Azazîl, Azazel, Hazazel kelimelerine Kur'an'da ve Sahih Hadis Kitaplarında rastlanmaz.¹¹²

3. ŞEYTAN'IN YARATILIŞI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELER

Şeytan'ın yaratılışı ve menşei ile ilgili farklı düşünceler vardır. Bu konuda aslının cin veya melek ya da onlardan olmadığı halde onlarla birlikte Allah'a ibadet

¹⁰⁶ Firûzâbâdî, a.g.e., s. 665; Tâcu'l Arus, C. 9, s. 353; İsmail bin Hammad, a.g.e., s. 2144; Mehmet Hulûsi İşler, a.g.e., s. 106.

¹⁰⁷ Sâd , 38/37, 38.

¹⁰⁸ Müslim, Selâm, 68.

¹⁰⁹ Tirmîzî, Taharet, 43.

• Anlamları: **Ğarûr**: Aldatan, kandıran, Lokman, 33; Hadid, 14, (Kur'an Kelimelerinin Anahtarı, Mahmut Çanga, Timaş Yay., İstanbul, 1980.), **Hannâs**: Gizlenen, sinsî, Nas, 4, (Mahmut Çanga, a.g.e.), **Kâfir**: Gizleyen, örten, (Ahmet Debbağoglu, İsmail Ahmet KARA, Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, Dergah Yay., 1980.), **Sağîr**: Mertebe ve kıymet itibariyle küçük. Necm, 54, (Mahmut Çanga, a.g.e.), **Mârid**: Azgın, sapkın, şımarık, (Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, a.g.e.), **Tâif**: Dönek (Büyük Türkçe Sözlük, D. Mehmet Doğan, Birlik Yay., Ank., 1981.), **Fâtin**: Fitne koparan, karıştırıcı, gönül çekici, gönül alıcı, (D. Mehmet Doğan, a.g.e.), **Mez'ûm**: Ayıplanan, kınanan, yerilen, **Mel'un**: Lanete uğramış, lanetli, Allah'ın rahmetinden uzak kalmış, koğulmuş nefret edilen kimse, (D. Mehmet Doğan, a.g.e.), **Medhûr**: Küçülen, önemsiz olan, (Arapça-Türkçe Yeni Kamus, 6. bs., Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976.), **Hazûl**: Ayrılan, yardımı kesen (İlyas Karşlı, Türkçe-Arapça Sözlük, Marmara Ü., İlahiyat Fak.,Yay., İst.,ts.), **Aduvv**:Düşman., **Mudil**: Saptıran., **Merîd**: Azgın, sapkın, kötülükte ısrar eden (Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, a.g.e.), **Ğavvâs**: Dibe çökmüş, alçak, (Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, a.g.e.), **Âherin**: Sondaki., **Velehan**: Üzüntüsünden aklını yitirmiş, (Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, a.g.e.)

¹¹⁰ Ahmet Güç, Satanizm, D.İ.B., Yay., Ank., 2002, s. 20.

¹¹¹ Tümer Günay, Şamil Ans., C. 1, İst., 1990, s. 185, Azazil Mad.

¹¹² İbn-i Manzur, Lisân'ül Arab, C.4, Beyrut, s. 29, El-Maarif, Beyrut, 1970.

eden bir varlık olduğu ifade edilmektedir.

1. Melek olduğu söyleyenler: Allah'ın Adem'in yaratılışından sonra melekleri secdeye çağırımları üzerine meleklerin hepsi secde etti, ancak iblis secde etmedi. O bundan kaçındı, büyüklendi ve kâfirlerden oldu.¹¹³ Âyette iblis istisna edilmiştir. İstisna edilen istisna edildiği şeyin aynıdır. Ayrıca Allah'ın –“Meleklerle secde etmelerini emrettiğimiz zaman” hitabı da meleklerden olduğunu ifade eder.

2. Cin olduğunu ifade edenler:

-“Meleklerle: ‘Adem'e secde edin’ dediğimizde İblis dışında hepsi secde etti. O cinlerdendi, Rabbinin emrinden çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da onu ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızdır. Bu zalimler için ne kötü bir değişmedir.”¹¹⁴ Ayette iblisin cinlerden olduğundan ve soyundan bahsediliyor. Meleklerin soyu ve erkek-dişi olmaları gibi bir durum olmadığına göre iblis cinlerdendi.¹¹⁵

İblis Şeytan'ın özel ismidir. Ateşten yaratılmıştır.¹¹⁶

İblis'in meleklerden biri, onların hocası veya başkanı olduğuna dair ortaya atılan görüşlerin kaynağı İslâm değil Hristiyanlıktır.¹¹⁷ Şeytan ateşten yaratılmıştır. Bu konuda Hz. Peygamber:

-“Gazap şeytandandır; şeytan da ateşten yaratılmıştır”¹¹⁸ buyurmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi hadislerdeki şeytan anlatımının soyuttan somuta doğru yaklaştırılması için mecâzî kullanım tercih edilmiştir. Öfkelenen ve sinirlerini kontrolden mahrum olan insanın o anda yıkamayacağı, tahrip edemeyeceği hiçbir şey yoktur. Ölümle biten hadiseler, yıkılan yuvalar ve bitirilen dostluklar gazap halindeki insanın verdiği zarar, ateşin yakması gibi bir daha geri getirilemez şekilde etrafını yok etmesiyle benzeştirilmiştir.

Bu konudaki bilgileri şöyle açıklanabilir:

1. Şeytan'ın ne olduğu konusundan çok, isyan edinceye kadar nerede, nasıl hayatını devam ettirdiği önemlidir.

¹¹³ Bakara, 2/35.

¹¹⁴ Kehf, 18/50.

¹¹⁵ Fikri, Yasin, “İblis”, Mecelletü'l Ezher, C. 8, S.8, Kahire, 1937, s.5.

¹¹⁶ Ahmet Debbağolu, İsmail Kara, Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, Dergah Yay., 1980, Şeytan Mad.

¹¹⁷ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 65.

¹¹⁸ Müsned, 4/226.

2. İblis cinlerden olmasına rağmen tıpkı Adem'e hiçbir katkısı olmadığı halde bahşedilen cennet hayatı gibi, meleklerle birlikte ve ibadet eden varlık olma özelliği verilmiştir.¹¹⁹

3. İbadet edişinin maksadı ve neye ibadet ettiği konusunda da net bir bilgi yoktur. İbadet etme hali iblisin gayreti sonucu olan bir netice de değildir.

4. Anlaşılabildiği kadarıyla İblis secde emrine kadar Allah tarafından sınanmamış, kabiliyetlerinin ortaya çıkması için yapılması gereken emir, verilmemişti. İsyanının bilgisiz ve nankörce secde emrinden kaynaklanması sebebiyle bunu anlayabiliyoruz.

5. İbadet ve itaat içinde geçen dönemin isyan sebebiyle hiçbir değeri de yoktur. İsyan etmeseydi ne olarak kalacaktı onu da bilmiyoruz. Zira sebepler ortadan kalkınca neticeler de kalkar.

3. 1. ŞEYTAN'IN YARATILIŞ SEBEBİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Şeytanın niçin yaratıldığı üzerine düşünce boyutunu aşamayan açıklamaları, burada ifade etmek istiyoruz.

1. İyiliği, hakkı ve hayrı teşvik eden ve bunlardan hoşlanan meleklerin yanında bu güzel hasletlerin değerinin ortaya çıkması için şeytan yaratılmış olabilir.

2. Allah'ın sıfatlarının tecellisi varlıklar üzerinde gerçekleşir. Bu sıfatların anlamlarına bakıldığı zaman üstünlük ifade edenler var; **منتقم** 'عدل' **قهار** 'معز' **مضل** gibi. Bunlar üzerinde tecelli edeceği varlıklar insan, şeytan ve meleklerdir. Her birinin ayrı ayrı diğerinin tabiatı ile aynileştiği düşünülürse sıfatların tezahürü olmamış olurdu.

3. Şeytan yaratılmamış olsaydı **رحمة** 'مغفرة' **عفو** 'حفظ' Allah'ın kemal sıfatlarının tecelli edişini göremezdik. Peygamberimiz bu konuyu şöyle açıklar:

-“Eğer siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizleri giderir de, yerinize

¹¹⁹ Vahid bin Abdurrahman, a.g.e., s. 7.

fertleri günah işleyip, mağfiret dileycek, ve Allah'ın kendilerini affedeceği bir kavmi getirirdi.”¹²⁰

Şeytan yaratılmasaydı, Allah'a itaat ve ibadetten söz etmek mümkün olmazdı. Zira belli fiillerin ibadet, itaat ve güzel olması ancak, isyan ve çirkin fiillerinin var olması ile mümkündür.¹²¹ Bu açıklamalarla şeytan bir bakıma iyi ile insan arasındaki ilişkinin sağlam ve bilinçli olmasına sebep olmakta, mücadele ile güzelleşen bir hayat yaşamasına vesile olmaktadır.

4. İBLİS'İN İSYANININ TEMEL FELSEFESİ

İsyan öncesi ne yaptığı konusunda tatmin edici bilgi bulunmayan¹²² İblis'in insanla ilk karşılaşması ve bilinmesi Âdem'e secde emri verildiği an olmuştur. O zamana kadar meleklerle birlikte ibadet eden, meleklerle secde emri verildiği zaman onların arasında olması münasebetiyle emre muhatap olan İblis, isyanıyla unutulmamak üzere insanlık tarihi içinde yer almıştır. Aslında meleklerde açıklandığı üzere:

-“Hani Rabbin meleklerle: -Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim” demişti. Melekler de:

-“Sen orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin! Oysa biz senin yüceliğinden övgü ile söz etmekte (seni hamd ile tesbih etmekte) ve senin bütün eksikliklerden uzak, ulu sıfatların sahibi olduğunu dile getirmekteyiz” demişlerdi. Allah da:

-“Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”¹²³ demişti; melekler bu itirazdan sonra isyan etmediler ve bu itiraz konusunda ısrarcı olmadıklarını da Adem'e secde ederek bir anlamda ortaya koydular. Oysa İblisin isyanı arkasından zincirleme yeni isyanlar getirmiş ve pişman olmamıştır. Bu noktada Şeytan'ın küfrü konusunda açıklama yapmak gerekir. Şeytan itirazı ile Allah'a isyan etmedi ve öldükten sonra

¹²⁰ Müslim, Tevbe, 2; Tirmîzî, Cennet, 2,

¹²¹ A. Saim Kılavuz, Ana Hatlarıyla İslâm Akaidi ve Kelam İst., 1987, s. 196.

¹²² Fikri Yasin, “İblis”, Mecelletu'l Ezher, C. 7, S. 8, Kahire, 1937, s. 566.

¹²³ Bakara, 2/30.

dirilmeyi de inkar etmedi. Şeytan'ın küfrü Allah'ı ve ahireti inkar değil, teklif edilen emrin gereğini yerine getirmeyi kabul etmeme şeklindedir.¹²⁴ Şeytan'ın isyanına Allah onu hemen huzurdan kovarak karşılık vermemiş, konuşma ve hatasını düzeltme fırsatı vermiştir.

(Allah):

-“Ey İblis! Neyin var ki secde edenlerle beraber olmadın?” dedi.

(İblis):

-“Ben kuru bir çamurdan, şekillenebilir bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemezdim.”

(Allah):

-“Öyleyse çık oradan, sen artık kovulmuş birisin.Ceza gününe kadar lânet senin üzerinedir.” dedi

(İblis):

-“Ey Rabbim! Öyleyse onların diriltilecekleri güne kadar bana süre tanı.”¹²⁵

Diriltilecekleri güne kadardan, maksat sur'a ikinci üfürülüştür zamanıdır.

Bu talep şeytanının ikinci surdan sonra ölümsüzlüğü bildiğine de işarettir.¹²⁶ Şeytan ölüme ve tekrar dirilmeye de inanıyor. Onun küfrü Allah'ı ve ahireti inkâr şeklinde değil emirlere isyan şeklindedir.

(Allah):

-“O halde sen süre tanınanlardansın. Bilinen zamanın (dolacağı) güne kadar.”

(İblis):

-“Rabbim! Andolsun beni saptırdığın için onlara yeryüzünde (kötülükleri) süslü göstereceğim ve onların tümünü muhakkak saptıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesna.”

(Allah) dedi ki:

¹²⁴ M. Hamdi Yazır, a.g.e., C. 3, s. 2135.

¹²⁵ Hicr, 15/36.

¹²⁶ Hicr, 15/38.

“-İşte bu, bana ait dosdoğru bir yoldur. Benim kullarımın üzerinde senin hiçbir gücün olamaz. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna.” Şüphesiz onların tümü için va’ d edilen yer cehennemdir.”¹²⁷

İblis kibirlenip isyan etmesini yaratılıştaki fiziki farklılığa ve kendisinin önce yaratılmasına dayandırdı. Görüntüye takılıp özü kavrayamamak burada asıl problem olarak görülebilir. Her iki maddenin yaratıcısının da Allah olduğunu itiraf etmesine rağmen Adem'deki yeryüzünün halifesi olması, Allah'tan bir ruh taşıması gibi¹²⁸ üstünlükleri bilmezden gelmişti. Şeytan, Adem'de toprak, kendisinde de ateşten başka bir özellik görmemiş; her şeyi her zaman dilediği şekilde yaratma gücünde olan Allah'ı maddeye mahkûm sanmıştı.¹²⁹

İsyandan sonra şeytanla ilgili olarak üç noktaya değinmek gerekir:

1. Şeytan'ın Allah'ın varlığına iman etme konusunda değil, Allah'ın hükmüne razı olmak konusunda problemi var. Kendi ölçülerini koyuyor; kendince o ölçüleri yorumlayıp, sonuca ulaşmaya çalışıyor.

2. Bu karşılaşmadan sonra secde emri öncesine göre şeytan farklı bir misyon üstleniyor. İbadet etme derecesinden, Ademoğluna açık düşman olma derekesine iniyor. Ahsen-i takvîm¹³⁰ olan insanın güzelliğini her bakımdan bozmaya söz veriyor.

3. Şeytan bu bozma sürecini Adem'in yaratılışı ile ortaya çıkan ve geçip giden bir süreç olarak görmüyor; diyor ki:

-“Rabbim! Beni saptırdığın için, andolsun ki yeryüzünde fenalıkları onlara güzel göstereceğim; halis kıldığın kulların bir yana, onların hepsini saptıracağım”. Böylece Allah'a meydan okuyan şeytan hem insanı aldatıp onu da günah işleyen bir hale getirmiş, hem de yeryüzü denilen alanda kendisine geniş bir faaliyet alanı bulmuştur. İlk günah işleyen varlık olarak şeytan, insan nesline de ilk günahı işlettikten sonra, onun cennetten tard edilişine şahit olmuş ve kendisi gibi kovulmuş birisi olan bu varlıkla daha sık karşılaşma planları yapmıştır. Böylece iki varlık da

¹²⁷ Hicr, 15/32-43.

¹²⁸ Hicr, 15/29, Sâd 38/72.

¹²⁹ M. Hamdi Yazır, a.g.e., C. 3, s. 2133; N. Mehmet Solmaz-İsmail L. Çakan, Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, C.1, İst., 1982, s.19.

¹³⁰ Tîn, 95/4.

ulvî bir mekân olan metafizik dünyadaki sınanmanın akabinde, bulundukları yere göre süflî olan fizikî dünyaya sürülmenin –düşmüş olmanın- mücadelesiyle yaşayacaklardır. Aslında bu sınamaya taraf olanlar bu mücadelenin bitmediğini biliyorlar ve dünyaya dönük yüzünde yüzleşmek üzere ayrılıyorlar.¹³¹

Bu düşüşte Şeytan'ın hata ettiği noktaları şöyle özetlemek mümkündür:

Günahını kabul etmemiş, pişmanlık duymamış ve tevbe etmemiştir. Hep “ben yaptım” yerine “sen yaptırıttın” düşüncesiyle nefsini kınamamış, ilâhî rahmetten ümidini kesmiştir.¹³²

Burada bir şeyi hiç unutmamak gerekir: İblis insanları her zaman inkâra ve küfre çağırır; isyanın sebebi de kendi isyanı ve küfrü değildir. Onun itirazı muhtelif âyetle ifadesini bulduğu şekliyle “çamurdan yaratılan birine secde ile emrolunmaktadır”¹³³

İblis bilmeden isyan etmemiştir. Zira insanları büyük günahlara davet eden, onları bu günahları işleme konusunda aldatan şeytan, insan inkâr edince:

-“Gerçek şu ki: Ben senden uzağım, doğrusu ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım”¹³⁴ dedi.

Şeytan yaptığı bütün fiilleri bilinçli yapar; kâfirleri mü'minler aleyhine kışkırtır, ama sonuçta şunu söylemekten de geri durmaz: “Bugün sizi insanlardan bozguna uğratacak kimse yoktur ve ben de sizin yardımcınızım” demişti. Ne zamanki topluluk birbirini görür oldu (karşılaştı) Şeytan iki topuğuna geri döndü ve ‘şüphesiz ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah'tan da korkuyorum’¹³⁵ dedi.

5. HRİSTİYANLIKTA ŞEYTAN İNANCI

İncil’de Şeytan’ın dinden dönmüş bir melek olduğundan bahsedilir.

“Şeytanların meleklerin ve kadınların çocukları oldukları varsayılmıştır.”¹³⁶

¹³¹ Ahmed Taşgetiren, a.g.e., s. 253.

¹³² Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 131.

¹³³ İsrâ, 17/61

¹³⁴ Haşr, 59/16.

¹³⁵ Enfal, 8/48

¹³⁶ Tekvin, 6:14.

Şeytanla sınanmanın önemine vurgu yapan Luther “Şeytan boğazımıza sarılmadığı sürece sıradan Tanrıbilimcileriz.” der.¹³⁷

Hristiyanlıkta şeytan bütün kötülüklerin anası¹³⁸ olarak görülür ve arzusunun Tanrı diye sayılmak ve tapılmak¹³⁹ olduğundan söz edilir. Sıfat olarak anlatılan şeytan zaman zaman da somut bir varlık olarak ele alınır.

“Büyük ejderha” veya “yaşlı yılan” gibi.¹⁴⁰ Bu nitelendirmeyi İncil’de destekleyen cümleler mevcuttur.¹⁴¹

“Engerekler soyu! Kendiniz kötü iken iyi sözler söyleyebilir misiniz?”¹⁴²
Bayılıp kendinden geçen birisi için “onu Beelzebub tutmuş” ifadesi kullanılır.¹⁴³
İncil kötülerini Şeytan diye vasıflandırır. İsa Petros’a dönüp:

-“Geriye çekil, ey şeytan, sen bana ket vuran birisin.” dedi.¹⁴⁴

Kötülüğün kaynağı konusunda her zaman Şeytan suçlanmaz. İnsanın da kötülüğe sebep olabileceğinden söz edilir. “Kötü tasarılar yürekte kaynaklanır: Adam öldürme, zina, fuhuş, hırsızlık, yalancı tanıklık, sövüp sayma. İnsanı kirleten şeyler işte bunlardır.”¹⁴⁵

Hz.İsa’nın Ruh tarafından Şeytan denesini diye çöle yöneltildiğinden bahsedilirken “kırk gün kırk gece oruç tuttu; sonunda açlık duydu. Ayartıcı yaklaşıp:

-“Eğer Tanrı oğluyun, söyle taşlar ekmek olsun” dedi. İsa:

-“Kitapta şöyle yazılmıştır” diye yanıtladı. Sonra İblis, İsa’yı kutsal kente (Kudüs) götürdü:

“Eğer Tanrı’nın oğluyun tapınağın kulesinden kendini aşağı at.” dedi.¹⁴⁶

İsa’nın hastalardan cin çıkararak tedavi ettiği anlatılır. İsa’ya içinde cin olduğu için kör olduğuna inanılan bir adam getirilir; İsa bu cini çıkarır ve adam görür. Ferisiler:

¹³⁷ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 26.

¹³⁸ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 24.

¹³⁹ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 26.

¹⁴⁰ Arwind Sharma, Satan, a.g.e., s. 81.

¹⁴¹ Luka, 6:43-45

¹⁴² Luka, 6 :43-45.

¹⁴³ Markos, 12:22-32

¹⁴⁴ Markos, 8:31,9:1; Luka, 9:22-27.

¹⁴⁵ Markos, 7:14-23.

¹⁴⁶ Markos, 1:12-13; Luka, 4:1-13.

-“Bu olsa olsa cinlerin başkanı Beelzebub aracılığıyla çıkarıyordur” dediler.
İsa onlara:

-“Kendi içinde bölünen kent ayakta duramaz dedi ve ekledi: “Eğer şeytan şeytanı çıkarıyorsa, kendi içinde bölünmüş duruma düşer.” dedi.¹⁴⁷

“Simon! Simon! İşte Şeytan buğdayı samandan ayırırçasına sizi elemek için imkân aradı.”¹⁴⁸

Şeytandan korunma konusunda da değişik rivayetler var.

-“Rabbin uşağı sürtüşmeye kapılmamalı, herkese uysal davranmalıdır, öğretebilmeli, kötülüğe katlanabilmeli, direnenleri yumuşak huylulukla düzeltebilmelidir. Olabilir ki, Tanrı bunlara günahıtan dönüş sağlayıp gerçeği bilme aşamasına getir. Böylece isteğini yapsınlar diye iblisin kendilerini düşürmüş olduğu tuzaktan kaçıp sağduyuya kavuşsunlar.”¹⁴⁹

Yukarıda izah edilen insanın da kötülük kaynağı olabileceği bilgisine rağmen, bunun şeytandan kaynaklanabileceğine dair açıklamalar da yapılmıştır.

-“Şeytan Onikiler’den biri olan İşkariyot adlı Yahuda’ya girdi. Yahuda gitti başrahiplerle ve tapınak görevlileriyle nasıl onların eline vereceğini görüştü.”¹⁵⁰

“...o zaman İblis denesin diye Ruh tarafından çöle yöneltildi. Kırk gün kırk gece oruç tuttu; sonunda açlık duydu. Ayartıcı yaklaşıp ‘-eğer tanrının oğluyun söyle şu taşlar ekmek olsun’ dedi. İsa ‘-kitapta şöyle yazılmıştır’ diye yanıtladı. Sonra İblis İsa’yı kutsal kente (Kudüs) götürdü. Eğer Tanrı’nın oğluyun tapınağın kulesinden kendini aşağı at dedi.”¹⁵¹

Hristiyanlıkta Şeytan bazen varlık, bazen de düşünce olarak ele alınmaktadır. Kötülüğün şeytandan kaynaklanabileceği gibi insanın kendisinin de kötülüğe sebep olabileceği ifade edilmektedir.

¹⁴⁷ Markos, 3:20-30; Luka, 11:14-23, 12:10.

¹⁴⁸ Luka, 22:31; Matta, 26:31.

¹⁴⁹ Timetos’a II. Mektup, 2:3 (Arayacağın Erdemler, Benimseyeceğin Özellikler, 24-26.)

¹⁵⁰ Matta, 26:14, Markos 14:10

¹⁵¹ Markos, 1:12, 13., Luka 4:1-13.

5. 1. ŞEYTANA ALDANIŞ VE İLK GÜNAH DÜŞÜNCESİ

İlk insan Adem ve eşi Havva Şeytana uymak suretiyle bir günah işlemişlerdir. Sayı olarak bir günah olan bu günah aynı zamanda ilk günahı.

İnsan böylece ulvî varlık aleminden süflî dünyaya indirilmişti. Bu aynı zamanda bayağı bir ortama sürgün anlamını taşır. Hristiyan antropolojiye göre insan “düşük”tür ve düşük olmak bir alın yazısıdır. Papa VI. Paul’un ifadesiyle:

-“İnsanın düşüşü söz konusudur. Tanrı bağış onun için artık yoktur ve ölümlüdür.” Bu düşünceye göre; Adem nesli günden temizlenmiş olarak yaratılmamıştır, bütün insanlar günahla doğar ve bu bakımdan eşittirler.¹⁵²

Hristiyanlık inancında iki kişinin işlediği günah bütün bir insanlığa teşmil edilmiş, doğuştan suçlu olarak dünyaya gelmek gibi hak etmedikleri bir töhmetin altına itilmişlerdir. Bu beşer için haksız olduğu kadar kaldırılamayacak bir ceza olduğu gibi Allah’a karşı bir bühtanın ifadesidir ki, burada Allah adaletsizlik ve aciz olmakla itham edilmektedir.

Bu noktada İslâm ile Hristiyanlığın insan anlayışı arasındaki fark da açıkça ortaya çıkmaktadır. Suçsuz, tertemiz olarak dünyayı şereflendiren bir varlık ile daha doğarken işlemediği bir günahın yüküyle ezilen, sanki kan davası mağduru bir suçlu arasındaki değerlendirme, belki bu farkı açıklayabilir.

“Hristiyan inancına göre insanlık, kaçınılmaz bir kaderin baskısı altında bulunuyordu. Bu kader Adem’in işlediği günah dolayısıyla, onun nesillere geçmiş olan Şeytan’ın hakimiyet unsuruydu. İnsanoğlunun bedeninde, kendi iradesiyle insanı köleleştiren Allah’ın düşmanı Şeytan oturmaktaydı. Şeytan’ın hakimiyeti altında bulunan insanoğlunun iyilik yapması için savaşıması ise, boşuna gayretti. İşte insanlığı bu sıkıntıdan kurtarmak için Allah’ın oğlu gönderilmiş ve bizimkine benzer bir bedenle yaşamıştır. Baba’nın iradesine itaat ederek insanlık için kefaretilmek üzere kurban olmuş ve insanlığın günah yükünü (Aslî suç) kaldırılmasını sağlamıştır. İnsanlığın Adem’den beri sırtında taşıdığı bu günahı, İsa Mesih çarmıha gerilmek suretiyle canını vererek ödemiştir.”¹⁵³

¹⁵² Durmuş Hocaoglu, “Korku Edebiyatı”, Yağmur Dergisi, S. 11, 2001.

Hız.İsa'nın kendinden sonra yaşayacak olanların bile günahına kefarete olarak öldürölmeye tepki göstermediğı de ilk günah düşüncesi içerisinde yer alan önemli bir konudur. Hristiyanlık dînî metinleri bu konudan bahsederken:

-“Çünkü Mesih de sizin için işkence çekti. İzinden gidesiniz diye sizlere bir örnek bıraktı. O ne günah işledi, ne de aldatıcı bir laf çıktı ağzından. Ne yerilirken yerdi, ne de işkence çekerken gözdağı verdi. Tersine, hakça yargılanmanın eline bıraktı kendini. Haç üzerinde günahlarımızı öz bedeninde taşıdı. Öyle ki günah yönünden ölüp doğruluk için yaşayalım. Onun yaraları ile siz iyi oldunuz.”¹⁵⁴ şeklinde izahta bulunur.

Aslî günah (origin sin) konusu birçok Hristiyan mezhebinde farklı anlatılmaktadır. Şöyle özetlersek: Adem ve Havva'nın cennette işledikleri günah, aslî olup onlardan sonraki nesillere geçmiştir. Hız. İsa'nın çarmıhta bu günah sebebiyle öldüğü bazı Hristiyan mezhepler tarafından ileri sürölür. Diğer taraftan hemen hepsi insanlığın vaftizle bu günahdan arınabileceğini kabul eder.¹⁵⁵ Ancak üfürükçülerin, cinlerin ve kehanette bulunanların şeytana yenilgileri sebebiyle ölünceye kadar İsa vaftizi ile vaftiz edilmelerinin gerektiğı belirtilir.¹⁵⁶

Bu olay İncil’de şöyle anlatılır: “Ve Rab, Tanrı'nın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekarı olan yılanı. Ve kadına dedi:

-“Gerçekten Tanrı bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz dedi mi? Ve kadın yılanı dedi:

-Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebilirsiniz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesinden yemeyin ve ona dokunmayın ki, ölmeyeceksiniz.” Yılan:

-“Çünkü Tanrı bilir ki: Ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi/ kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız” ve kadın gördü ki ağaç, yemek için ve gözlerle hoş; onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi.”¹⁵⁷ İlk günah işlenirken aldatan hayvan (Hristiyan ve Yahudiliğe

¹⁵³ Mehmet Aydın, Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya, 1989, s. 162, 163; Ali Osman Ateş, Kur'an ve Hadislere Göre Şeytan, Beyan Yay., İst., 1996, s. 99.

¹⁵⁴ Petros'un I. Mektubu, 2:3, (Başkaları için çalışanların sorumluluğı 21-24.)

¹⁵⁵ Fazlurrahman, Ana Konularıyla Kur'an, (Çev.:Alpaslan Açıkgeç), Ankara Okulu Yay., Ank., 2000, s.53

¹⁵⁶ Arwind Sharma, a.g.e., s. 82.

¹⁵⁷ Tekvin, 3:1-6.

göre) konusunda farklı düşünceler serdedilmiştir. Bu hayvan her zaman bir sürüngen, yılan veya ejderha olmamıştır. Bazen de bir karabatak olmuştur.

- “İblis cennette dolaşır, karabatak kılığına girer, bir ağaca tünar, çevresindeki güzellikleri seyreder. Havva’nın güzelliğini seyreder. Bir birleşme anında içini nefret ve kıskançlık kaplar. Cebrail ve iki koruyucu melek oradadır. (Huriel ve Zephon). Onlar iblisin Havva’nın kulağına günah ve bozuluş dolu rüyalar anlattığını görür. Huriel mızrağıyla iblisi dörter. İblis karabatak kılığından Lucifer kılığına girer. Fakat Adem ve Havva onu tanıyamaz.”¹⁵⁸ İblisin aldatmaya çalışmasına karşın Havva’nın işlediğı günahın kendinden kaynaklandığı iblisin günah işletmeye teşvik edebileceğı ama zorlayamayacağı da ifade edilir.¹⁵⁹

Şeytan’dan fevkalâde günahkâr varlık olarak Beelzebup veya Beelzebol ile birlikte “Şeytan” veya “İblis” (hadiabolos) şeklinde ayrı ayrı söylenmiştir.

Beelzebul “Şeytanların başı” anlamındadır. İsa’nın ilk imtihanı (Matta ve Luka’ya) göre dünyanın idarecisi Şeytan’la olmuştur.¹⁶⁰

O zaman Şeytan İsa’yı yanlış ruhta devam etmeye teşvik etmişti,¹⁶¹ fakat Şeytan bunu başaramamış ve İsa’ya zarar verememişti. Kur’an’ ve hadiste de aynı konudan bahsedilir.¹⁶² İsa bir süre Şeytan’dan uzak durmuş, her seferinde imtihan olmuştur.¹⁶³

İslâm aslî günah düşüncesini kabul etmez. Zira Adem ve Havva cennette işledikleri günahdan sonra tevbe etti ve Allah da onları affetti. Ayrıca kimse kimsenin yaptığı hatanın sonucuna katlanmaz.Yapılan fiillerdeki sonuç ferdidir.¹⁶⁴

İlk aldanma ile ilgili Havva’nın aldanarak sonra da Adem’i aldattığı veya ikisinin birden aldandığına dair kaynak konusunda problemli düşünceler vardır. Bunlara örnek olması amacıyla birisini aktarıyoruz.

Havva’nın ilk günah sebebiyle uğradığı sıkıntılar başlığıyla açıklanan:

1. Hayız ve nifas kanı,
2. Dokuz ay hamilelik,

¹⁵⁸ Jeffrey Burton, Russel, a.g.e., s. 171.

¹⁵⁹ Jeffrey Burton, Russel, a.g.e., s. 177.

¹⁶⁰ Matta, 10:25, 12:24, 27, Luka, 4:5-6.

¹⁶¹ Matta, 4:1; Luka 4:1.

¹⁶² Âl-i İmran, 3/36; Buhârî, Enbiyâ, 44

¹⁶³ İbranilere Mektup, 4:5.

¹⁶⁴ İsrâ, 17/15.

3. Doğum sancısı,
4. İddet müddeti,
5. Koca mahkumu,
6. Boşanma,
7. Miras eksikliği,
8. Şahitlik eksikliği,
9. Akıl eksikliği,
10. Din eksikliği,
11. Selâmdan mahrum olma,
12. Cuma ve cennetten mahrûmiyet,
13. Peygamberlikten mahrûmiyet,
14. Sultanlıktan mahrûmiyet,
15. Kafirlerle cihattan mahrûmiyet.¹⁶⁵ gibi ifadeler bilgi eksikliği sebebiyle doğru değildir.

Maddeleri tek, tek incelemek yerine birkaçına bakılırsa:

1. Kadınların aklının, dininin eksikliğine dair güvenilir kaynaklardan alınmış delil yoktur.
2. Cumadan ve cennetten mahrum olacağına dair ne âyet, ne hadis vardır. Burada mahrûmiyet gibi aktarılan ifadeler zaman ve şartlara göre kazanç olarak değerlendirilebilir.
3. Hayız ve nifas kanı, hamilelik vb. durumların kadınlara sağladığı hem biyolojik hem de psikolojik faydalar herkes tarafından ifade edilmektedir.

6. YAHUDİLİKTE ŞEYTAN İNANCI

Eski Ahit'te geniş açılımlı bir şeytan izahı yoktur. İlk günah düşüncesi ve şeytanın kötü olup olmadığı üzerine tartışmalar daha yaygındır. Şeytanın bizzat kendisinin kötü değil, görevi gereği kötü olduğu inancı vardır. Kilise literatüründe kötü olarak bilinir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Ahmet Özcan, Tevrat ve Kur'an'a Göre Hz.Adem ve Havva, Selam Yay., Konya, 1987, s. 102;
Kadircan Kaflı, Evrenin Yaratılışı, Hz.Adem ve Havva, Bedir Yay., İst., 1966, s. 45.

Yahudilikte Müslümanlık ve Hristiyanlık inancındakine benzer bir şeytan inancı yoktur. Nitelendirmeler sıkça kullanılır. Eski Ahit'te birbirine zıt 3 çeşit Şeytan oluşumundan bahsedilir.

1. İnsanî Oluşumu: (2 Samuel, 19:22)
2. Melekî Oluşumu: (Numbers, 22:22-35)
3. Öze Düşman Oluşumu: (Zekeriya, 3:1-2)¹⁶⁷

Semavi dinlerde Havva ve Adem'in aldanışı farklı şekilde aktarmalar olsa da şeytanla ilgili olarak üzerinde durulan en önemli konudur. Tevrat bu konudan bahsederken:

-“Ve Rab Allah, adama dedi ki: Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye. Fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlaka öleceksin.”¹⁶⁸ şeklinde bir açıklama mevcuttur.

Yılan eksenli şeytan açıklaması yahudilikte olduğu gibi, Kur'an ve Sahih sünnette bahsedilmemesine rağmen Müslümanlıkta da vardır.

6. 1. İLK ALDANIŞ VE CENNET'TEN KOVULMA

Yahudilikte Şeytan'ın kır hayvanlarının en hilekarı yılan suretinde, Adem ve Havva'ya meyveden yedikleri zaman gözlerinin açılacağını ve Allah gibi olacakları söyleyerek aldattığı ifade edilir. Önce buna inanan Havva, Adem'i de ikna eder, bunun sonucunda da Allah Havva'nın çocukları ile şer yılan arasına ebedi bir düşmanlık verir. Adem'e alnını terleterek yiyeceğini temin etme, karısına sıkıntıyla çocuk doğurma cezası verir.¹⁶⁹ Adem'den sonra Havva'nın da aynı konuda ikaz edildiği belirtilmektedir. Kadın özellik bakımından daha çok şeytanla özdeşleşen bir yapıda ele alınır.

-“Ve Rab Allah'ın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekarı olan yilandı. Ve kadına dedi ki: Gerçek, Allah: Bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz, dedi mi? Ve kadın yılana dedi: Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz, fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ona dokunmayın ki ölmeyesiniz,

¹⁶⁶ Arwind Sharma, “Satan”, a.g.e., s. 81, 82.

¹⁶⁷ Arwind Sharma, s., 87.

¹⁶⁸ Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997, s. 7.

¹⁶⁹ Tekvin, 3:2-3; Tekvin, 2:16,17.

dedi. Ve yılan kadına dedi ki: Kat'iiyyen ölmezsiniz, çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi kötüyü bilerek, Allah gibi olacaksınız. Kadın yedi, kocasına da verdi; o da yedi. Gözleri açıldı; çıplak olduklarını bildiler. İncir yapraklarını dikip önlük yaptılar.” (Tekvin 3:3-7)¹⁷⁰

B. ŞEYTAN’IN ÖZELLİKLERİ

1. KUR’AN VE HADİSLERDE ANLATILAN ÖZELLİKLERİ

Şeytanla ilgili bilgiler sınırsız değildir. Bu konuda âyet ve hadislerdeki bilgilerle şeytanın mahiyeti açıklanmaya çalışılacak.

Şeytanlar, ins ve cin şeytanları olmak üzere iki kısımda mütalaa edilmiştir. Her peygamber için ins ve cin şeytanlardan düşmanlar var edildiğine dair âyet¹⁷¹ ve –“o ve kabilesi sizin onları görmeyeceğiniz yerden sizi görürler”¹⁷² âyeti ile durum anlatılır. Şu noktayı da burada vurgulamak gerekir:

-“İster insan, ister cin şeytanları olsun, şeytanları Allah şeytan olarak yaratmamıştır. Önce muvahhid olarak yaratılmışlardır. İblis ve onun askerlerinin yaptıklarının benzerini yaparak şeytan olmuşlardır.”¹⁷³ Âyette geçen “şeyâtîn” kelimesinin iki rivayeti söz konusudur ki, bu rivayetleri savunanlar vardır.

1. Bundan maksat insan ve cinlerin azgın ve sapkınlarıdır ki, İbn-i Abbas, Atâ, Mücahid, Katâde gibi imamlar bu görüştedir.¹⁷⁴ Bunlara göre hem insanlardan hem de cinlerden şeytan vardır. Bu konuda Hz. Peygamber Ebu Zerr’e sorar:

-“İnsî ve cinnî şeytanların şerrinden Allah’a sığındın mı?” Ebu Zer soru ile cevap verir:

-“İnsanlardan da şeytan var mı?” Hz. Peygamber:

-Evet, hem de onlar cinnî şeytanlardan daha da şerirdirler.”¹⁷⁵

¹⁷⁰ Kitab-ı Mukaddes, s. 7.

¹⁷¹ En’am, 6/112.

¹⁷² A’raf, 7/27.

¹⁷³ Faruk Desûkî, a.g.e., s. 118, 119.

¹⁷⁴ İbn-i Kesir, a.g.e., C.III,s.312, 313.

¹⁷⁵ Müsned, 5/178.

Hadiste anlatılmak istenen husus insanın yapabileceği kötülüğü nitelendirme açısından. Orijin itibariyle insanın şeytan olması ya da şeytandan kötü olması mümkün değildir. Zira insan kötü olsa bile içinde yok edilemeyecek iyilik duygusu taşımaktadır. Bu da insan açısından önemli bir özelliktir.

2. “Şeyatîn” İblis’in evlatları olarak ins ve cin şeytanları anlamındadır. İblis’in evlatları iki kısma ayrılmıştır; bunlardan bir kısmı insanlarla, diğer kısmı da cinlerle ilgili olarak vazifelendirilip, görevli oldukları alan itibariyle isimlendirilmişlerdir.¹⁷⁶

Aslında nasıl tasnif edilirse edilsin görev ve insan açısından değişen bir şey yoktur. Peygamberimiz “şeytan” nitelendirmesini bazen insana, bazen de bir varlığa yapmıştır.

-“Sizden biriniz namaz kılarken önünden herhangi bir kimsenin geçmesine müsaade etmesin, gücü yettiği nispette ve uygun bir şekilde ona mani olmaya çalışsın. Yine de inat edip önünüzden geçmek isterse onunla dövüşsün, çünkü o şeytandır.”¹⁷⁷ Bu ifadelerde kavgaya teşvikten ziyade namaz kılanın önünden geçmenin nedeni hoş olmayan bir davranış olduğu üzerinde durulmaktadır. Yoksa cami içinde huzursuzluğa sebep olacak bir tartışma ortamı tavsiye edilmemektedir. Burada hassasiyet aslında henüz cami içinde namaza başlamamış kimselere düşmektedir.

Bir başka hadiste ise sokakta güvercin kovalayan birisi için yaptığı işin gereksiz ve faydasız olması sebebiyle:

-“Bir şeytan, diğer bir şeytanın peşine düşmüştür!”¹⁷⁸ Bu ve benzeri örneklerden de anlaşılabilir olduğu gibi Peygamberimiz bazı şahıs veya varlıklara hareketleri sebebiyle doğrudan doğruya şeytan demiştir. Bununla ilgili olarak hadis şu örneği de verir:

-“İnsanlar size mutlaka her şeyi soracaklar. Hatta birgün ‘Herşeyi Allah yarattı, pekalâ Allah’ı kim yarattı?’ diyecekler”, Ebu Hüreyre bu hadisi rivayet ettikten sonra bir zatın elinden tutarak –“Allah Rasûlü doğru söylemiştir. Gerçekten

¹⁷⁶ Râzî, 13/154; Âlûsî, Rûhu’l Meânî, 8/5.

¹⁷⁷ Buhârî, Bed’ul-Halk 11; Müslim, Salât, 258, 259, 260.

¹⁷⁸ İbni Mâce, Edep, 44; Ebu Dâvut, Edep 57; Müsned, 2/345.

bana şimdiye kadar iki kişi bu soruyu sordu.”¹⁷⁹ demiştir. Hadislerden de anlıyoruz ki insan ve cin şeytanları var ve mü’minleri zaman zaman vesveselerle saptırmaya çalışmışlardır. Ebu Ubeyde’ye göre “Şeytan, cin insan ve hayvanların âsî olanı, sınırı aşandır. Kötü huylu insanlara da şeytan”¹⁸⁰ denilir. Kur’an’da insanların iman etmelerine engel olanlara şeytan denildiği gibi,¹⁸¹ Yahudi liderlerinden Ka’b bin Eşref-i Âzan, isyan eden anlamında “tâğut” olarak nitelendirmiştir.¹⁸² Âyette tâğut şeytan anlamında kullanılmıştır.

İsyan tarihinin ilk ve temel ögesi İblis, insanlığın yaratılma sürecinde yerine getirdiği görevleri açısından iki bölümde ele alınabilir. Kur’an referans alındığı zaman da görürüz ki meleklerden olmadığı halde onlarla birlikte yaşayan ve secde emrine kadar da onlarla aynı atmosferi paylaşan İblis’in, bu sınanma sonucunda hem yeri, hem bulunduğu makamı, hem de ismi değiştirilmiş; maziye ait herhangi bir unsur taşımadan yeni bir hayata başlatılmıştır. Kur’an’da 11 yerde¹⁸³ geçen iblis kelimesinin, iki yerdeki¹⁸⁴ kullanımı hariç diğerlerinde secde emri ve iblisin kendinden uydurduğu mazeretlerle isyanından söz edilmektedir.[°]

Şeytan insanlık tarihi boyunca isyan etmesine sebep olarak kabul ettiği ve intikam almak için fırsat kolladığı Adem neslini, kıyamete kadar vahiy ekseninden uzak tutma çabası içinde olacak bir varlıktır. En büyük arzusu insanoğlunun Allah karşısındaki duruşunu bozması, kendisi gibi insanoğlunun da kaybetmesidir.

Adem neslinden hiç kimsenin yeryüzünde yaşadığı müddetçe şeytandan emin ve uzak olmak gibi bir şansı olmamıştır. İnsan, yol gösteren, “hayrın sahibi, keşfin sebebi” bir meleklerle desteklendiği gibi, vesvese veren, kötülüğü süslü gösteren, teşvik eden ve fitneye çağıran “setrin ve şerrin sebebi”¹⁸⁵ bir şeytanla da sürekli olarak denenmiştir. Bu konuda peygamberlerle diğer insanlar arasında fark yoktur:

-“Böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. Bunlar

¹⁷⁹ Müslim, İman, 215.

¹⁸⁰ Müsned, IV/4/26.

¹⁸¹ Bakara, 2/14.

¹⁸² Nisâ, 4/60, (M. Hamdi Yazır, a.g.e., C. 2, s. 1383-1384.

¹⁸³ Bakara, 2/34; A’raf, 7/11; Hicr, 15/31; Hicr, 15/32; İsr’a, 17/61; Kehf, 18/50; Tâ-hâ, 20/116; Sebe’, 34/20; Şuarâ, 42/95; Sâd, 38/74,75.

¹⁸⁴ Sebe’, 34/20; Şuarâ, 26/95

[°] Şeytan’ın insanları aldatma yeminine uygun olarak gayreti sonucunda başarılı olduğu anlatılırken, Sebe, 34/20; Şuarâ, 42/95 de de beraber faaliyet gösterdiği yandaşlarından bahsedilir.

¹⁸⁵ Sadiüddîn Hamavî, (www.hilbira.hotmail.com.,10.12.2005).

aldatmak için birbirlerine yaldızlı (içi bozuk dışı süslü ve aldatıcı) sözler söylerler”¹⁸⁶ Ancak peygamberlerin arzu ve isteklerine şeytanın vesvese karıştırmasına izin verilmemiştir.¹⁸⁷ Öyle süslü, yaldızlı sözler telkin ederler ki bunların süsüne bakanlar aldanır ve onların şeytanlıklarını akıllarına bile getirmezler. Hz. Peygamber de bir soru üzerine:

-“Her insanın yanında bir şeytan vardır” buyurmuş, “Seninle de mi?” diye sorulduğunda:

-“Evet, fakat Rabbim ona karşı bana yardım etti de, teslim oldu”¹⁸⁸ burada şeytanının mü’min olmasına sebep olan bir peygamberin kötülüklerle yaptığı mücadeleyi iyi anlamının gerekliliği ifade edilmiş olabilir. Zira Hz. Muhammed dışında şeytanı ıslah olan insan zikredilmemiştir. Kur’an’da da aynı manayı ifade eden âyette:

-“Rahman olan Allah’ı anmayı görmezlikten gelene, yanından ayrılmayacak (kötülükleri telkin edecek) bir şeytanı arkadaş veririz. Şüphesiz onlar bunları yoldan alıkoyarlar. Bunlar da doğru yola eriştiklerini sanırlar. Sonunda bize gelince arkadaşına: -‘ Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki uzaklık olsaydı, sen ne kötü bir arkadaş imişsin’ der. Pişmanlığın bugün size hiçbir faydası dokunmaz. Zira haksızlık etmişsiniz. Şimdi azapta birleştiniz.”¹⁸⁹ denilmektedir.

İnsanın damarlarında dolaştığı peygamber diliyle belirtilen şeytanın bu özelliğinin kan endekslerinin farklı çıkmasına sebep olabileceği ifade edilmektedir.¹⁹⁰

Şeytan’ın özelliklerinin tespiti açısından insan, kibir, isyan, intikam, inatçılık kelimeleri önemlidir. Bu açıdan bakıldığı zaman Kur’an ifadelerinden hareketle Şeytan kelimesinin isim olarak iki noktada kullanıldığı görülebilir:

1. İblis: Adem’e secde etme konusunda isyankar davranmadan önce cinlerden olan, ancak meleklerle birlikte yaşayan, Allah’a ibadet ve itaat konusunda herhangi bir problemi olmayan,

¹⁸⁶ En’am, 6/113.

¹⁸⁷ Hâc, 22/52, 53.

¹⁸⁸ Müslim, Münafığûn, 16; Müsned, VI/15.

¹⁸⁹ Zuhurf, 43/36-39.

¹⁹⁰ Fikret Şanlı, “Asrın Hastalığı Panik Atak”, İlkadım Dergisi, Ağustos 2000, (www.ilkadim.com), 25.8.200)

2. Adem'in yaratılıp meleklerle birlikte İblis'e de secde emri verildiği zaman meleklerden ayrılarak isyan eden ve ismi de artık dini literatüre Şeytan olarak geçen varlık.

Bu konudaki âyetler incelendiğinde:

“Melekler secde ettiler, ancak İblis secde etmedi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu.”¹⁹¹

Yaratılış sahnesi ve secde emrinden hareketle üç prototip varlığın özellikleri görülebilmektedir. Bunlar:

1. Melek: Kesin bir itaat örneği,

2. İblis: İsyan ve başkaldırı örneğidir. Secde etme emrine kesin itaat etmek yerine yorumlayan ve zahire bakarak yaratıldıkları cevhere takılarak, bilgi ile yüceltilen varlığın kendisine üstün kılınma sebebini anlayamayan,

3. İnsan: Yukarıdaki iki özelliği de kendisinde barındırabilen dünyanın yeni misafiri. Emaneti üstlenme konusunda tereddüt etmeyen¹⁹² varlıktır.

Bu ve devamındaki âyetlerden yola çıkarak Şeytan'ın aşağıdaki özellikleri sayılabilir:

1. Kibirlilik¹⁹³

2. Gurur¹⁹⁴

3. İsyan¹⁹⁵

4. Başkaldırı¹⁹⁶

5. İnatçılık¹⁹⁷

6. İnsanları saptırmak¹⁹⁸

7. Allah'ın emrine muhalefet ve karşı tarafta yer almak¹⁹⁹

8. Düşmanlık²⁰⁰

9. Yalancılık ve yalan yere yemin etmek²⁰¹

¹⁹¹ Sâd, 38/71,78.

¹⁹² Ahzâb, 33/72.

¹⁹³ Sâd, 38/85.

¹⁹⁴ A'raf, 7/13.

¹⁹⁵ A'raf, 7/14.

¹⁹⁶ A'raf, 7/16.

¹⁹⁷ İsrâ, 17/62.

¹⁹⁸ Sâd, 38/82.

¹⁹⁹ Müslim, Eşribe, 105.

²⁰⁰ Ahmet Güç, Satanizm, D.İ.B. Yay., Ank., 2002, s. 10.

10. Riyakarlık ve felsefe yapmak²⁰²

11. Aldatmak²⁰³

12. Sonsuzluğu va'd etmek²⁰⁴

13. Vesvese vermek²⁰⁵

14. İnsanların dinden uzaklaşmasını istemek²⁰⁶

15. Fakirliği cimriliği telkin etmek²⁰⁷

16. Başkalarını refüze etmek, sürekli kuvvetli olmak ve bunu başkaları üzerinde uygulayarak kendini tatmin etmek.²⁰⁸

Ateşten yaratılmayı topraktan yaratılmakla kıyaslayıp bunu üstünlük vesilesi sayarak ilk uyguladığı insan da Adem'dir.

Hadislerde ise bu maddeleri destekleyen farklı ifadeler vardır.

-“Şeytanın işi kötülüğe çağırmak, sonu fena ve zararlı olan şeylere teşvik etmek, hakkı yalanlamak, haktan uzaklaşmaktır.”²⁰⁹

Bu ana noktalardan hareketle âyet ve hadisler ışığında Şeytan ve Şeytanî özellikler şöyle sıralanabilir.

1. 1. Şeytanın Özellikleri

1. 1. 1. Kibirlilik

Kendisini üstün görmek, insanları hakir görmek, böbürlenmek, büyüklük Allah'ın hoş görmediği bir özelliktir. Allah'ın kibirlileri sevmediği konusunda açıklamalar yapılırken²¹⁰ kibirlenmenin, ibadetten²¹¹ ve âyetleri anlamaktan uzaklaştıracağı konusuna dikkat çekilmektedir.²¹²

²⁰¹ İbrahim, 14/22.

²⁰² Bakara, 2/264.

²⁰³ www.medyumlar.com (14.04.2005)

²⁰⁴ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 70.

²⁰⁵ A'raf, 7/200, 201; Fussilet, 41/36.

²⁰⁶ Mücadele, 58/10.

²⁰⁷ Bakara, 2/268.

²⁰⁸ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 62.

²⁰⁹ Tirmizî, Tefsir, 2991.

²¹⁰ Nahl, 16/23; Furkan 25/21; Ahkâf, 46/20; İsrâ, 17/37; Lokman, 31/18.

²¹¹ Nisâ, 4/172; Mü'min, 40/60; Zümer, 39/41, 59; Secde, 32/15.

²¹² A'raf, 7/146.

Kibirlenenlerin ilk temsilcisi²¹³ şeytanı, özellikleri itibariyle tanıtan, kibirlenme özelliğidir.

Allah'ın insanı belli bir surette yarattığı açıkladıktan sonra meleklere, İnsan'a secde emri verildiği, meleklerin secde etmesine rağmen Şeytan'ın isyan ettiği ayetlerde belirtilir.²¹⁴ İsyanın akabinde Şeytan'a neden secde etmediği, secde etmeme sebebinin kibirlenmek mi olduğu sorulur.²¹⁵ Şeytanın bu soruya kendisinin ateşten yaratılmış olması sebebiyle, topraktan yaratılan insandan daha hayırlı olduğunu iddia ederek karşılık verdiği²¹⁶ şeklinde âyetlerde yer alır.

Bu itiraza “topraktan yaratılanın ölümlü, ateşten yaratılanın ölümsüz olduğunu bilmesinin²¹⁷ sebep olduğu şeklinde bir iddia öne sürülse de, Şeytan o zaman bunu bilmemektedir. Zira ortada yeni yaratılan varlığın öleceğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca şeytan o zamana kadar secde ettiği Allah'a ibadet olmak üzere secde ediyordu. Oysa bu yeni secde emri ibadet değil, ta'zim olmak gayesiyle verilmişti.

Bu itaatsizlik üzerine Şeytan'a olduğu yerden inme emri verilip, kendisinin artık aşağılıklardan olduğu söylenince²¹⁸ o da insanları azdırmak gayreti içinde olacağını²¹⁹ söyler ve bunu yapabilmek için zaman ister,²²⁰ hatta bunu insanların dört bir yanından onlara sokularak yapacağını belirtir, zaman isteği reddedilmez.²²¹ Ancak kendisine tâbi olanların sonu da açıklanır:

-“Kim seni izlerse, cehennemi sen ve onlarla dolduracağım”²²²

Bu sahne İslâm kaynaklarında Şeytanı bize ilk anlatan ve tanıtan sahnedir; Kur'an'da değişik âyetlerde anlatılır. Şeytanın kibri sebebiyle mahrum olanlardan olması bir ibret noktası olarak nakledilir. Bundan önce Şeytanın ne geçmişi, ne de yaptığı ile ilgili bilgiler konusunda ittifak yoktur.

²¹³ Bakara, 2/34., Sâd, 38/75.

²¹⁴ A'raf, 7/10.

²¹⁵ Sâd, 38/85.

²¹⁶ A'raf, 7/12.

²¹⁷ Ahmet Güç, a.g.e., s. 23.

²¹⁸ A'raf, 7/13.

²¹⁹ A'raf, 7/16.

²²⁰ A'raf, 7/14.

²²¹ A'raf, 7/15.

²²² A'raf, 7/18.

İblis'in Şeytanlaşmasına sebep olan bu sahne sanki evrensel bir toplantı anlatımındadır. Allah'ın ruhundan üflediği, yeryüzünün halîfesi yaratılır, bu yaratılışa melekler şahit olur, yüceltilen varlığa o güne kadar kendisinden başkasına secde emri vermeyen Allah, secde edilmesini emreder. Melekler emri yorumsuz yerine getirir; Şeytan ise yorumlayarak görünüşe takılır, secdeden kaçınır ve kibirlenip makamdan uzaklaştırılır. Bu hem insanın evrendeki yerini, hem de ona yüklenilen vazifenin kutsiyeti ve yüceliğini anlatması açısından önemlidir. Böylece taşınmasından korkulan emanette²²³ bilgi ile üstün kılınan Adem'e verilir ve eşsiz bir makama oturtulur.

İblis bilgisizliği sebebiyle değil, kibri sebebiyle hata yapar. Meleklerle birlikte ibadet eder bir ortamı paylaşmasına rağmen, "Esmâ"yı bilmeden itaat eden melekler gibi secde etmedi.²²⁴ Aslında secdeden sonra Esmâ'yı meleklerle öğreten²²⁵ Adem'e neden secde ettikleri konusundaki şaşkınlık da ortadan kalkmış olur. Secde ile Adem'e ibadet mi emredildi sorusu akla gelebilirse de; secde Adem'in hilâfete liyakatinin itirafıydı; ibadet değildi.

Bu sahnede İblis, inkâr ettiği için değil, kibirlendiği için huzurdan kovulur.

1. 1. 2. Düşmanca Tavır Takınma

Şeytan içindeki isyan ve küfrün, insanla imtihan edilerek ortaya çıkması sebebiyle Adem ve nesline bitmeyecek ve azalmayacak bir düşmanlık içindedir. Adem ve çocukları o zamandan beri devamlı Şeytan'ın kendilerine düşman olduğu, onların da savaştan bir düşman olan²²⁶ Şeytan'ı düşman bilmeleri, aksi halde Şeytan'ın çılgınca yanan bir ateşe çağırdığı açıklanarak ikaz edilirler.²²⁷ Bunun yolu da bir dizi âyetle öğretilir:

-“Ey iman edenler, hepiniz topluca ‘barış ve güvenliğe (İslâm) girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.”²²⁸

²²³ Ahzab, 33/72.

²²⁴ Faruk Desûkî, a.g.e., s. 33.

²²⁵ Bakara, 2/31.

²²⁶ Hicr, 15/36.

²²⁷ Fâtır, 35/6.

²²⁸ Bakara, 2/208.

-“Kullarıma söyle sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.”²²⁹

-“Ey insanlar, yeryüzünde olan şeyleri helâl ve temiz olarak yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”²³⁰ Düşmanlığı nasıl yapacağının örnekleri de verilir; içki ve kumarla insanların arasına düşmanlık sokarak, onları namazdan alıkoyup yapacağı açıklanır.²³¹

Şeytanın düşmanlığı sadece, mü’minlere değil bütün insanlığadır. Zaten bütün inançlar tarafından “Şeytan”ın kötüyü temsil etmesinin temel felsefesi, bu âyette vurgulanmaktadır.

Adem, düşmanını iyi tanımalı, onun aldatma, çeldirme, saptırma ve kaydırma metotlarını bilmelidir. Bu konuda;

-“Kullarıma sözün en güzel olanını söylemelerini tavsiye et. Çünkü şeytan aralarını açıp, bozmaktadır. Şüphesiz şeytan insanın açıkça düşmanıdır.”²³² ikazı yapılmaktadır. Ayrıca:

-“Ey Mü’minler! Gerçekten şeytan sizin şu topraklarınızda kendine kulluk edilmesinden ümidini ebediyen kesmiş bulunmaktadır. Fakat o, sizin önemsiz saydığınız iş ve davranışlarda kendisine uyulmasından memnun olacaktır. Dininizi ondan koruyun.”²³³ Buradaki tembih Müslümanlar arasında meydana gelecek her türlü tahrik, kargaşa ve kışkırtılığın temelinde inanç problemi olabilir; kardeşlik hukuku bu tip yanlışlarla tahriş edilebilir; bu da düşmanlık ve anarşi doğurur şeklinde anlaşılabilir.²³⁴

İnsanlara karşı düşmanlık yaptıkları zaman onlara güzel muamele etmeyi tavsiye eden İslâm, neden şeytana karşı “istiâze” استعاذة (Allah’a sığınmayı) tavsiye ediyor? Çünkü şeytan Adem ve nesline olan düşmanlığı sebebiyle ihsanı kabul etmez. Bu konuyu âyet mealleriyle açıklayalım.

- “Hem iyilik de bir değildir kötülük de. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle kendisi arasında bir düşmanlık olan kişinin, sanki samimi bir dost

²²⁹ İsrâ , 17/53.

²³⁰ Bakara, 2/168.

²³¹ Mâide, 5/90, 91.

²³² İsrâ, 17/53.

²³³ M.Yaşar Kandemir, İ Lütü Çakan, Raşit Küçük, Riyazü’s-Sâlihîn, C. 7, Erkam Yay., 2005, s.20.

²³⁴ M.Yaşar Kandemir, İ.Lütü Çakan, Raşit Küçük, a.g.e., s.20.

gibi olduğunu görürsün.”²³⁵

Âyet, mü'minlere her zaman ve şartta iyi olmaları ve iyilik yapma konusunda gayretli olmalarını tavsiye eder. Kötüler güçlü olup, mü'minler zayıf da olsa; iyiliğin daima üstün olduğuna ve mutlaka galip geleceğine inanarak iyilik yapılmalıdır. İyilikle kötülük nasıl bir değilse, iyilik yapanlarla kötülük yapanlar da asla bir değildir, kötülük fıtrat olarak zayıftır. Güçlü görünse de bir gün yıkılmaya, mahkumdur. Çünkü insan fıtratı kötülükten hoşlanmaz ve ilelebet kötülükle birlikte olamaz. Kötülük, insan vicdanında hiçbir zaman tamamıyla ma'kes bulamamaktadır. İyiler görünüşte zayıf, güçsüz de olsalar, mutlaka insanlar arasında kabul görecektir ve galip geleceklerdir. Fıtrat bunu emredecektir. O zaman insana yaraşan: Kötülüklerden sakınmaya çalışıp, iyilikten, aftan yana olmaktır; kötülük yapan kimselere, karşılık verme imkanına sahip olunduğu halde kötülük yapmamaktır; işte bu ihsandır. Böyle davranmak muhatabın gönlünde muhabbetin oluşmasını sağlar. Hakaret eden birine hakaret etmemek bir iyiliktir, bununla birlikte ona karşı duada bulunmak büyük iyiliktir. Bu, bir mertebenin ifadesidir.

-“Bu olgunluğa ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur.”²³⁶

-“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah’a sığın. Çünkü O her şeyi işitir ve bilir.”²³⁷

Mü'minlerin, Allah'ın kendilerinden istediği şekilde kötülüklere karşılık verme gücünde olmalarına rağmen, karşılık vermeyip, onlara iyilikte bulunmaya çalışmaları, şeytanın istemediği bir durumdur. Şeytan bu noktada insanı dürtmeye çalışır. Mü'min de müteyakkız halini koruyup Allah'a sığınacak ve şeytanın tuzaklarına düşmemeye çalışacaktır.

1. 1. 3. Kindarlık

Adem'le sınanan ve kaybeden Şeytan, hayatının ve varlığının tek amacı olarak sınama vesilesi olan, ve mahiyetini hâlâ kavrayamadığı varlıktan intikam almayı

²³⁵ Fussilet, 41/34.

²³⁶ Fussilet, 41/35.

²³⁷ Fussilet, 41/36.

seçer; aslında bu çabası onu, kovulduğu noktadan her zaman biraz daha aşağı düşürür. Allah Adem'i yarattıktan sonra ona ve eşine cennette yerleşmelerini, hayatlarını burada sürdürmelerini söyler ve işaret edilen bir ağaçtan yeme yasağı getirir; bu ağaçtan yerlerse kendilerinin zalimlerden olacakları işaret edilir.²³⁸

Kaybeden Şeytan'ın Adem'i aldatarak emre itaatsizlik etmesi için aldatmaya çalışması, Adem'in verilen bilgileri unutması ve bilgi yozlaşması yaşaması için bir deneme fırsatıdır.

Şeytan bu fırsatı değerlendirme gayretindedir. Onlara Allah'ın ağaçtan yemeyi yasaklama sebebinin, kendilerinin melek olmalarını ve ebediyen yaşamalarını istemediğinden kaynaklandığını söyler; inanmadıklarını görünce kendisinin sadece öğüt verdiğini ilâve eder. Onlar bu sözlere aldanırlar, ağaçtan yedikleri ve üzerleri açıldığı zaman Allah onlara kendi tembihini hatırlatır. Adem ve Havva hatalarını anlayıp özür dilerler, af isterler, ancak Allah onları da cennetten çıkarır.²³⁹ Âyetlerde açıklanan ikaz, iğva, isyan, tardedilme, af dileme ve affedilme safhalarını son kısmı şöyledir:

-(Allah) Dedi ki: “Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde belli bir vakte kadar size yaşamak ve geçinmek vardır”, “Orada yaşayacak, orada ölecek ve oradan çıkarılacaksınız.”²⁴⁰ Sonuç tek cümleyle özetlenir:

-“Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı.”²⁴¹

Böylece İblis iken secde sınanmasıyla şeytanlaşan varlık, kendisinin cennetten ve rahmetten mahrum olmasına vesile olan Adem'in, cennetten çıkarılmasına sebep olarak ilk sınanmada kaybetmesi sonucunu elde etti. Kindarlığı insanlık tarihi boyunca devam edecek bir süreçtir. Zira Şeytan'a yeryüzünde yeni Adem ve Havva'lar lâzımdır. Onların çocuklarından da ilk karşılaşmada atalarının intikamını aldı. İki oğuldan birini aldatarak insanlık tarihinin ilk zulmüne, ilk kanına ve ilk mazlumuna şahitlik etti.²⁴²

²³⁸ Bakara, 2/35.

²³⁹ A'raf, 7/19-24.

²⁴⁰ A'raf, 7/25.

²⁴¹ Bakara, 2/36.

²⁴² Mâide, 5/27.

Şeytan ve Adem'in birbirleriyle sınanarak kaybetmeleri, sonuç açısından bakıldığında tamamen farklıdır. İlk kaybetmeden sonraki her karşılaşmada aldatan Şeytan, kaybeden Adem ise, bunun Şeytana bir faydası yoktur. Adem kaybetmez, aldanmazsa yükselir; Şeytan gene kaybeder. Aslında dünyadaki her karşılaşmada Şeytan ya Adem'le ya da yalnız kaybeder; hüsrana uğrar. Kısaca intikam hissinin Şeytan ve dostlarına kazandıracağı hiçbir şey yoktur; bu kaybettirme arzusu Şeytan'a bir şey kazandırmamıştır. İnsan cephesinden bakıldığı zaman bu tip tavırların Adem nesline kazandırdığı bir menfaatte yoktur.

1. 1. 4. Hayasızlık ve Günaha Sevk Etmek

“Haya imandandır.”²⁴³ buyuran Peygamberimiz haya duygusunun insanın güzel yönlerinden olduğundan ve bu duygunun öne çıkarılmasından bahseder.

Oysa şeytan bunun zıttına Allah'ın belli bir ağaçtan yeme yasağı koymasını tamamen farklı bir sebeple açıklayarak²⁴⁴ asıl amacının onların örtmeleri gereken yerlerinin açılması gibi bir hayasızlığa şahit olma arzusunun olduğunu gizler.

Onlar inanıp ağaçtan tattılar; akabinde avret yerleri açılarak beliriverdi. Cennetteki yapraklardan avret yerlerini örtmeye çalıştılar.²⁴⁵ Kapalı olan yerlerinin ilk açılışında bile Adem ve Havva'yı utanca sevk eden bu davranış, aslında sadece bir avret mahalli açılması olarak anlaşılmamalı; Şeytanın Allah'ın huzurundan lanetlenmiş olarak kovulurken fitrat bozmaya dair yemininin²⁴⁶ bir sonucu olarak düşünülmelidir.

Bu konuda şöyle buyurur:

-“Ey Ademoğulları, şeytan anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakları dostları kıldık.”²⁴⁷ Burada Adem'in çocukları hayasızlığa karşı uyarılırken, şeytan'ın küfür ve inkardan

²⁴³ Buhârî, İman, 16; İbn-i Mâce, Mukaddime, 57.

²⁴⁴ A'raf, 7/20.

²⁴⁵ A'raf, 7/22.

²⁴⁶ Nisâ, 4/119.

²⁴⁷ A'raf, 7/27.

çok bu tip hatalardan hoşlandığının bilgisi verilmektedir.

-“Ey iman edenler, şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, (bilsin ki) gerçekten şeytan çirkin utanmazlıkları ve kötülüğü emreder.”²⁴⁸

“Eğer Allah’ın üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbiri ebedî olarak temize çıkmazdı. Ancak Allah, dilediğini temize çıkarır. Allah, işitendir, bilendir.”²⁴⁹

Şeytanın günah işleme konusundaki telkinleri Kur’an’da sıkça yer almıştır. Putlara tapmayı, dikili taşlara ve besmele terk edilerek kesilen kurbanları ve ölü hayvan eti yemeyi, insanlara telkin eden şeytandır.²⁵⁰

Şeytan insanların kötülük işlemesine sebep olmak istediğin zaman doğrudan o kötülüğe yönlendirmek yerine, oraya doğru insanı götürecek tuzakları yola döşer. Bu tuzaklar kötü şeyler olmayabilir. Bu konuda denilir ki:

-“Şeytan bir kötülüğün kapısını açmak için kişiye doksan dokuz hayır kapısı açar.”²⁵¹ Şeytan büyük günahlar konusunda amacını ulaşmak için hayra bile geçici olarak razı olan bir varlıktır.

1. 1. 4. 1. Günahı Süslü Göstermek

Şeytan günahı süslü gösterir; işlenen her günah, başka günaha çağrıdır. Aldanıp günaha ilk adımını atan insan, ikazlara aldırmadan yaşamaya devam ederse ard arda adımlarla adeta günahla hemdem olur, gınahtan uzak duramamaya başlar. Bu da Şeytan’ın arzu ettiği önemli bir kazanımdır. Konuya âyetlerin ifadesi bakılırsa:

-“Hiç olmazsa onlara azabımız geldiğinde boyun eğselerdi!.. Ne var ki onların kalpleri katılaştıkça katılaştı ve şeytan onlara yaptıklarını cazip gösterdi.”²⁵²

-“Allah’a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamber) göndermişizdir. Ancak şeytan onlara amellerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.”²⁵³

²⁴⁸ Nûr, 24/21.

²⁴⁹ Nûr, 24/21.

²⁵⁰ En’am, 6/121.

²⁵¹ İbn’ül Cevzî, Şeytan’ın Hileleri, (Ter. M.Ali Kayabağlar), Karaman Yay., İst., 2002, s.56.

²⁵² En’am, 6/43.

Günahın süslü gösterilmesi ve günden günaha dalınması sonucunda kalpleri karadıkça kararır, Allah'a olan yakınlıklarının önünde işledikleri günah bir set gibi durur. Şeytan günahı veya Allah ve peygamber emrine muhalefeti değişik şekillerde çekici hale getirir. Bu konuda Uhud Savaşı İslâm tarihinin önemli örneklerindendir. Savaşta mevzilerini peygamber emri olamadan terk etmemeleri konusunda ikaz edilen sahabeden bazılarının savaş kazanıldı, ganimet paylaşılacak düşüncesiyle kendilerine verilen emri unutmaları bozguna sebep olmuştu. Zira şeytan onlara yaptıkları bu hareketi haklı olarak göstermiş ve verilen emir bir anda mal sevdası ile örtölüvermişti.

1. 1. 5. Hatada Israr Etmek

Şeytanı, diğer özellikleri yanında hayatında geri dönülmez bir bitişe iten bu özelliğidir. Adem'e secde etmeyerek hata yapar, ancak bundan dönmek, tevbe edip yalvarmak yerine hiçbir zaman ve şekilde kazanamayacağı bir bitişe doğru hızla koşmaya başlar. Âyetlerin verdiği bilgiye bakılırsa, Allah'la olan konuşmasında verdiği cevap, her defasında daha küstah ve inat içerisinde olduğunu izhar edici olmuştur. Bu ısrar edici tavrı onun aftan daha da uzaklaşmasına sebep olur. Kendisi rahmetten ümit keserek uzaklaşırken, isyana teşvik ederek hata yapmasına sebep olduğu Adem, sıkıntılar içerisinde pişmanlığını beyanla bağışlanmıştı. Israrcı ve inatçı oluşu konusunda:

“Çekişmeyi ve Allah hakkında bilgisizce konuşmayı emreder; insanların bilgisi olmaksızın Allah hakkında tartışmaya giren ve her inatçı şeytana uyan bir takım kimseler vardır.”²⁵⁴ buyrulur.

İblis isyanı sebebiyle küçük düşer, aşağılanır ve Allah'a ibadet eden konumundan kovulur. Allah'ın huzurundan ayrılmadan süre ve izin ister; bu talep hatasını anladığı ve af dileği sebebiyle olmayıp, yaptığı işin yarım kaldığını düşünüp tamamlamak içindir. Oysa hata yapan bir kez daha affedilmesi için yalvarır, pişmanlığını dile getirir. Maksudı kendi düştüğü kötü duruma insanı da

²⁵³ Nahl, 16/63.

²⁵⁴ Hâc, 22/3.

düşürmektir.

Şeytan isyan ettiği halde de isyanda olduğunu bilir. Adem'e secde etmekten çekinmesi²⁵⁵ üzerine kovulan Şeytan:

-“Rabbim öyleyse bana onların dirileceği güne kadar zaman tanı.”²⁵⁶ veya bir başka âyette:

-“Şu bana karşı üstün kıldığın varlığa bak. Yemin olsun eğer bana kıyamete kadar süre tanırsan onun neslini –azı dışında- kendime bağlı kılacağım.”²⁵⁷, “Senin izzetin adına yemin olsun ki, ben onların tümünü mutlaka azdırıp-kışkırtacağım.”²⁵⁸ dedi.

Bunun üzerine Allah kendisine (Şeytan) kim uyarsa cezasının cehennem olacağını açıklar ve cezasında eksiltme olmayacağını vurgular;²⁵⁹ Şeytan'a da istediği zamanın verildiğini belirtir.²⁶⁰

Anlatılan sahne Şeytanın bilgisizliği sonucu maruz kaldığı bir hal değil, bilakis, bilerek, inanarak seçtiği bir yoldur. Bu, kötülük üzerinde kesinlik ifade eden bir ısrardır; sapıklık ve azgınlık üzerinde direnmektir; köklü, bilinçli ve sürekli bir kötülüktür. Bu sebepten Şeytan için tevbe etme ve affedilmek yoktur,²⁶¹ şeklinde bir fikir de beyan edilir.

Allah şeytanın insanı azdırma konusunda ısrarcı olduğunu ve tıpkı bir askerî hareket yapar gibi planlar hazırladığını beyan etmektedir.

-“İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmama karşılık and içerim ki, ben de onları saptırmak için, senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onların önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulamayacaksın.”²⁶² Buradaki dört yön, şeytanın bu konudaki azminin ve ciddiyetinin ifadesidir. Bu ahde karşılık melekler üzülürler ve Allah'a mü'minlerin bu belâya karşı kendilerini nasıl koruyacaklarını sorarlar;

-Allah da:

²⁵⁵ Hicr, 15/31.

²⁵⁶ Hicr, 15/36.

²⁵⁷ İsrâ, 17/62.

²⁵⁸ Sâd, 38/82.

²⁵⁹ İsrâ, 17/63.

²⁶⁰ Hicr 15/37.

²⁶¹ Câde'l Kerîm, İcbaş, a.g.e., s. 112.

²⁶² A'raf, 7/16-17.

“İki yön kaldı: Üst ve alt. Ellerini açarlar bana yakarırılar ve ardından secdeye kapanırlarsa ben de onları affederim.” buyurur.²⁶³

1. 1. 6. Yalancılık

Şeytan insana ait her türlü zaafı kullanabilme konusunda yalan söyler. Daha iyi bir ictimâî konum, zenginlik, sınırsız cinsellik, daha üst bir makam, giyim kuşamda teberriuc, ibadet konusunda kendisinden emin olmak, iman konusunda diğer insanlara üstünlük, vb. Hatta dünyada vaad edeceği biterse, ya da insan bu konuda aldanmamışsa, ahirette cennet, o da yetmez en güzel cennet, Allah rızasına muvafık amel yapan nadir kullardan olmak vb. konularda vaad eder, yalanla aldatır. Hoşa gidecek sözler söyler.²⁶⁴ Dünyada böyle aldatan ve hesap günü de kendisinden bir dünya dostu olarak medet umulan Şeytan:

-“Doğrusu Allah size vaad etti; ben de size vaad ettim. Fakat size yalan söyledim.”²⁶⁵ diyecektir.

Yasak ağaca yaklaştırmak için değişik yollar denemesine rağmen ilk etapta başarısız kalınca yalan yere şöyle yemin etti:

-“Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim.”²⁶⁶

Bu yemin itici arzularla yaratılan ve insan olma özelliği taşıyan Adem ve Havva’da büyüleyici bir etki yapar; böylece vaad edilen ne olursa olsun hikmetini anlamasalar bile Allah’ın emirlerine uymaları gerektiğini unuturlar. Sonsuz ve ebedî olma arzusu onları hata yapmaya zorlar. Yalanı sözlerini süsleyerek gerçekleştirir.

-“(Şeytan) dedi ki: Rabbim! Beni azdırmama karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam!”²⁶⁷ Bir şeyi tezyin etmek: Olduğundan farklı göstermek, çirkinliği gizlemek demektir.

Şeytan’ın yalancı olduğu hep ayet ve hadislerde ifade edilirse de menfaati için bazen yalan söylediği de rivayet edilir.

Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor:

²⁶³ Râzî, Mefâtihi’l Ğayb, 14/42, (CD).

²⁶⁴ En’am, 6/112.

²⁶⁵ İbrahim, 14/22.

²⁶⁶ A’raf, 7/21.

²⁶⁷ Hicr, 15/39.

-“Rasûlullah beni Ramazan zekâtını muhafazaya tayin etmişti. Derken kara bir adam gelerek zahireden avuç avuç almaya başladı. Ben derhal kendisini yakaladım ve:

-“Seni Rasûlullah'a çıkaracağım” dedim. O da:

-“Ben fakir ve muhtaç bir kimseyim, üstelik üzerimde bakmak zorunda olduğum çoluk-çocuk var, ihtiyaçlarım cidden çoktur, şiddetlidir” dedi. Ben de onu salıverdim. Sabah olunca Hz. Peygamber:

-“Ey Ebu Hureyre! Dün akşamki esirini ne yaptın?” diye sordu. Ben:

-“Ey Allah'ın Rasûlü: Bana şiddetli ihtiyacından ve çoluk-çocuktan dert yandı. Bunun üzerine ona acıyarak salıverdim” dedim. Rasûlullah:

-“Ama o sana muhakkak yalan söyledi. Haberin olsun, o tekrar gelecek!” buyurdu. Bu sözünden anladım ki, herif tekrar gelecek. Onu beklemeye başladım; derken yine geldi ve zahireden avuçlamaya başladı. Ben de derhal yakaladım ve:

-“Seni mutlaka Rasûlullah'a çıkaracağım” dedim. Yine yalvararak:

-“Beni bırak, gerçekten çok muhtacım, üzerimde çoluk-çocuk var, bir daha yapmam” dedi. Ben yine acıdım ve salıverdim.

Ertesi gün Rasûlullah:

-“Ey Ebu Hureyre, dün geceki esirini ne yaptın? diye sordu. Ben:

-“Ey Allah'ın Rasûlü, bana ihtiyacından çoluk-çocuğundan dert yandı. Ben de acıdım ve salıverdim, dedim.”

Rasûlullah: “Ama o yalan söyledi fakat yine gelecek.” dedi. Üçüncü sefer yine gözetledim. Yine geldi ve zahireden avuç avuç almaya başladı. Onu yine yakalayıp:

-“Seni mutlaka Peygamber'e götüreceğim. Bu üçüncü gelişin, üstelik sıkılmadan başka gelmeyeceğim deyip yine de geliyorsun” dedim. Yine bana rica ederek şöyle söyledi: “Bırak beni, sana birkaç kelime öğreteyim de Allah onlarla sana fayda ulaştırsın.” Ben:

-“Nedir bu kelimeler söyle?” dedim. Bana dedi ki:

-“Yatağa girdin mi Âyetü'l-Kürsî'yi²⁶⁸ sonuna kadar oku. Bunu yaparsan Allah senin üzerine muhafız bir melek diker, sabah oluncaya kadar sana şeytan

²⁶⁸ Bakara, 2/256.

yaklaşamaz.” dedi. Ben yine acıdım ve serbest bıraktım. Sabah oldu, Rasûlullah:

-“Dün akşamki esirini ne yaptın?” diye sordu. Ben:

-“Ey Allah'ın Rasûlü, bana birkaç kelime öğreteceğini, bunlarla Allah'ın bana ihsan buyuracağını söyledi, ben de kendisini yine serbest bıraktım” dedim.

Rasûlullah:

-“Neymiş onlar? dedi. Ben:

-“Efendim, döşeğine uzandığın vakit Âyetü'l-Kürsî'yi başından sonuna kadar oku. (Bunu okursan) Allah'ın koyacağı bir muhafız üzerinden eksik olmaz ve tâ sabaha kadar şeytan sana yaklaşmaz! dedi, cevabını verdim.”

Rasûlullah bunun üzerine:

-(Bak hele!) o koyu bir yalancı olduğu halde, bu sefer doğru söylemiş. Ey Ebu Hureyre! Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun?” dedi. Ben:

-“Hayır!” cevabını verdim.

-“O bir şeytandı.” buyurdular.²⁶⁹

1. 1. 7. Döneklik ve Nankörlük

Yaratılmış olmak Yaratan açısından bakıldığı zaman önemli bir özelliktir. Yaratan konusunda bilgisizlik ise nankörlüktür. Şeytan Adem'e düşman olmasına rağmen Allah tarafından yaratılmış, kendisi meleklerle birlikte itaat eden bir varlık olarak isyan ettiği ana kadar yaşatılmıştır. İsyan anından önce sağlam ve ittifak edilen bilgiler olmadığı için ne ile görevli olduğu bilinmiyor. Ancak dînî metinlerden yola çıkılınca secde anına kadar Şeytan'ın kıskançlık, fesat, nifak vb. duygularının ortaya çıkması için o güne kadar sınanmamış olduğu söylenebilir.

Dönek ve nankör oluşu konusunda ahirette hesap anından sonraki davranışı anlatılarak açıklanır. Hesap görülüp de her şey ortaya çıkıp herkes yaptıkları ile baş başa kalınca, şeytanla dost olanlar dostlarını aradığı zaman şeytan şöyle seslenecek:

-“Şüphesiz Allah size vaad etti, ben de vaad ettim; ama yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben sizi sadece (isyana) çağırdım, siz de benim

²⁶⁹ Buhârî, Vekâle, 10; (Tirmîzî, Sevâb'ül Kur'an, 3.'te aynı manaya gelen ifadeler mevcuttur.)

davetime koştunuz. O halde beni yermeyin; kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Kuşkusuz daha önce ben, (beni Allah’a) ortak koşmanızı reddettim. Çünkü zalimlere acıklı bir azap vardır.”²⁷⁰ Kur’an’dan insanları uzaklaştırarak onları yalnız bıraktığı ve dönecliği konusunda da Allah ikaz eder.²⁷¹ İyi zamanlarda dost görünen, ama zor ve sıkıntılı anlarda vazifesini tamamlamış olarak sıvışan şeytanın bu hali ayette önceden açıklanır:

-“O zaman şeytan onlara amellerini çekici göstermiş ve ‘Bugün sizi insanlardan bozguna uğratacak kimse yoktur ve ben de sizin yardımcınızım’ demişti. Ne zaman ki iki topluluk birbirini görür oldu (karşılaştı) o, iki topuğu üstünde geri döndü ve ‘şüphesiz ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah’tan korkuyorum’ dedi. Allah (ceza ile) sonuçlandırması pek şiddetli olur.”²⁷²

Açıklamalara rağmen Şeytan’la dost olan, aldanan kimsenin ahirette ellerini ısırarak, pişmanlığını dile getireceği ve falanı dost edinmek yerine peygamberlerin yolunda olmuş olmayı arzu ettiği pişman olmuş bir sahne ile anlatılır.²⁷³ ikrarı ifade edilir.

1. 1. 8. İbadet, İyilik Ve Hayırdan Hoşlanmamak

Şeytan güzelden ve hayırdan hoşlanmadığı için önce doğrudan doğruya kötüye davet eder; kul bu aldatmaya karşı uyanık bir tavır sergilerse bu kez kötüyü süsler, olduğundan farklı gösterir. Her türlü hayırla ilişkisi kesilmiş olarak nitelendirilen²⁷⁴ şeytan yaptıklarını onlara süslü gösterir. Kur’an’da bu Süleyman (a.s.)’a bir ara kaybolup Sebe’liler’den haber getiren Hüdüh kuşu şeytanın o ahaliye yaptığı anlatır:

-“Onu ve kavmini, Allah’ı bırakıp da güneşe secde ediyorlarken buldum, onlara şeytan yapmakta olduklarını süslemiştir, böylece onları (doğru) yoldan

²⁷⁰ İbrahim, 14/22.

²⁷¹ Furkan , 25/29.

²⁷² Enfal, 8/48.

²⁷³ Furkan, 25/29.

²⁷⁴ Nisâ, 4/117.

alıkoymuştur; bu sebepten onlar hidayet bulmuyorlar.”²⁷⁵ Şeytanın insanoğlunun ibadet ve hayır yapmasından memnun olmayışını Peygamberimiz anlatır:

-“Ademoğlu secde ayeti okur ve secde ederse şeytan ağlayarak ayrılır ve ‘yazık bana, insanoğlu secde ile emredildi ve secde etti, karşılığında ona cennet var. Bana da secde etmem emredildi; ama ben itiraz ettim, benim için de ateş var’ der.”²⁷⁶ Bir başka hadiste:

-“Şeytan da, melek de insanoğluna sokularak onun kalbine birtakım şeyler atarlar. Şeytanın işi kötülüğe çağırmak, sonu fena ve zararlı olan şeylere teşvik etmek ve hakkı yalanlamak, haktan uzaklaştırmaktır. Meleğin işi hak ve hayra, iyiliğe çağırmak ve kötülükten uzaklaştırmaktır. Kim içinde hakka, hayra, iyiliğe çağıran bir ses duyarsa bilsin ki bu Allah'tandır ve hemen Allah'a hamdetsin. Kim de içinde şer ve inkara çağıran bir fısıltı duyarsa ondan uzaklaşsın ve hemen şeytandan Allah'a sığınsın.”²⁷⁷

Şeytan kulun ibadetle meşguliyetinden de hoşlanmaz.

-“Biriniz uyuduğu zaman şeytan ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, ‘gecen uzun olsun, yat uyu!’ diye eliyle vurur. Şayet o kimse uyanarak Allah’ı anarsa düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür ve böylece neşeli huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah’ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar.”²⁷⁸ Şeytanın düğüm atmasının mecazi anlamda kullanılması ihtimaldir. Bu yorumla insanoğlunu gece ibadetten ve Allah’ı anmaktan mahrum etmek için telkinlerde bulunması anlamında kullanılabilir. Uyanan ve peygamberin tavsiyesine uyan düğümleri çözmüş demektir. Ezan okunurken ve kamet edilirken de şeytanın kaçması ise:

-“Şeytan namaz için okunan ezanı işitti mi kaçır. Müezzinin sesini işitmemek için sesli sesli yellenir. (Ezan bitip müezzin) susunca geri döner ve vesvese verir. İkameti işittiği zaman, müezzini duymamak için gider, susunca geri döner ve vesvese verir”²⁷⁹ şeklinde anlatılır. Ezandan kaçmaktan maksat: Ezanda söylenenlerin ihtiva ettiği mânâyâ da ezana şahitlik etmemek şeklinde anlaşılabilir.

²⁷⁵ Neml, 27/24; Nahl 16/63.

²⁷⁶ Müslim, İman, 133.

²⁷⁷ Tirmîzî, Tefsir, 2999.

²⁷⁸ Müslim, Müsafirûn 207.

²⁷⁹ Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salât, 19; Nesâî, Ezan, 20,30.

Şeytan, kulun ibadetine engel olmak için onu bir an bile yalnız bırakmaz. Çünkü onun en büyük arzusu ancak bu şekilde gerçekleşir. Bu konuda onun için zaman ve mekân farkı yoktur. Hz. Ali Kûfe’de hutbe okurken:

-“Cuma günü olunca şeytan çarşı pazara erkenden bayraklarıyla iner, insanlara bin bir engel çıkartarak mâni olmaya, onları cumadan (hiç olmazsa) geciktirmeye çalışır. Melekler de erkenden gidip mescidin kapılarına dururlar. Gelenleri, birinci saatte gelenler, ikinci saatte gelenler diye yazarlar. Bu hâl imam (hutbeye) çıkıncaya kadar devam eder. Kişi mescitte, imamı görüp, dinleyebileceği bir yere oturup, can kulağıyla dinledi ve konuşmadı mı, kendisine iki kat sevap vardır. Kişi uzakta kalır ve imamı dinleyemeyeceği bir yere oturur, sessiz durur ve konuşmazsa bir hisse sevap alır. Eğer, imamı görüp dinleyebileceği bir yere oturur fakat boş konuşma yapar, sessiz kalmazsa, ona iki hisse vebal yazılır. Eğer, dinleme ve görme imkanı olmayan bir yere oturur ve boş konuşur ve sessiz kalmazsa, ona bir hisse vebal vardır. Kim de yanındaki arkadaşına cuma günü ‘sus!’ derse ‘boş konuşmuş’ olur. Kim de boş konuşur ise, o cumadaki sevaptan nasipsiz kalır. Konuşmasının sonunda: ‘Ben bunu Rasûlullah’tan işittim.’”²⁸⁰ buyurur. Şeytanın kulu hiçbir zaman yalnız bırakmadığı insanın kalbi üzerine tünemiş olduğu, insan zikrederse sindiği, gaflette bulunursa vesvese verdiği şeklinde açıklanır.²⁸¹

1. 1. 9. Vesvese Vermek

Vesvese insanda karamsarlık, mutsuzluk, hayattan zevk almamaya götüren, tercih sıkıntısı yaşatan ve pek çok olumsuzluklara sevk eden psikolojik rahatsızlıkların temelinde yatan etkenlerin en önemlilerindendir. Dînî referanslarda vesvesenin şeytan kaynaklı olduğundan bahsedilir. Bu genelleme içerisinde vesveseyi meydana getiren ister cin, ister insan, isterse hayvan olsun hepsi de literatürde şeytan olarak nitelendirilmiştir.²⁸²

²⁸⁰ Ebu Dâvut, Salât, 209.

²⁸¹ Buhârî, Tefsir I; (Nas 114/1)

²⁸² Necmüddîn Muhammed bin Yakup Fîrûzâbâdî, a.g.e., s. 1561.

Lügat anlamıyla incelenirse vesvese: Gizli ses, kuruntu, işkil²⁸³ demektir. Etimolojik olarak zînet eşyalarının çıkardığı sese denir. Bir mastar olan “vesvâs” kelimesinin şeytana isim olması da aynı mânâyla alakalıdır ki, şeytan “vesvesenin kaynağı” demektir. Ancak örfen meşhur olan anlamıyla vesvese, nefsin veya şeytanın kalbe attığı hayırsız, faydasız, alçak hatıra ve düşüncelere verilen bir isim²⁸⁴ veya zan, töhmet anlamına gelen nefse kuşku, ıstırap veren hâl “kuşkulu şüphe”dir.²⁸⁵ Bilgi olarak sunmak gerekirse İslâm dünyasında Raybiyyûn, Lâ Edriyye, İndiye gibi adlarla anılan felsefecilerin tutumlarına tekabül eden bir şüphe çeşididir.²⁸⁶ Vesvese “Aslı olmayan evhamlara tekabül eder, hakikati yoktur, ruhsal bir serap gibidir. Vesvesenin dinle ilgili boyutunun altında şeytan yatmaktadır. Kişinin dînî hassasiyetinin artmasıyla vesvese de artmaktadır. Bu sebeple vesveseyi imanın göstergesi kabul edenler vardır.”²⁸⁷

İstilah olarak: İnsan hatırına, zihnine gelmek suretiyle nefiste adeta gizli ses duyuyormuş gibi bir duyguyu veren fısıltıları²⁸⁸ ifade eder. İnsan nefsinde meydana gelen bu fısıltılar onu ilâhî yoldan saptırıyor, kötü yola sevk ediyorsa vesvese, bunun tersi, hakka götürücü bir nitelik arz ediyorsa ilham adını alır.²⁸⁹ Vesveseden kaynaklanan fiiller aslı olmayan evhamlara tekabül ettiğinden manevî yönü münasebetiyle hukukî bir sonuç doğurmaz.²⁹⁰

İnsan zaman zaman içinde bulunduğu psikolojik hal gereği vesveseye kapılabilir. Yersiz kuruntularla, gerek günlük faaliyetlerde, gerekse ibadet konularında huzursuz olur. Yaptığının devamlı eksik olduğunu, tamamlamaya gayret etse bile bunu yapamayacağına inanır. İşte insanın belki de kendisi için kendisini problem olarak görmeye başladığı an Kur’an:

–“Gizlice göğüs ve kalplere vesvese vererek”²⁹¹ veya “Allah’tan korkanlar,

²⁸³ Hayati Aydın, “Kur’an Açısından Şeytanın Etkisi Bağlamında Vesvese ve Şüphe”, İslamî Araştırmalar Dergisi, C. 15, S.4., 2002, s. 537.

²⁸⁴ Rağıb El-İsfahânî, a.g.e., s. 522.

²⁸⁵ İbn-i Faris El-Zekerîyya, Mu’cem’ül Mekâyis’il Arab, Dâr-u İhyâi’t-Türâs’il Arab, C.5, Beyrut, 1992., s. 384, 385.

²⁸⁶ Hayri Bolay, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yay., 1987., s. 233.

²⁸⁷ Hayati Aydın, a.g.e., s.537.

²⁸⁸ Rağıb El-İsfahânî, a.g.e.,s. 522.

²⁸⁹ Rağıb El-İsfahânî, a.g.e., s. 522.

²⁹⁰ İbn-i Hacer Ahmed b. Ali El-Askalâni, Feth’ul Bârî bi-Şerh-i Sahîhu’l Buhari, C. 9, Dâr’ür-Reyyan, 1988, s. 303.

²⁹¹ Nâs, 114/4,5.

kendilerine şeytandan gelen vesveseler dokunduğu zaman, (Allah'ı) hatırlayıp hemen gerçeği görürler.”²⁹² ikazında bulunarak, bu düşüncenin kaynağının şeytan olduğunu belirtir; insanı rahatlatır. Şüphe, huzursuzluk kaynağı olup aşırı olduğu zaman sinirsel bir hastalık olarak kabul edilir.²⁹³

Hem nefsin hem de şeytanın vesvesesi, Kur'an-ı Kerim'de ayrı ayrı zikredilir.

-“Andolsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliyoruz ve biz ona şah damarından daha yakınız.”²⁹⁴ âyeti, nefsin vesvesesine işaret ederken;

-“Şeytan Adem'e vesvese verdi.”²⁹⁵ manasına gelen bir çok âyet de şeytanın vesvesesine delâlet etmektedir.

Kötülüğe ve içsel sıkıntıya davet eden fısıltıların kaynağı konusunda peygamberimizden İbn-i Mes'ud rivayet eder:

-“Rasûlullah buyurdu ki: ‘Şeytan da, melek de insanoğluna sokularak onun kalbine birtakım şeyler atarlar. Şeytanın işi kötülüğe çağırarak, sonu fena ve zararlı olan şeylere teşvik etmek ve hakkı yalanlamak, haktan uzaklaştırmaktır. Meleğin işi hak ve hayra, iyiliğe çağırarak ve kötülükten uzaklaştırmaktır. Kim içinde hakka, hayıra, iyiliğe çağıran bir ses duyarsa bilsin ki bu Allah'tandır ve hemen Allah'a hamdetsin. Kim de içinde şer ve inkâra çağıran bir fısıltı duyarsa ondan uzaklaşsın ve hemen şeytandan Allah'a sığınsın.” Rasûlullah bu sözlerine şu meâldeki âyeti ekledi: “Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur, size cimriliği emreder.”²⁹⁶

İslâm Müslümanlar arası birliği tehdit eden problemlere, başlamadan tedbir alma konusuna önem verir. Hz. Peygamber (sav):

-“Safları düz kılın, omuzları bir hizaya getirin, aradaki boşlukları kapatın, kardeşlerin (sizi düzeltmeye çalışan) ellerine karşı nezaketli olun. Arada şeytan gedikleri bırakmayın. Kim safa kavuşursa Allah ona kavuşur. Kim de saftan koparsa Allah da ondan kopar.”²⁹⁷ ikazıyla saflarda ayrı ayrı duran ve birbirine

²⁹² A'raf, 7/201.

²⁹³ Hayrani Altıntaş, Psikoloji Sözlüğü Üzerine Deneme, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1989, s. 66.

²⁹⁴ Kâf, 50/16.

²⁹⁵ A'raf, 7/20, Tâ-hâ, 20/120.

²⁹⁶ Tirmîzî, Tefsir, 2991, (Bakara, 2/268).

²⁹⁷ Ebu Dâvut, Salât, 94; Nesâî, İmâmet, 31.

yaklaşmayan mü'minlerin “Neden benim yanımda safa durmuyor?” gibi bir endişe ve kuruntu ile namaza durarak, namaz boyunca şeytanın aldatmalarıyla geçecek bir ibadet saatini engellemek istiyor.

Kur'an'da vesvese veren anlamında Vesvâs -kalbe hayırsız, faydasız şeyler yavaşça fısıldayan- ve Hannâs -Allah anıldığı zaman geri çekilen, sinen ve kaybolan-²⁹⁸ olarak nitelendirilir. Verdiği ilk vesvese onun bu konuda ne kadar mahir olduğunun da ifadesidir ki, muhatabının ayaklarının kaymasına ve Cennetten kovulmasına sebep olmuştur.

Vesvese verme konusunda Hz. Eyüp (as) diliyle yakınma Kur'an'da yer almıştır.

-“Herhalde şeytan bana kahredici bir azap veya musibet dokundurdu.”²⁹⁹ sözüyle aslında şeytanın bir peygambere veya bir insana azap etme kudreti olduğundan bahsedilmemektedir. Ancak hastalığı sebebiyle mal ve servetini kaybetmesi üzerine yakınları da terk ettiği için şeytanın kendisini nankör olmaya teşvik ettiğini ve sabretmemesini istediğini anlatır.³⁰⁰ Şeytan sadece kuru bir vesvese ile işi bırakmaz; vesvesenin önünü arkasını süsler ve çekici hale getirir.

-“Sonunda şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: ‘Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?’”³⁰¹

Yaptığı ibadet ve amellerin daha güzelini yapma gayretinden kaynaklanan vesvese çeşidi vardır. Bu vesveseye maruz kalanlar çoğu zaman daha güzelini yapayım derken güzeli de kaybederler; ancak farkına varmazlar. Bu konuda rahatsızlık haline gelebilecek tavırlardan kaçınmak gerekir. Zira:

-“Din bir kolaylıktır; zorlaştıran sonunda mağlup düşer.”³⁰² Bu şeytanın vesvese ile insanı mağlup etmek istemesine karşı en güzel yoldur. Vesveseye maruz kalmamak mümkün değildir. Konu şöyle açıklığa kavuşturulur:

-“Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan gelen vesveseler dokunduğu zaman, (Allah'ı) hatırlayıp hemen gerçeği görürler.”³⁰³

²⁹⁸ Nâs, 114/4.

²⁹⁹ Enbiya, 21/83.

³⁰⁰ Tefhîmü'l Kur'an Tefsiri, CD.

³⁰¹ Tâ-hâ, 20/120.

³⁰² Buhârî, İman, 29; Nesâî, İman, 28; Müsned, IV/422, 5/350, 351.

³⁰³ A'raf, 7/201.

Kulun namazda geçirdiği zaman, Allah açısından oldukça kıymetlidir. Rûhen dünyanın ötesinde bir âlemde ilâhî nimete ulaşmak, bu ibadetle mü'minlere sunulan önemli bir kazanımdır. Şeytan'ın insanla en çok uğraştığı, halinden memnun olmadığı insanın sadece Allah'ın rızasını gözeterek hareket ettiği zamanlardır. Bununla ilgili olarak Osman bin Ebi'l-Âs nakleder:

-Ey Allah'ın Rasulü:

-“Şeytan benimle namazımın ve kıraatımın arasına girip kıraatımı iltibas etmeme sebep oluyor, (ne yapayım?)” Bana şu cevabı verdi:

-“Bu Hınzeb denen bir şeytandır. Bunun geldiğini hissettin mi ondan Allah'a sığın. Sol tarafına üç kere tükür!”

-“Ben bunu yaptığım zaman o, benden uzaklaştı.”³⁰⁴

1. 1. 10. Fakirlikle Korkutmak

Şeytan insana, çok uzak hatta erişilemeyecek şeyler vaad ederek aldatır. Bazen hayırdan ve itaatten uzak tutmak için bu yolu takip ettiği gibi, bazen de korkutarak insanı hedeften saptırmaya çalışır.

Fakirlikle korkutur, sadaka ve zekât vermekten hayra uzanmaktan alıkoyar.³⁰⁵ Böylece sehavet duyguları kaybolur, sevginin yerini kıskançlık alır. Zenginlerin malı konusunda fakirlerin düşmanlıkları ortaya çıkar. Sonuçta sosyal yapıda oluşan dengesizliklerle stokçuluk, ihtikar, haksız kazanç ve karaborsa yayılır. İslâm Allah ve peygambere imandan sonra mal ve canla Allah için yapılan çalışmalarını över.³⁰⁶ Hayırda yarışmak, öne geçmeye çalışmak esastır. İnsanlar arasındaki ilişkileri sevgi eksenli bir noktaya taşıma gayreti ile birlikte güven ortamının olmadığı hayatı zorlaştırıcı noktalardan uzaklaştıran tedbirlerin alınması gerekir.

1. 1. 11. Fitne Çıkarmak

Fitne: Sözlükte kıymetli taşların, altın ve gümüş benzeri madenlerin saflığını

³⁰⁴ Müslim, Selâm, 68.

³⁰⁵ Bakara, 2/268.

³⁰⁶ Hucurat, 49/15.

anlamak için ateşte eritmek anlamına gelir. Kuyumculara, insanların elde etmek için çaba harcadıkları iki maden olduğu için altın ve gümüşe, insanları kabirde zor bir imtihandan geçirecek olan Münker ve Nekir'e, insanı yoldan çıkaran bayan anlamında “fettân” denilmiştir.³⁰⁷

Kur'an'da fitne değişik manalarda kullanılmıştır.

1. Sınama, deneme, imtihan.³⁰⁸
2. Düşman taarruzu.³⁰⁹
3. Azap, işkence, ateşe atma.³¹⁰
4. Şirk, küfür, Müslümanlara yapılan zulüm.³¹¹
5. Sapıklık ve sapma.³¹²
6. Allah'ın kullarına değişik imkanlar tanıyarak, birbirlerine karşı niyetlerini ortaya çıkarması.³¹³
7. Şeytanın zayıf ruhlu kimselere vehmettiği, batıl düşünce ve vesvese.³¹⁴
8. Şeytanın hile ve tuzağı.³¹⁵
9. Nifak.³¹⁶

Ayrıca sınama, maddî ve manevî belâ ve sıkıntı hatta din ve iman uğrunda maruz kalınan işkence de da fitne olarak ele alınır.³¹⁷ Bu mânâda fitne her zaman kötü olan ve kötü sonuçlar doğuran bir olgu olarak düşünülmemelidir. Fitne insanın isyankârlığını olduğu kadar sabrını, metanetini ve direncini de ortaya koyarak sonunda Allah'ın mükâfatına ulaşmaya fırsat verir. “Allah'ım fitnelerden sana sığınırım.” diyen birisine Hz. Ömer, Allah'ın kendisine mal ve evlât vermesini isteyip istemediğini sorar ve bu sözüyle mal ve çocukların fitne olduğuna dair ayeti³¹⁸ hatırlatmak istediğini söyler. Bu ifade fitnenin tamamıyla kötü olmadığını

³⁰⁷ İbni Manzûr, a.g.e., F-T-N mad.

³⁰⁸ Bakara, 2/102.

³⁰⁹ Nisâ, 4/101.

³¹⁰ Ankebut, 29/10.

³¹¹ Bakara, 2/191,193.

³¹² Mâide, 5/41,49.

³¹³ Furkan, 25/20.

³¹⁴ Hâc, 22/53.

³¹⁵ A'raf, 7/27.

³¹⁶ Hadîd, 57/14.

³¹⁷ Mustafa Çağrıncı, “Fitne”, T. D. V. İslâm Ans. C.28, Divantaş Yay., İst., 1996.

³¹⁸ Enfal, 8/28.

anlatması bakımından önemlidir.³¹⁹ Deneme bazen insanları risk taşıyan, mal, mülk, nimet evlat, sağlık gibi şeylerle olduğu gibi, yokluk, hastalık, musibet gibi sıkıntılı konularda olmaktadır. İyilik dokununca insanın bundan razı olup, sıkıntıya düştüğü zaman yüz çevirmesi³²⁰ fitnenin, hayrın zıttı olduğunu da ifade etmektedir.

Bilgi ile üstün kılınan insanın bilgisizce tartışması, inatla tartışmaya devam ederek ne pahasına olursa olsun gâlip gelme düşüncesi ve fiili Şeytan'ın özelliğidir. Bu tartışmalar Allah hakkında bilemediğimiz konularda olduğu zaman hiç hoş karşılanmaz.³²¹ Allah kullardan sözün en güzelini söylemelerini, bunu yapmazlarsa Şeytan'ın aralarını açarak düşman olmalarını istediğini belirtir.³²²

Şeytan fitne çıkarmada yer, zaman ve kavram tanımaz. Ferdî huzursuzluklarda olduğu gibi aileler arasındaki huzursuzluk da Şeytan'ın İnsan'ın önüne diktiği yasak ağaçlardan meyve toplamak için beslendiği ana kaynaklardan biridir. Eşlerin arasını açmak için şeytanın:

-“Askerlerinin birisi gelir de şöyle, şöyle yaptım der. Sonra onlardan bir diğeri gelir ve o insanın kendisiyle karısının arasını iyice ayırıncaya kadar terk etmedim.”³²³ der. Bu sadece iki eşin arasının açılması olarak değerlendirilecek basitlikte bir hadise değildir. Zira aile olmayan yerde meşrûiyet ve sorumluluk problemi vardır.

1. 1. 12. Hainlik Ve Nifaktan Hoşlanmak

Şeytanın belirgin özelliklerinden birisi de hain olmasıdır. İhanetin emanete vefasızlık, verdiği sözü yerine getirmeme, güveni kötüye kullanma; hıyanet olarak ele alındığı zaman ise nifakını belli etmeme, dine karşı lâkayt kalma gibi anlamı vardır. Adem ve Havva'yı ebedî olmak ve cennette ebedî kalmak gibi değişik vesveselerle aldatan şeytan yasak meyveden yeme sonucunda önceden söylediği gibi dostlarının yanında olması gerekirken onları yalnız bırakarak sıvışmıştır.

³¹⁹ Mustafa Çağrı, a.g.e.

³²⁰ Hâc, 22/11.

³²¹ Hâc, 22/3.

³²² İsrâ, 17/53.

³²³ Müslim, Münafikûn, 67; Müsned, III/314.

İnsanlığın huzurda ve rahatta olmasından hoşlanmaz. Sıkıntıda olmaları ona daima mutluluk verir.

-“Ey İnsanlar! Hep birden barışa girin, Şeytana ayak uydurmayın. O sizin apaçık düşmanınızdır.”³²⁴ âyetinde geçen “silm” barış ve boyun eğme anlamındadır. İslâm’ı bir bütün olarak kabul eden insan, hem dünya hem de ahirette huzura ve barışa ulaşır. Mü’minlere şöyle bir hitapta da bulunulabilir:

-“Ey iman edenler! Sizler İslâm’la şereflendikten sonra öyle bir toplum oluşturacaksınız ki, kavgadan, haksızlıktan, isyandan Allah rızasına uzak hareket etmekten sakınarak, sosyal adalet, ahlakî prensipler ve insanî değerler açısından mükemmel bir birlik haline gelecek, örnek topluluk oluşturacaksınız.”

1. 1. 13. Aldatmak

İnsan nasıl ve ne şekilde aldatılacaksa şeytanda bunun bilgisi ve hazırlığı vardır; Şeytan’a göre aldatmanın sınırı da yoktur. Bu vahiyle Adem’e bildirilen isimleri değiştirmek suretiyle bile olsa böyledir.

-“Ey Adem! Sana ebedîlik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi?”³²⁵ oysa Allah’ın Adem’e öğrettiği isimler arasında yasak ağaç sadece “ağaç” olarak anlatılır. Ama bilgisizliği iyi değerlendiren şeytan, ebedîliğe meyilli insanı isimleri (esma) çarpıtarak aldatır.

Şeytan, aldatırken, saçıp savururken, isyan ederken, içki kumarla insanların arası açılırken kısaca yollara şeytan tarafından dikilen yasak ağaçlardan yiyerek hedef sapması yaşarken yanımızdadır; ancak sonucu paylaşmada çekilecek sıkıntıda kulun yanında değildir. Bu konudaki hatırlatma şudur:

-“Şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaad etmez.”³²⁶ Onun boş vaatlerine aldananları Allah tekrar ikaz eder:

-“Kim onu veli edinirse, şüphesiz o (şeytan) onu şaşırtıp-saptırır ve onu çılgın ateşin azabına yöneltir.”³²⁷

³²⁴ Bakara, 2/208.

³²⁵ Tâ-hâ, 20/120.

³²⁶ İsrâ, 17/64.

³²⁷ Hâc, 22/4.

Sebe' halkıyla Hz. Süleyman arasında geçen hadise ve konuşmalardan bahsederken Kur'an, Hz. Süleyman'a haber getiren Hüdhüd'den şunları nakleder:

-“Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Göklerde ve yerde gizli olanları ortaya koyan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmemeleri için şeytan, kendilerine yaptıklarını, güzel göstermiş onları doğru yoldan alıkoymuştur. Bunun için doğru yolu bulamazlar. O çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur.”³²⁸ İnsanları yaptıklarını süsleyerek aldatması konusunda şeytan'ın mahareti başka bir ayette şöyle anlatılır:

-“Ey Muhammed! Allah'a andolsun ki, senden önce ümmetlere peygamberler gönderdik. Şeytan yaptıklarını onlara hep güzel gösterdi. Bugün de dostları odur. Onlara can yakıcı azap vardır.”³²⁹

Şeytanın aldatmasının çerçevesinin sınırsızlığı konusunda ise:

-“İblis dostlarını toplayarak 'Ademin çocuklarına hangi yönden yaklaşıyorsunuz' diye sorar. Onlar da: 'Her yönden.' dediler. İblis de 'Ben onların arasına öyle bir şey yayacağım ki ondan dolayı istiğfar etmeyecekler.' dedi ve insanların hevâlarını yaygınlaştırdı.”³³⁰ Burada ifade edilen dört yönden maksadın her türlü zaman, mekân ve makam olduğu düşünülebilir.

Aldatma her zaman şeytana özel yöntemlerle gerçekleştirilmez; bazen Allah'ın adını kullanarak da şeytan aldatabilir. Hayra meyilli olarak yaratılan insan, aklı-selimiyle kötünden, yanlıştan, çirkinliklerden vesveseden çoğu zaman uzak kalabilir. Aldatacağı muhatabı ya da genel anlamda insanı çok iyi bilen şeytan, onu bu özelliğiyle de tanır ve nerelerden nasıl etkileneceğini de iyi bilir. Dolayısıyla her zaman kötünün telkini işe yaramayabilir. İnsanda olan hayır özelliğini kullanarak onu tersi bir ahlâka doğru kanalize etmeye çalışır. Meselâ: İman sahiplerini yaptıkları ibadetler konusunda kendilerine yeter görmeye, güçlerinin ancak bu kadarına yettiği düşüncesine yönlendirir. Etraflarındaki insanlarla da kıyas yaptırmayı unutturmaz. “Falana baksana! Hamdolsun ibadetimizi hayrımızı yapmaya çalışıyoruz.” düşüncesine iter. Zâhirde kimsenin bilemeyeceği, sadece teselli olma babında insanların kalplerinin temizliğini ya da güzel ahlâklı

³²⁸ Neml, 27/24.

³²⁹ Nahl, 16/63.

³³⁰ Dârimî, Sünen, 92.

olduklarını ifade ederek yaptıkları yanlışları örtmeleri konusunda yardımcı olur. Halbuki Allah:

-“Ey insanlar, hiç şüphesiz Allah’ın va’di haktır; öyleyse dünya hayatı sizi aldatmasın ve aldatıcılar da, sizi Allah ile aldatmasın. Gerçek şu ki, şeytan sizin düşmanınızdır, öyleyse siz de onu düşman edinin. O, kendi grubunu, ancak çılgınca yanan ateşin halkından olmaya çağırır.”³³¹ buyurur. Şeytan aldatmakta bu kadarla da kalmaz. Allah’ın yetkilerine de müdahale edilir. Affedicidir diye günah işlemekte cesaretlendirilir. Merhamet sahibidir, nasıl olsa tevbe edenin tevbesini kabul edeceği fikri, sabit fikir haline getirilir. Böylece insanlar Allah’tan korkmak yerine hesaptan emin bir ahlâka yönelirler.

-“Ardlarından yerlerine gelen bir takım kötüler, Kitab’a mirasçı oldular. ‘Biz nasıl olsa affedileceğiz’ diyerek Kitab’ın hükümlerini değiştirme karşılığı bu değersiz dünyanın mallarını alırlar; yine ona benzer geçici bir şey kendilerine gelince onu da kabul ederlerdi. Onlardan, Allah’a karşı ancak gerçeği söyleyeceklerine dair Kitap üzerine söz alınmamış mıydı? Kitap’ta olanları okumamışlar mıydı? Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için, ahiret yurdu vardır, düşünmüyor musunuz? Biz, iyiliğe çalışanların ecrini elbette zayi etmeyiz.”³³² Allah’ı ve sıfatları konusunda aldatan şeytan bu yolda bir grup da oluşturur ve çalışmalarına onları da ortak eder.

-“Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına gizli çağrılarda bulunurlar.”³³³

1. 1. 14. Fesatlık

Şeytanın saptırmak istediği kişi kim olursa olsun hedefi aynıdır.Yalnız Peygamberlerde içinde olmak kaydıyla salih veya günahkâr herkese temennâ denilebilecek arzuları içerisine, insanî zaafılar kullanarak katıştırmalarda bulunabilir. Şeytan’ın her türden tuzağına karşı emin olmama konusunda Allah kullarına hiçbir nebî veya resul gönderilmiş olmasın ki bir şeyi istediği zaman şeytan onun bu

³³¹ Fatır, 35/5,6.

³³² A’raf, 7/169.

³³³ En’am, 6/121.

temennisine bir şekilde katkıda bulunmamış olsun diye uyarıda bulunurken, bu konuda dikkatli olunmasını ister ve kendisine sığınanları koruduğunu belirtir.³³⁴ Bunu Hz. Yusuf Kur'an'da şöyle anlatır:

-“...beni zindandan çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra, (o), çölden sizi getirdi. Şüphesiz benim rabbim, dilediğini pek ince düzenleyip tedbir edendi. Gerçekten bilen, hüküm ve hikmet sahibi O’dur.”³³⁵

1. 1. 15. Fıtratı Bozmaya Çalışmak

Fıtrat: Yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak,³³⁶ yaratılış, tabiat, karakter, yapı, yaratan kudret ve kuvvet³³⁷ şeklinde anlamlandırılabilir. Kur'an'da 19 yerde kullanılması önemlidir. “Sen yeryüzünü Hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona çevir.”³³⁸, “Dünyaya gelen her insan fıtrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahûdi, Hristiyan, Mecûsi yapar”³³⁹ âyet ve hadisi fıtrat ve fıtrat üzere yaratmanın ne olduğu konusunda farklı düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu konudaki görüşler dört grupta toplayabiliriz.

1. Fıtrat kelimesinin “din dolayısıyla İslâm” anlamına geldiği düşüncesi:

Selef uleması, yaratılanların tabîî, aslî ve fitrî dinlerinin İslâm olduğu konusunda görüş bildirir ve İslâm’dan farklı dinlere yönelmenin sapma olacağını söyler. Fıtratın insanın biyolojik yapısı olduğu da ifade edilerek “beş veya on şey fıtrattandır”³⁴⁰ hadisi de buna delil gösterilir.

2. Fıtrat: Başlangıç, ilk yaratılışta her insan için belirlenen değiştirilmesi mümkün olmayan farklı inanç ve bunun sonucu olan nihaî mutluluk veya bedbahtlık anlamına gelir düşüncesi:

Bunlara göre insan başlangıçta hangi hal üzere yaratılmışsa sonunda ona dönecek; ya imanla mü’min ya da küfr ile kâfir olarak ölecektir. İnsanın ilk yaratılışta ne

³³⁴ Hâc, 22/52.

³³⁵ Yusuf, 12/100.

³³⁶ Mehmet Doğan, a.g.e., Fıtrat Mad.

³³⁷ Hayati Hökelekli, “Fıtrat”, T.D.V. İslâm Ans., C. 13, Divantaş A.Ş., İst., 1996.

³³⁸ Rûm, 30/30.

³³⁹ Buhârî, Cenâiz 93; Müslim, Kader, 25.

• Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, koltukaltı kılları temizlemek, bıyıkları kısaltmak, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, parmak aralarını yıkamak, taharetlenmek.

³⁴⁰ Buhârî, Libas, 51.

durumda yaratıldığı bilinemediği için hadisin devamında anne ve babalarının dinlerine göre muamele yapılacağı açıklanmaktadır.

3. Fıtrattan maksat “Allah’ın insanoğlundan dünyaya gelmeden önce aldığı ikrar ve sözdür”³⁴¹ düşüncesi.

4. Fıtrat “sadece Müslüman doğanlar içindir. Herkes Müslüman olarak yaratılmış olsaydı “cinlerin ve insanların bir çoğunun cehennem için yaratıldığı”³⁴²na dair âyetin kâfirlerle ilgili hüküm koymasının anlamı olmazdı” düşüncesi.

Bu görüş ve düşüncelerden yola çıkarak Allah’ın ilk yarattığı zaman insan tabiatında bulunan, yaratanını tanıma eğilimi, ruhundaki temizlik, doğruyu seçebilme yeteneği, yaratılışa verilen fizîkî ve rûhî özellikler fıtrat olarak değerlendirilebilir. “Bütün kullarımı Hanîfler olarak yarattım”³⁴³ hadisi de bunu teyit etmektedir. İnsan ilk yaratılışa temiz olarak yaratılmıştır. Eğer fıtrattan maksat iman ve küfür olsaydı o zaman hiç kimse inancını değiştiremezdi.³⁴⁴

Şeytan’ın amacı fıtrat üzere yaratılan insanın ayağını kaydırarak insan olma özelliklerini kaybettirmek şeklinde özetlenebilir. Bunu yapacağına dair Allah’ın huzurunda Şeytan’ın yemini şöyleydi:

-“Senin kullarından bir kısmını elde ederek onları mutlaka baştan çıkaracağım ve yine onlara emredeceğim, Allah’ın yarattığını değiştirecekler.”³⁴⁵ cümlesiydi.

Fıtrat değişikliği ahlâkî normlardaki bozulma olarak değerlendirilebildiği gibi, insanın fizîkî yapısına müdahale sonucu Allah’ın yarattığı ilk şekle uygun olmayan değişik versiyonlar oluşturma olarak da düşünülebilir. Bu konuda farklı görüşler açıklanmıştır. Değiştirmekten maksat “Allah’ın dinini değiştirmektir.”³⁴⁶ Bu görüş, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, Hasan, Dahhak, Mücâhid, Süddî, Nahaî ve Katâde gibi imamların görüşleridir. Böyle bir yaklaşımda iki mâna söz konusudur.

Birincisi:

³⁴¹ A’raf, 7/172.

³⁴² A’raf, 7/179.

³⁴³ Müsned, IV/162.

³⁴⁴ Hayati Hökelekli, a.g.e.

³⁴⁵ Nisa, 4/119.

³⁴⁶ İbn-i Kesir, a.g.e., C. 2, s. 368.

Her yaratılanın fitrat üzere yaratıldığına dair Peygamber sözüdür.³⁴⁷ Allah Adem zürriyetini, birer zerre halindeyken, onları Rab oluşuna şâhit tutmuş ve onlar da, Allah'ı Rab kabul edip şâhitliği kabul etmişlerdir. Buradan anlaşılıyor ki, o gün Rablerine iman edip de daha sonra dünyada küfre girenler, Allah'ın yarattığı o ilk fitratı bozmuş oluyorlar.

İkincisi:

Allah'ın dinini değiştirmekten maksat, helâli haram, haramı helâl kılmaktır. Yaratılış olarak helâller güzel, haramlar çirkindir. Helâller fitrata yakın ve daha uygun, haramlar fitratın zıttı ve daha uzaktır.

Yine bahse konu âyette³⁴⁸ geçen hilkatin değiştirilmesine bir de, kadının erkekleşmesi ve erkeğin kadınlaşması anlamı verilmektedir ki, İslâm Peygamberi bunları lânetlemektedir.³⁴⁹ Gene fitratın bozulması “Allah'ın insanları kendilerine göre yarattığı fitratı”³⁵⁰ olan dini, doğru yolu, hakka tapmayı bırakarak, onu bozma gayretiyle şeytanlık peşinde koşacaklar şeklinde özetlenirken bu koşuşturmanın boşa gideceği belirtilir ve şu hükümle cümle noktalılır.

“Allah'ın yaratması değiştirilemez.”³⁵¹

Mahiyeti ve ismi ne olursa olsun işlenen her tür yanlışlık, fitratın değiştirilmesi manasına gelir.

Şeytan fitratı bozmakla kalmayacak, bozuk fitratlı insanın yeni bir karakter sahibi olmasına çabalayacaktır.

1. 1. 16. Muhalefet Etmek

Doğrudan ve güzelden ayrılma, hatada ısrar etme içinde değerlendirilebilecek muhalefet etme özelliği, dinî metinlerde özellikle vurgulandığı için ayrı bir bölüm olarak ele alındı.

³⁴⁷ Buhârî, Cenâiz, 92; Ebu Dâvut, Sünnet, 17; Tirmîzî, Kader, 5.

³⁴⁸ Nisâ, 4/119.

³⁴⁹ M. Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, C. 3, s.38; Buhârî, Libas, 62; Tirmîzî, Edeb, 34; Dârimî, İsti'zân, 21.

³⁵⁰ Rûm, 30/30.

³⁵¹ Rûm, 30/30.

Sağ elle yemek, sağ elle içmek,³⁵² bir yere sağ adımla girmek (tuvalet hariç), sol adımla çıkmak (tuvalet hariç), sağdan başlamak gibi mü'minlere tavsiye edilen hususlar, şeytan tarafından bir muhalefet sebebi olarak değerlendirilmektedir.

-“Sol el ile yemeyin; çünkü şeytan sol eliyle yer.”³⁵³ Şeytanın muhalefeti muhtelif hadis metinlerinde izah edilir. İnsanın için de kibir ve inadından sol elle yemek³⁵⁴ gibi bir düşünce olursa bu büyük günah olarak kabul edilir.

1. 1. 17. İsrafa Yol Açacak Davranışları Teşvik Etmek

İsraf: Ürün ve hizmete değer katmayan ve ana hedefi ilerleme olmadan gerçekleştirilen aktiviteler olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁵ İsraf: سرف kökünden türemiş olup herhangi bir işte normal olan sınırı aşmak, aşırı olmak ihtiyaçtan fazla tüketmek, savurganlık yapmak, gereksiz yere harcama yapmak; cimrilik ise imkân olduğu halde gerekli harcamayı yapmamak demektir. İsraf, kişiye hakim olan aşağılık duygusunun ve kişilik zaafının bir sonucu olarak da gösterilebilir. Bu kişi, kendisini, çevresindekilere güçlü olduğuna inandırmaya çalışır. Cimri insan ise kendine ve diğer insanlara güvenmez. Güven kaynağı olarak sadece parayı ve maddeyi görür. Ne kadar maddî gücü olursa, o kadar güvenlikte olacağını zanneder. Bu hal, Allah'a güven duygusunu zedeleyeceği için, iman açısından da tehlikelidir. Böyle insanlar, genelde rızık verenin yüce Allah olduğu gerçeğini görmezden gelirler.³⁵⁶

Diğer yandan israf ve cimriliğin maddî ve manevî zararlarına “Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.”³⁵⁷ âyeti ile işaret edilmektedir. “Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez.”³⁵⁸ âyeti, cimrilikle israf arasındaki orta yola girmeye, yani dengeli olmaya çağırmaktadır. Her türlü haddi aşmak insanın ve onun içinde yaşadığı toplumun dengesini bozar onları huzursuzluğa sevkeder. Bu inkârcıların da bir özelliğidir.

³⁵² Buhârî, Et'ime 2,3; Müslim, Eşribe, 108; İbn-i Mâce, Et'ime, 8.

³⁵³ Müslim, Eşribe, 105.

³⁵⁴ Müslim, Eşribe, 107.

³⁵⁵ www.diyalog.com (28.6.2006).

³⁵⁶ Zümer, 39/52.

³⁵⁷ İsrâ, 17/29.

³⁵⁸ A'raf, 7/31.

Çünkü onlar, Allah'tan gelen helâl ve haram ölçülerini tanımazlar. Onlar, kul gibi davranmaları gerekirken isyan ederek dengeyi bozarlar. İnsanla Allah arasında olması gereken dengeyi korumazlar. Buna örnek verilirse:

-“(Salih onlara dedi ki): Allah'tan korkun ve bana itaat edin. O müsriflerin (Şeytan) emrine uymayın. Onlar yeryüzünde bozgunculuk yaparlar ve ıslah etmezler.”³⁵⁹

Kur'an, Salih peygamberi dinlemeyen ve inanmamaya devam eden inkârcılara müsrifler demektedir. Kendilerine doğruyu söyleyen peygambere şehir halkının tavrı da ibret verici bir israf örneğidir.

Günlük yaşayışında ellerindeki malı, serveti, imkânları veya parayı gereksiz yere harcayanlar da bir çeşit sınırı aşanlar, aşırı gidip dengeyi bozanlardır.

-“Ey Ademoğulları! Her mescide (gidişinizde) ziynetlerinizi alın (uygun elbise giyin). Yiyiniz içiniz fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”³⁶⁰

Bu anlamda israf hem yiyecek ve eşya kullanımında aşırılık hem de Allah'ın koyduğu helâl ve haram ölçüsüne uymamak anlamındadır.

Kur'an, aşırı harcamayı da, cimriliği hoş görmüyor. İkisi arasında orta bir tutum tavsiye ediyor.

-“Elini bağlı olarak boynuna asma (cimri olma). Onu büsbütün de açıp savurma (israf etme). Sonra kınanmış bir halde oturup kalırsın.”³⁶¹

Peygamberimiz de:

-“Yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyiniz. Ancak kibirlenmeyin ve israf etmeyin. Şüphesiz Allah nimetinin eserini (görüntüsünü) kulunun üzerinde görmek ister.”³⁶² şeklinde israf ve cimrilik arası çizgi hakkında bizleri bilgilendirir.

Şeytan israfı sever, yerinde harcanan paradan, maldan, zamandan hoşlanmaz. İsrafin sınırlarını vahiy çizmiştir. Ne, nasıl israf olur konusu bu açıdan önemlidir. Mal kaçırmak için vesayet altındaki yetimlerin mallarını görünürde helâl yollardan tüketmek israf olarak kabul edilirken,³⁶³ başkalarına karşı kendi malını gene helâl

³⁵⁹ Suarâ, 26/149-151.

³⁶⁰ A'raf, 7/31.

³⁶¹ İsrâ, 17/29.

³⁶² Buhârî, Libas 1; İbni Mâce, Libas, 23; Nesâî, Zekât 66.

³⁶³ Nisâ, 4/10.

yollardan böbürlenmek için tüketen de müsrif³⁶⁴ sayılıyor. Ölçülü davranmak israfın önünde en büyük engeldir. Nimetlerden belli ölçülerde istifade edilmesi gerekir. Kul, ne haramı helâl ne de, helâlî haram saymak makamında değildir. Önemli olan ölçünün kaçırılmamasıdır. Bu konuda örnek verilirse:

-“İsraf ederek saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar, şeytanın kardeşleri olmuşlardır; şeytan ise rabbine karşı nankördür.”³⁶⁵

İslâm israf konusuna maddî bir kayıp olmasının yanında zihinlerde yer alması gereken bir davranış tarzı olarak bakar. Akan suda abdest alırken bile –“Nasıl olsa akıp gidiyor istediğim gibi bol bol kullanayım.” şeklindeki düşünceyi hoş görmez;³⁶⁶ hayata bakışın israf etmemek üzere kurgulanmasını ister. Peygamberimizden Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor:

-“Yaş hurmayı kuru hurmayla birlikte yiyin. Eski hurmayı yeni hurmayla beraber yiyin. Zira şeytan (böyle yapmanıza) kızar ve: Ademoğlu, eskiyi yeni ile beraber yiyecek kadar (hayatta) kaldı.” der.”³⁶⁷

1. 1. 18. Lânetlenerek Allah Katından Kovulmak

Lânet: Kovmak, uzaklaştırmak, rahmetten mahrum bırakmak anlamlarına gelir.³⁶⁸ Mel’un veya lâin kelimeleri de aynı köktendir ve Hicaz-Arap toplumunda aileden kovulmuş, kabile dışına itilmiş kişiye denir.³⁶⁹ Lânetlenme Allah tarafından olursa dünyada iyilik ve hidayetden uzak, ahirette lütuf ve merhametten mahrum bırakma, insan tarafından olursa küfür, beddua, hakaret anlamına gelir. Mü’min için kullanılırsa Allah’ın o insanı salih kimselerden uzaklaştırması ve günah ölçüsünde cezalandırması şeklinde anlaşılabilir. Lânet genellikle Kur’an’da Allah’a, peygamberlere ve meleklerle izafe edilerek zikredilir. Beddua ve hakaret anlamında kullanılır. Hadislerde de izah edildiği şekilde anlamları vardır. Ana-babaya isyan, içkiyi terk etme niyeti olmadan ısrarla içenler, karaborsacılık yapanlar, hırsızlar,

³⁶⁴ Beled, 90/6.

³⁶⁵ İsrâ, 7/26,27.

³⁶⁶ Müslim, Taharet, 48.

³⁶⁷ Buhârî, Et’ime 8.

³⁶⁸ Rağıb El-İsfahânî, a.g.e., La’n Mad.

³⁶⁹ Kamil Yaşaroğlu, “Lânet”, T.D.V. İslâm Ans., C. 28, Divantaş A.Ş., İst., 2003.

kısaca toplum düzenini ve toplumun dengesini bozanlar mel'ûn olarak değerlendirilmiştir.³⁷⁰

İslâm âlimleri kâfirler de dahil olmak üzere, iman etme ihtimalleri sebebiyle, şeytan dışında hiçbir kimseye lânet etmenin caiz olmadığı konusunda düşüncelerini açıklarlar.

Şeytan inadı ve isyanı sebebiyle taşlanmış,³⁷¹ lânetlenmiş ve Allah katından kovulmuştur. Bu durumu âyetlerde şöyle açıklanır:

-“Bu Kur'an kovulmuş şeytanın sözü olamaz.”³⁷²

-“Onları kovulmuş şeytandan koruduk.”³⁷³

-“Onu inatçı her türlü şeytandan koruduk.”³⁷⁴

Değişik vesilelerle şeytanın kovulmuş olduğu açıklanır.³⁷⁵

1. 1. 19. İnsanın Uyanık Olmasını İstememek, Gaflete Sürüklemek

Şeytan gayesinin muhtevasına “insanı cennetten ve cennete giden yoldan uzaklaştırmak” da konulabilir. İnsan maddî ve manevî yönüyle evrene baktığı zaman, fizikötesi ile iletişimi kalbi ile kurar; Allah'a yöneldiği anda, şeytan bütün gayretiyle onun iletişimini koparmak ister.

Kulun Allah'la olan en güçlü bağı namazdır. Namazda bile esneterek insanı gaflet düşürür. Bu sebeple, Hz. Peygamber esnemeyi şeytandan sayar:

-“Eslemek şeytandandır. Sizden herhangi biriniz esnemeye maruz kaldığında, gücü yettiğinde onu önlemeye çalışsın.”³⁷⁶

Müslüman'ın zinde olması gereken yerlerden birisi camilerdir, şeytan, oralarda da rahvet verebiliyorsa, kişinin Allah'la beraber olduğu düşünülen namaz ve namazda yerine getirilen emirlerde uyanık olmama problemi oluşabilir ki,

³⁷⁰ Buhârî, Fedâil, 12; İbn-i Mâce, Ticârât, 6.

³⁷¹ Mülk, 67/5.

³⁷² Tekvir, 81/25.

³⁷³ Hicr, 15/17.

³⁷⁴ Saffât, 37/7.

³⁷⁵ A'raf, 7/18

³⁷⁶ Buhârî, Bedu'l-Halk, 11, Edeb 125,128; Müslim, Zühd 56; Tirmîzî, Edeb 7; Salât, 156.

şeytan her zaman uyanıktır. Şeytanın bu denli yakın olması bize “şah damarımızdan daha yakın olan Allah’la³⁷⁷ aramızda yakınlığı koparacak sebeplere yol açabilir.

1. 1. 20. Gerçeği Gizlemek Ve Sinsi Olmak

Küfrün buradaki anlamının, hem dinden çıkmak, hem de gerçeği gizlemeye çalışmak, bu yolda gayret sarf etmek şeklinde olduğu ihtimali kuvvetlidir.

-“Meleklerle Adem’e secde edin demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu.”³⁷⁸ Aynı mânâyı değişik şekilde ifade eden Kur’an ifadeleri mevcuttur.³⁷⁹ Küfrü gerçeği gizlemek ve hatayı süslemek olarak düşünüldüğü zaman Şeytan’ın küfrünü, “örten” anlamında almanın uygun olacağı düşünülmektedir.

Şeytanın sinsi oluşuna gelince, sızması sessizdir, hiçbir zaman “Ben geliyorum” diyerek insana yaklaşmaz. Ancak ferdî ve sosyal hayatımıza baktığımız zaman onun eserlerini ve ayak izlerini görmek mümkündür. Bu sebeple Kur’an onun izlememesi konusunda tavsiyelerde bulunur.

-“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan helâl ve temiz şeylerden yiyin, sakın şeytanın arkasına düşmeyin. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. O size daima kötülük ve çirkin iş yapmanızı, Allah’a karşı bilmediğiniz şeyler söylemenizi emreder.”³⁸⁰

1. 1. 21. İftira Etmek Ve İnsanları Birbirine Düşürmek

İftira dînî literatürde yalan,³⁸¹ günaha girme,³⁸² zulüm,³⁸³ Allah’ın adını anmamak,³⁸⁴ din konusunda insanları şüpheye sevkeden tavırlar sergilemek,³⁸⁵ âyetleri yalanlamak³⁸⁶ anlamlarını taşımaktadır.

³⁷⁷ “Andolsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne gibi vesveseler verdiğini biliyoruz ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16).

³⁷⁸ En’am, 6/21.

³⁷⁹ Sâd, 38/74.

³⁸⁰ Bakara, 2/168,169.

³⁸¹ Âl-i İmran, 3/2.

³⁸² Nisâ, 4/20.

³⁸³ En’am, 6/21.

İftira topluma, millete yapılandan, mukaddesata ve Allah’a yapılanına kadar büyük bir günahtır. Allah:

- “Şeytanların kime ineceğini haber vereyim mi? Onlar, günaha, iftiraya düşkün olan kimselerin başlarına inerler. Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler ve zaten onların çoğu yalancılardır.”³⁸⁷

İftira anlamına gelecek hatalardan uzaklaşmak Allah’ın tavsiyesidir. Dostluklar bu tip yanlışlarla devam etmez. “Allah’ın dostlarına ne korku vardır, onlar ne de mahzun olurlar.”³⁸⁸ Oysa şeytana aldananlar ne şeytanın ne de birbirlerinin dostu olurlar. Allah:

- “Onlara: ‘Birbirinize düşman olarak inin, siz yeryüzünde bir müddet yerleşip geçineceksiniz. Orada yaşar, orada ölür ve oradan dirilip çıkarılırsınız’ dedi.”³⁸⁹

1. 1. 22. Riyâkârlık

Âyetlerde şeytanın riyâkâr olduğundan ve bunu öğrettiğinden bahsedilir. Bu konuda değişik örnekler verilir. Önce Allah yolunda malını harcayan hâlis bir kulun durumu anlatılır:

-“Allah yolunda mallarını harcayanları örneği, yedi başak bitiren bir tane gibidir ki, her başakta yüz tane vardır. Allah dilediğine kat kat verir. Allah’ın lütfu geniştir. O her şeyi bilir.”³⁹⁰ denilerek övülürken, riyâkârlık yapanlar Allah’a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını gösteriş için harcayanların Şeytan’ın arkadaşı oldukları ve ahirette azaba uğrayacakları³⁹¹ açıklanır.

Allah için yapılan iyilikler anlam kazanırken, Allah rızasına uygun olarak sarfedilmeyen mal kazanç olmaz. Din yapılan her işin, sarfedilen her çabanın ulaşılan her sonucun önce referansına bakar. Nereden referansla hareket ediliyorsa sonuç da ona doğru olur. Allah’ın hoşnutluğundan hareketle yapılan küçük iyilikler

³⁸⁴ En’am, 6/37.

³⁸⁵ En’am, 6/37.

³⁸⁶ Yunus, 10/17.

³⁸⁷ Şuarâ, 26/221-223.

³⁸⁸ Yunus, 10/62.

³⁸⁹ A’raf, 7/24,25.

³⁹⁰ Bakara, 2/261.

³⁹¹ Bakara, 2/264.

Allah katında hayır olarak büyük anlam kazanırken, Allah rızasından kaynaklanmayan büyük harcamalar anlamsız ve hattâ sahibine sıkıntı getirir. İlkinde beklenti Allah'tan, diğesinde ise Allah'tan başka her şeydendir. Bu onlara daha cezbedici gelir. Kur'an bundan şeytanca bir tavır olarak bahseder:

-“Biz onlara bir takım arkadaşlar musallat ettik de onlar önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bunlara süslü gösterdiler. Kendilerinden önce gelip geçmiş olan cinler ve insanlar için uygulanan azâp onlara da gerekli olmuştur. Kuşkusuz onlar hüsrana düşenlerdi.”³⁹² Âyetinde şeytanın kendisinde güç olmadığı, ancak insan zaafının şeytanın aldatmalarının temelini oluşturduğunu görülebilir.

1. 1. 23. Felsefe Yapmak

Felsefe, bir yanda insan bilgisinin kökenlerini, kaynağını ve temellerini araştırırken, öbür yanda doğru bilgiyi yanlış bilgidan ayırmaya yönelik birtakım sınamalar, yöntemler ve ölçütler geliştirir. Kuşku duymaktan, anlamaya imgelemeye anımsamaktan, çeşitli düşünme edimlerine odaklanarak, düşünme etkinliğinin imkânları ile sınırlarını belirleyen; iyi bir yaşam yolunda mutluluğa ulaşmak için nelerin yapılması gerektiği sorusu bağlamında, bütün insan eylemlerinin değerlendirilmesine yönelik köklü bir araştırmaya karşılık gelen soruşturmalar bütünüdür.³⁹³

Felsefenin özü, bir bilgiye sahip olmaktan çok, onu arayıp araştırmaktır. Felsefe uğraşı, bu doğrultuda olmak üzere, her şeyden önce bir düşünme çabasıdır. Düşünme, aklın bir işlevidir; böylece akıl, edindiği bilgileri yeniden gözden geçirir, tartışır. Felsefe yapmak ise: Bu bilgiler üzerinde düşünmek, onları sorgulamak, yani yeniden gözden geçirip tartışmaktır. Bu tanım genel bir felsefe tanımıdır. Şeytan'ın özelliği olarak değinilecek olan ise gerçeği çarpıtma maksadına yönelik gayretlerdir.

İnsanoğlunu vahyin işaret ettiği yoldan uzaklaştırma gayesiyle doğrudan dinin referans kabul ettiği metinleri hedef almak yerine, onları arzuları

³⁹² Fussilet, 41/25.

³⁹³ www.felsefekibi.com (28.6.2006)

doğrultusunda yorumlayıp, muhatapların zihninde soru işareti bıraktırarak maksadın gerçekleşmesi için sarfedilen gayretlerin, edebî çalışmaların şeytan kaynaklı olduğuna Kur'an işaret etmektedir. Ancak edebî ve felsefî bütün çalışmaları aynı kategoride değerlendirmek mümkün değildir.

Hz. Peygamber de bu tip yorumlarla ilgili olarak şöyle buyurur:

-“Allah'ın insanlardan en nefret ettiği kişi, sığırın diliyle ağzını karıştırdığı gibi (doğruyu yanlış, yanlış doğru göstermek için) konuşurken dilini dolaştırıp belâğat yapan (kelimeleri eğip-büken, lâfî ağzında geveleyip duran) kimsedir.”³⁹⁴

Kur'an'da da bu özelliklerden bahseder:

-“Böylece biz her peygambere insan ve cinleri düşman kıldık. (Bunlar) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileyseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak. Ahirete inanmayanların kalpleri ona meyletsin de (bu çarpık ve süslü sözlerden) hoşlansınlar ve yaptıkları suçları, işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar).³⁹⁵

Bu faaliyeti yapanların, insan ve cin şeytanları olarak nitelendirilmesi, yapılan işin kim tarafından yapıldığının değil, ne yapıldığının ve bunun sonucunda da o işle varlıkların sıfatlandırılmasının önemli olduğudur. Fiil neticesinde nitelendirme yapıldığı için, bunu yapanın kim olduğu önemli değildir. Dolayısıyla kötü kimden sadır oluyorsa o şeytanlık vasfıyla nitelendirilmektedir. Neden Allah böyle bir şeye izin veriyor sorusu akla gelebilir. Susturulsalardı imtihan olma ve denenmenin hikmeti ortadan kalkardı. Allah onları susturmak yerine insanoğlunu ikaza devam eder.

³⁹⁴ Müsned, II/165; Tirmîzî, Edeb, 72.

³⁹⁵ En'am, 6/112,113.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. ŞEYTAN'LA MÜCADELEDE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

Strateji: Herhangi bir organizasyonda geleceğe yönelik olarak alınan kararlara denir. Performansın ve verimliliğin artırılması stratejinin temel hedeflerindendir.³⁹⁶ Geleceğe yönelik vizyon oluşturulması ve bu vizyona misyon tespiti açısından stratejik tedbirler önem arz ederler. Alınan tedbirler aksiyoner planlarla desteklendiği zaman başarı daha kolay elde edilebilir. Bu planlar problemlerin çözümü açısından oldukça fazla önem taşırlar.

Bu bölümde Şeytan'la mücadelede oluşturulması gereken vizyon üzerinde durulacak, bu çerçevede başarılı olabilmek için neler yapılabilir, sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacak.

Âyet ve hadisler ışığında özellikleri belirtilen Şeytan'a aldanmama konusunda, insanoğlunu ilk yaratılışın hemen sonrasında zâtı ile, sonra da peygamberlerle bilgilendiren, hatta bunu bir süreç olarak kıyamete kadar devam ettiren Allah, dünyada kalacak bu mücadelede her ne kadar insanın kazanmasını istemekte ise de sadece ikazda bulunmakta, Şeytanın özelliklerini anlatmakta, buna rağmen fıtrat sapması yaşayan insana da, aynı Şeytan'ın cezalandırılacağı konusundaki va'di gibi söz vermektedir.³⁹⁷ Buradaki fark şudur: İnsana pişman olup tevbe ederek bu âkıbetten kurtulma gibi bir fırsat verilmiştir.³⁹⁸

İnsan açısından bakıldığı zaman, şeytanla yapılan mücadele, insanlığın yükselişine ve terakki etmesine sebep olmaktadır. Şeytanlar meleklerle musallat olmadıklarından onlarda gelişme yoktur, makamları sabittir.³⁹⁹

İlk yaratılış ve şeytanın ilk aldanışı tekrar hatırlanırsa; secdeden imtina eden Şeytan, Hz. Adem'in şahsında insana olan kin ve hasedi ile birlikte kibri sebebiyle ebedî dalâlete düşmüş, bu zilletin sebebi bildiği Adem neslinden intikam almak için onları saptıracağına ve dipsiz emeller, boş ümitler, yalan sevdalar ve batıl ideallerle oyalacağına, onları Allah'ın yarattığı varlığa verdiği aslî şekli değiştirecek (tabiatın

³⁹⁶ C.C. Aktan, Stratejik Yönetimin Özellikleri, (www.canaktan.org, 26.06.2006).

³⁹⁷ Hicr, 15/39, 40; Araf 7/16,17.

³⁹⁸ Bakara, 2/37.

³⁹⁹ Ahmet Güç, Satanizm Girdabı, Işık Yay., Ank., 2003, s. 82.

dengeğini bozacak şekilde fitrata müdahale edeceğine) yollara sürükleyeceğine dair yemin etmişti.⁴⁰⁰ Kötülüğün Şeytan’la başladığı düşüncesi kabul edilirse, Adem’in hatasının temelinde, Habil-Kabil kavgasının özünde⁴⁰¹ bu sapma yaşanmaktadır. Bu iki örnekten günümüze problem taşınabilirse görülecektir ki, İnsan’ın kötü olması, kötülüğü işleyebilir duruma gelmesi Şeytan’ın yeminine paralellik taşıyan bir eğitimin sonucudur. Bu eğitimin temeli de İnsan’da bulunan kötülüğü de işleyebilme kabiliyetidir.⁴⁰²

“Şeytan’ın insanı doğrudan, güzelden uzaklaştırmadaki mahâreti nedir?” sorusu zaman zaman sorulabilir. Kur’an âyetleri şeytandan söz ederken parça parça anlatımı tercih etmiştir. Âyetlerin hepsinde hakim olan temel düşünce şeytanın aldatma ve çarpık göstermedeki ustalığıdır. İnsanı gurura, hayâle, çirkini güzel görmeye sevk eden şeytan, iç dengeleri alt üst eder ve gerçeğin çehresini değiştirir. Gerçeğin çehresinin değişmesi, yanlış ve çirkin olanın anlaşılamamasına yol açar.

Peygamber aldatmada maharetini göstermiş bir varlık ve hayra meyilli olarak yaratıldığı halde, fitratında hata yapma ihtimâlinin de hiçbir zaman yok edilmediği insan, mücadele sahnesinin başrol oyuncularındır.

“İnsanın aldanmaması, ifsada yol açacak bir yabancılaşma yaşamaması ve kulluk noktasından uzaklaşmaması için hangi prensip veya ölçüler içerisinde hareket edilmelidir?” sorusu Şeytan’la mücadele stratejilerinin temelini oluşturmaktadır.

1. İNSAN KARŞISINDA ŞEYTANIN GÜCÜ

Şeytanın insan karşısındaki gücü konusundan önce, şeytanın insan için ne olduğuna ve ne ifade ettiğine değinmek gerekir. Âyete bakıldığında bu konuda fazla yorum ve açıklamaya gerek duyulmaz. Şeytanın insan için düşman olduğu, onu düşman olarak görüp, insanoğlunu ateşe davet eden bir yapıda bulunduğunu bilerek mücadele prensiplerinin tespit edilmesi ve mücadeleye hazır hale gelmesi

⁴⁰⁰ Nisâ, 4/119.

⁴⁰¹ Mâide, 5/27, 28.

⁴⁰² Şems, 91/8, “Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim.”

gerektiği vurgulanır.⁴⁰³

İnsanoğlunun düşmanı olan bu varlığın gücü nedir o zaman? Hz. Peygamber “her insana bir şeytan verildiğini”⁴⁰⁴ belirtmiştir. Bunu varlık olarak anlamak da, kötülük yapabilme gücü olarak da ele almak mümkündür. Yanında insanı hiçbir zaman terk etmeyecek ve her an hata yapmaya sevk edebilecek bir güç vardır. Aynı hadis metninin devamında İslâm Peygamberine verilen şeytan/şeytanî düşüncenin Allah’ın yardımıyla zararsız hale getirildiği açıklanmıştır. Kurtulmanın mümkün olmadığı bu durumda yapılacak olan, mücadele etmeyi öğrenmektir. O zaman bu varlığın, düşüncenin veya metafizik olgunun İnsan’a karşı gücü nedir? Eğer çok güçlü ve onu her şeye rağmen alt edecekse mücadelenin mantığı ortadan kalkmış olur. Yok, mücadele vahiyle güçlendirilmiş bilginin üstün geleceği bir platformda cereyan edecekse, o zaman nasıl bir donanımla Şeytan mağlup edilecek? Bu konu mücadele prensipleri açısından oldukça önemlidir.

Yaşanan süreç içerisinde devamlı karşılaşılabilecek konusunda da ikaz edilen bu varlığın gücü ile ilgili bilgi sahibi olunması dünya hayatının huzuru ve insanın başarısı açısından önemlidir. Zira dengesiz güç sahibi varlıkların bilgisiz mücadelesi, dinlerin üzerinde hassasiyetle durduğu adalet ilkesinin zedelenmesi demek olur ki, bu “âdil” olan Allah’la ilgili muhal bir düşüncedir.

Bu konuda âyetler değişik ifadelerle inananlar üzerinde şeytanın gücünün olmadığından bahseder.

-“İş olup bitince, Şeytan: “Doğrusu Allah size gerçeği söz vermişti. Ben de size söz verdim ama, sonra caydım; esasen sizi zorlayacak bir nüfuzum yoktu; sadece çağırdım; siz de geldiniz. O halde, beni değil kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Ben Allah'a ortak koşmanızı daha önce kabul etmemiştim; doğrusu zalimlere can yakan bir azap vardır” der.”⁴⁰⁵ O insanı sadece günaha veya kötülüğe davet eder; eğer kişinin davet edildiği noktada zaafı varsa, buna uyar. Yani şeytan kimseye zorla hata yaptırma veya günah işletme gücünde değildir. Zaten irade ve akıl ile insanı donatarak, bunları kullanmada serbest bırakan Allah, irade ve akla rağmen, zorlayıcı bir etken altında davranmaya

⁴⁰³ Fatır, 35/6.

⁴⁰⁴ Müslim, Münafikûn, 70; Nesâî, İşretü’n-Nisâ, 4.

⁴⁰⁵ İbrahim, 14/22.

müsaade ederse, bu akıl ve iradenin kullanılamaması gibi bir sonuca ulaştırır ki, böyle bir çıkarım muhaldir. Bu konuda başka bir âyette ise şu ifade edilir:

-“İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur inanmışsanız ondan korkmayın, Benden korkun.”⁴⁰⁶ Bu bilgilere sahip olmak mü'min için önemli bir motivasyon ve moral desteğidir; yoksa peygamber aldatmış veya aldatmada çok değişik yollar ve yöntemler bilen varlığa karşı mücadelede İnsan, kaybetme endişesi taşır dururdu. Şeytan'a insanla mücadele etmesi için zaman veren Allah şu âyet ile mü'minin ümitsiz olmaması gerektiğini belirtirken asıl vazifenin insanın kendisine düştüğünü vurgular:

-“Ancak içlerinden ihlâslı olanlar müstesna...İşte bana ulaşan dosdoğru yol budur. Sana uyan azgınlardan başka, kullarımın üzerinde hiçbir nüfuzun yoktur. Şüphesiz ki onların hepsine va'd edilen yer cehennemdir.”⁴⁰⁷

Buradan da anlaşılabileceği gibi, insan görevini yapar; fitratını koruma konusundaki duruşunu sağlam tutabilirse şeytanın yapabileceği hiçbir şey yoktur. Bu İslam bilginlerinin üzerinde ittifak ettiği önemli bir noktadır.⁴⁰⁸ Hataya düşme konusundaki çıkış noktası ve esas etken güç insandır. Şeytanın hata yaptıracığı zaman kullanacağı argüman da ancak budur. Adem ve Havva'nın aldanışına bakılırsa, Allah'ın -“şu ağaçtan uzak durun” vahyi ve bilgisini bir kenara bırakmadan, Şeytan'ın va'dine karşı -“bize bu ağaç yasaklanmıştır, bu konuda Allah'ın emrine uyarız, itaatsizlikten korkarız” diyerek kendilerine verilen bilgiyi kullansalardı; âyetlerden de anlaşılabileceği gibi şeytan hiçbir şey yapamayacaktı.

“Şeytanın yaptığı sadece bir davetten ibarettir. O davet eder, insan ona uyar veya uymaz.”⁴⁰⁹ İnsandaki aşağılık duygular sadece kötülüğü teşvik etmez aynı zamanda emreder.⁴¹⁰ Yaşayışında ve huyunda şeytana karşı olan insan, “kul” olma özelliğini koruyacak, şeytana ait vasfı taşıyan kimse de, şeytandan bir özellik taşımış olacaktır.

⁴⁰⁶ Âl-i İmran, 3/175.

⁴⁰⁷ Hicr, 15/40-43.

⁴⁰⁸ The Oxford Encyclopedia of The Modern Islamic Worl, C. IV, New York, 1995, s. 2. (Editor in Chief John L. Esposito)

⁴⁰⁹ Ali Ünal, İblis Çağa Damgasını Vururken, Zaman, 26.9.2005.

⁴¹⁰ Fazlurrahman, a.g.e., s. 197.

2. ŐEYATANIN HATAYA DÜŞTÜĞÜ NOKTALAR

Allah'a isyan eden ilk varlık olan ve kendisinden sonra da isyan edenlere rehber kabul edilen Şeytan, acaba nerede hata yaptı da insanlık tarihi boyunca kötünün, kötülerin ve kötölüklerin sembolü oldu; Rahman olan Allah'ın gazabıyla karşılaştı? Bilgisizliğinin kurbanı mı oldu; veya bilgiye rağmen mi inat ederek sonunu hazırladı? Soruları Şeytan'ın yanlış yaptığı noktaların tespit edilmesi açısından önemlidir.

1. İblis Allah'ın kendisine ihsan etmediğı, mahiyetinin ne olduğunu bilmediğı gerçeğın, Adem'e verilerek onun bilgi ile yüceltilmesini kabul edemedi.

2. Ateş ve toprak mukayesesi ile aklî bir takım varsayımlarla mantık oyunu yapmaya kalkıştı.

3. Adem'in yaratılışını, meleklerle ve kendisine olan üstünlüğünü kabul etmedi, kibirlendi.

4. Zahire baktığı için gerçeğı görmede bu bakış engel oldu. Görmediğı şeyi yok saydı. Dış görünüşte takılı kaldı.

5. Allah'ın emrine itaat etmek yerine kendi bilgisine göre hareket etti.

6. İdrak edemediğı şeyi inkâr etmiş oldu.

7. Kendi isyanını itaatsizliğiyle izah etmek yerine Adem'i suçladı.

8. İblis'ten istenen ve beklenilenin zıttına hareket etti.

9. Yapısal üstünlük düşüncesi onu isyana itti.

10. İbadette devamlı olan, isyan anına kadar böyle bir sınanmaya tabi tutulmayan İblis, doğru olanı bildiğı halde yapmadı.

11. Bencil hareket ederek haddi aştı.

12. Adem'in yaratılışına itiraz etti.

13. Duyguları kötü kullanması sebebiyle uzaklaştırıldı.

Âyet ve hadislere bakıldığı zaman Şeytan'ın gerek itaatsizliğine gerekse hatada ısrarına sebep olan hususların sayılan maddelerde yoğunlaştığı görülebilir.

3. ŞEYTAN'IN İNSANA İLİŞMESİ

Şeytan'ın Adem'e olan düşmanlığı, neslinde de devam edecek, hatta sperm olarak dünyaya gelme çabalarının başlamasına kadar uzayacaktır. Oraya ilişmeye çalışan şeytanla ilgili olarak Hz. Peygamber: Ailenize yaklaştığınız zaman

“Allah'ım şeytanı bizden ve bize lütfedeceğin şeyden uzak tut” deyin.”⁴¹¹ tavsiyesinde bulunmuş ve:

“Her doğan çocuğa mutlaka şeytan temas eder, ancak Hz. Meryem ve Hz. İsa müstesnadır.”⁴¹² diye de ilave etmiştir. Bu bağlamda buraya ek bilgi olarak şu âyet de konulabilir:

“İmran'ın karısı demiştir ki:

- ‘Rabbim karnımda bulunanı bütün kayıtlardan âzâde tam hür olarak sana adadım, benden kabul buyur. Şüphesiz Sen işiten ve bilensin’, onu doğurunca – Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- şöyle dedi: - ‘Rabbim onu kız doğurdum. Erkek kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu, kovulmuş şeytanın şerrinden sana emanet ediyorum.’ Rabbi onu en güzel bir şekilde kabul buyurdu.”⁴¹³

Yoluna Adem'le başlayan ve insan sebebiyle Allah'a isyan eden Şeytan'ın düşmanı Allah, değil insandır; hedefi de insandır. Şeytan'a karşı galip gelecek olan veya mağlup olarak helâk olabilecek olan da odur.

Şeytan'la veya kötülüklerle savaşmadan yaşanan ömrün, -kul olarak değerlendirildiği zaman- kötülüklerle yapılan mücadele sonunda başarıya ulaşılarak yaşanan bir hayatla kıyası muhaldir. Kurtuluşun mümkün olmadığı yerde yapılacak olan mücadeledir. Şeytan insanla mücadelesinde boş alan bırakmamak için elinden gelen her türlü gayreti göstereceğine dair yemin etmiş ve şöyle demiştir:

İblis dedi ki:

- “Öyle ise beni azdırmama karşılık and içerim ki, ben de onları saptırmak için, senin doğru yolunun üzerine oturacağım. Sonra onların önlerinden, arkalarından,

⁴¹¹ Buhârî, Bed'ül-Halk, 11; Tirmîzî, Nikâh, 8.

⁴¹² Buhârî, Enbiyâ, 44; Bed'ül-Halk, 11; Müslim, Fedâil, 147.

⁴¹³ Âl-i İmran, 3/35-37.

sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onları çok şükredenlerden bulmayacaksın.”⁴¹⁴ İnsanın sanki ayrılmaz bir parçası gibidir.

-“Şeytan insanoğlunun kan gibi damarlarında dolaşır.”⁴¹⁵ Bu hadisle ilgili bazı izahları almak gerekirse:

Gazâlî “Şeytanın insanın iç âlemindeki etkisinin, kanın en ücra yerlerine kadar ulaşması gibi olup, insanın vücudunun her tarafında etkin olduğunun ifade ettiğini” ⁴¹⁶ bildirmektedir. Şeytan’ın bu konuda tek etken konumunda olmadığı da insana bilgi olarak aktarılır.

- “Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene andolsun.”⁴¹⁷

Allah iyiliği de kötülüğü de ilham edip, hayrın ve şerrin yolunu göstermiştir. Bu iki özelliği tanıyıp ayırt edebilecek ölçüyü de verilmiştir. İnsanın mükemmelliği buradadır. Allah insana iyiyi-kötüyü, hakkı-bâtılı, hayrı-şerri, hidâyeti-dalâleti, takvayı-fücuru birbirinden ayırt edebilecek akıl bağışlamıştır. İnsanın kanında iyi de kötü de yer almıştır. Bir insandan sonuna kadar kötülük de, sonuna kadar iyilik de sadır olabilir. İnsan her uzvuyla hayır da, şer de yapabilir.

Nevevî: Şeytanın kanda dolaşmasını “insanı bütünüyle rahatsız eden vesvese”⁴¹⁸ olarak anlamaktadır.

M. Hamdi Yazır ise:

“Şeytan insanın gönlünden iç ve dış hislerinden hatıralarına kadar tesir ederek türlü vesveseler verir. Fiskoslar halinde kötü telkinler yaparak fena temayülleri harekete geçirir. Şehvet uyandırarak akıllarını çeler. Böylece insanı türlü fenalık ve bâdirelere sürükler. Din ve dünyasını tahrip eder ve kişiyi bedbaht hale getirir.”⁴¹⁹ açıklamasında bulunur.

Şeytan gittiği yolun yanlış olduğunu da biliyor ve bunu “senin dosdoğru yolun” diye de açıklıyor. Buradan da anlaşılıyor ki şeytanın insanı aldatırken yaptığı en önemli şey, gerçeği gizlemek, gerçeği saptırmaktır. Gerçi nasıl sapıtıldığına örnek

⁴¹⁴ A`raf, 7/16-17.

⁴¹⁵ Buhârî, İtikâf, 11.

⁴¹⁶ Muhammed bin Ali bin Muhammed Şevkanî, Fethu’l Kadir El-Cami Beyne Fenni’r-Rivaye ve’d-Diraye min İlmi’t-Tefsir, Mustafa El-Bâbî el-Halebî, C. 5, Mısır, 1964, s. 523.

⁴¹⁷ Şems 91/8.

⁴¹⁸ Ebu Zekerîyya Yahya bin Şeref Nevevî, Sahih-i Müslim, C. 3, 3. bs., Dâr-u İhyâ-i Turâsî’l Arab, Beyrut, ts, s. 154.

⁴¹⁹ M. Hamdi Yazır, a.g. e., C.9, s. 6425

olarak yönlerle ilgili bilgiler aktarılabilir.⁴²⁰

1. “Sonra onlara önlerinden geleceğim. ‘İleriye dönük meselelerde onları şüpheyeye düşürecekim. Âhirete, cennet ve cehenneme inanmaz hale getirecekim. Böylece onlar dünyaya yönelecek ve âhiretle ilgili düşüncelere değer vermeyecekler. Maddeci ve pragmatist olacaklar. Âhiret ümitlerini kaybedince, dünya ötesi arzu ve iştiaqları olmayacak, amelsiz azimsiz yığınlar haline gelecekler.”

2. “Ve arkalarından geleceğim. ‘Dünyanın devamlı ve sürekli olduğunu onlara telkin ederek tûl-ı emel (gerçekleşmesi çok zor olan arzular) içinde olmalarını sağlayacağım. Dünyayı ebedî sanarak hayatlarını devam ettirecekler; dünya nimetleri gözlerinde öyle güzelleşecek ki, başka bir şey görmeyecek ve düşünmeyecekler. Zamanla ebedî ve güzel olan konusunda tercih sapması yaşayacaklar ve içlerinde gerçek güzele karşı arzuları kalmayacak.”

3. “Ve sağlarından geleceğim. ‘Yaptıkları hayırların içine dahi şeytanlık karıştıracağım. İyiliklerini süslü göstererek yaptıklarını bulandıracacağım. Bazen de, iyiliğe giden yolları onlar için kapamaya çalışacağım. Bid’atlerle dinin özünden uzaklaştıracacağım. Din anlayışları değişecek böylece dinin temel prensiplerini ihmal terk etmede herhangi bir sakınca görmeyecekler.”

4. “Ve sollarından geleceğim. ‘Bâtılı teşvik ederek ve rağbet ettirerek kötülüklere davetiye çıkaracağım. Şehvetlerini dürtükleyeceğim. Karşılıklı kadın ve erkeklere birbirleri üzerine salarak onları kendi dünyalarında, iffetsiz, ismetsiz ve tutarsız hale getireceğim.”

Değişik yönlerden gelse de, doğrudan karşısına çıksa da, kötülüğü temsil etsin veya bir varlık olarak bulunsun “İnsan”ın Şeytan’la mücadeleden kaçıp kurtulması mümkün değildir. Her İnsan’a bir Şeytan verildiği rivayeti yukarıda geçmişti. Hadisin söylenmesine sebep olan noktayı hatırlamak gerekirse; Hz. Aişe’nin rivayetiyle:

- “Bir gece Hz. Peygamber yanımdan çıkıp gitti. Bana bu hareketi ağır geldi ve üzölmeye başladım. Dönünce benim üzöğün olduğumu gördü ve:

⁴²⁰ www.fethullahgulen.info (7 Ekim 2005)

- ‘Ne oldu sana? Yoksa kıskandın mı?’ dedi. Ben de –‘Benim gibi biri, senin gibi birisini nasıl kıskanmaz.’ dedim. Bana:

- ‘Şeytanın mı geldi?’ dedi.
- ‘Beraberimde şeytan mı var?’ dedim.
- ‘Evet’ dedi.
- ‘O halde seninle birlikte var mı?’ dedim.

- ‘Evet, ancak Rabbimin yardımı sayesinde onun şerrinden, bana kötülük etmesinden kurtuldum’ dedi.”⁴²¹

Burada hem insanoğlunda özünden getirdiği kötülüklere meylettiren bir gücün bulunduğunu, hem de yaşayışıyla kötülüklere götürmeyen bir ahlâk ve yaşayış sahibi peygamber hayatını görmek mümkündür.

4. İNSANIN GÜNAH İŞLEMeye DE MEYİLLİ YARATILMASI

İnsanın hayır ve şerri tercih noktasında sonsuz özgürlük sahibi olmasına karşın, melek ve şeytan arasındaki özelliklerle yaratılmıştır; zaman zaman bu iki varlıkla özdeşleşerek onlar gibi davranabilmektedir. Bunun Adem’den gelen ve hayat devam ettiği sürece de var olacak bir davranış şekli olarak yansımaları görülecektir.

Allah ne isimleri bilmesi sebebiyle üstün olarak yaratıldığı melekler gibi olan, ne de günah işleyip rabbinden habersiz hale gelerek kontrolünü kaybetmiş bir varlık istiyor. İnsan bu dengeyi kurduğu zaman insandır. Melek özelliğiyle zikir, şükür, ibadet gibi Allah’a karşı görevlerini gayr-i iradî olarak devamlı yerine getiren, bir davranış şekli insandan beklenmiyor. İrade sahibi insandan aklını kullanması, meleklerle üstün kılındığı bilgi ile donanması, böylece yeryüzünün halîfesi olarak görevini yerine getirmesi isteniyor.

Bunun zıttı olarak Rabbini unutan, isyan eden bilgiyle gururlanan, akletmeyen bir varlık olması da istenmiyor. İnsan işte bu iki çizgi arasında ibadetle isyanı, zaman zaman aynı bedende buluşturacak bir varlıktır. Bu insan olmanın vazgeçilmez

⁴²¹ Müslim, Sıfatu’l-Kiyame, 16.

noktasıdır. Kur'an ifadesiyle: "Allah dileyseydi, insana bedel yeryüzünde insan yerini tutacak melekler var ederdi."⁴²² Yeryüzünde kendisinden melek olması beklenmeyen insan, dünyanın imar ve ıslahından sorumludur. Çevresinde iyi-kötü adına ne varsa onun sorumluluğundadır. Zaten insandan melekler gibi hareket etmesi istenseydi, meleklerin Adem yaratılacağı bilgisi kendilerine verildiği zaman ilk itirazı gerçekleştirmemeleri⁴²³ gerekirdi.

5. ŞEYTAN'LA MÜCADELEDE STRATEJİLERİ

Dinler, insanların dünya mutluluğu ve ahirete hazırlanmalarını temin için gönderilmiştir. Vahiy kaynaklı olmayan dinî inanışların da belli ölçüde insanları mutlu ettiklerine inanılır. İslâm açısından bakıldığı zaman, dünya düzeninden sorumlu olan insanın zaaf içerisinde olduğu, ancak Allah'ın bu zaafı bildiği ve onu zorda bırakmayı arzu etmediği ifade edilebilir. İnsanın, insan olması sebebiyle kazandığı vasıfları konusunda Kur'an'da oldukça fazla açıklama bulmak mümkündür.

"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır."⁴²⁴

"Kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size vermiştir. Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz. Doğrusu insan pek zâlim ve çok nankördür."⁴²⁵

"İnsan iyiliğin gelmesine dua ettiği gibi kötülüğün gelmesine de dua eder. Esasen insanoğlu acelecidir."⁴²⁶

"Sizi diriltten, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten pek nankördür."⁴²⁷

"İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş."⁴²⁸

⁴²² Zuhruf, 43/60.

⁴²³ Bakara, 2/30.

⁴²⁴ Nisâ, 4/28.

⁴²⁵ İbrahim, 14/34.

⁴²⁶ İsrâ, 17/11.

⁴²⁷ Hâc, 22/66.

⁴²⁸ Yâ-sîn, 36/77.

“İnsanın başına sıkıntı gelince Rabbine yönelerek O’na yalvarır. Sonra Allah katından bir nimet verince önceden kime yalvarmış olduğunu unutuverir; Allah’ın yolundan saptırmak için O’na eşler koşar.” Ona:

- “İnkârınla az bir müddet zevklen, şüphesiz sen cehennemliksin.” de.”⁴²⁹

“İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirerek yan çizer; başına kötülük gelince uzun uzun yalvarır.”⁴³⁰

“Gerçekten insan pek hırslı ve zayıf yaratılmıştır.”⁴³¹

“Canı çıkasica insan, ne nankördür!”⁴³²

“Ey insan! Ne mağrur etti seni o kerîm rabbine?”⁴³³

“Doğrusu insan hırslı ve huysuz yaratılmıştır.”⁴³⁴

Âyetlerden yola çıkarak insan zayıf, nankör, zâlim, aceleci, düşman kesilen, münkir, hırslı ve mağrur olmaya meyilli olarak yaratılmıştır. Bunlara ümitsizlik, emelsizlik, şımarıklık, yersiz övünme, azgınlık, inkâr, cimrilik, gösteriş yapma, karasızlık, gaflet, aldatma, yalan vb. özelliklerde insan da özü bulunan, ancak görülmesine rıza gösterilmeyen insanî vasıflardır. Saydıklarımız Allah ve Peygamber tarafından tasvip edilmeyen özelliklerdir; Şeytan’ın Adem ve nesline karşı düşmanlıkta kullandığı argümanlardır. Adem ve Havva -insanı temsil eden öge olarak ele alınırsa onlar- zaafları konusunda eğitilir ve ahlâkî bir tavır kazandırılırsa mücadele kaybedilmemiş olacaktır.

İnsan bu ve benzeri zaafları sebebiyle, Kur’an ve peygamberin rehberliğine kulak asmayıp, nefsânî arzularına ve şeytana uyarak inkâr edebilmekte,⁴³⁵ kötülükleri işleyebilmekte⁴³⁶ ve nimetlere karşı nankörlük edebilmektedir.⁴³⁷

İslâm’ın dinî metinleri insanın hatadan korunamayacağı mutlaka hata yapabileceğine dair düşünceler ortaya koymuşlardır. Ebu Hureyre’nin bu konudaki rivayeti önemlidir.

⁴²⁹ Zümer, 39/8.

⁴³⁰ Fussilet, 41/51.

⁴³¹ Meâric, 70/19-21.

⁴³² Abese, 80/17; Adiyat, 100/6; Alâk, 96/6.

⁴³³ İnfitâr, 82/6.

⁴³⁴ Meâric, 70/19.

⁴³⁵ Teğâbün, 64/2

⁴³⁶ Ahzab, 33/72

⁴³⁷ İnsan, 76/2,3.

- “Nefsim kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi ortadan kaldırır, günah işleyen, Allah’tan af dileyen ve Allah’ın da kendilerini affettiği bir topluluk yaratırdı.”⁴³⁸ İnsanı çok iyi bilen Allah aslında onun günah işlemesini arzu ettiği için değil, hata yapmama kudreti kendisine verilmeyen bu varlığın hatadan sonra kahrolup helâk olmamasını istediği⁴³⁹ için tevbe ederek yeniden başlangıç yapabilme şansını vermek istemiştir. Çünkü Allah tevbe edenleri ve böylece temizlenenleri sever.⁴⁴⁰ Bu konudaki çıkış noktası özetlenirse, hatalar, bilinmediği ve sonucu kestirilemediği için yapılmaktadır. İnsan yapacağı hatanın ne olduğu ve özellikle getirisinin ne olacağı konusunda bilgi sahibi olmadığı/olamadığı için yanlış yapabilmektedir. Buradan hareketle tevbenin herkesi kapsadığı ve ölünceye kadar imkân tanındığı ifade edilebilir. Eğer insanın işlediği günahı bildiği ve inat ederek eyleme dönüştürdüğü söylenirse o zaman aşağıdaki ayetlerin anlamı konusunda problem ortaya çıkabilir.

“Allah’ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder, Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁴⁴¹

“Yine onlar kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe istiğfar ederler. Zaten günahları Allah’tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar işledikleri kötülüklerde bile bile ısrar etmezler.”⁴⁴² Hiç kimseye “tevbe edemezsin artık” denilemeyeceği ve Allah’ın bilmeden günah işleyenlerin tevbesini kabul edeceğine göre o zaman günahkâr kimse bilmeden günah işlemektedir.

Âyet ve hadisler incelendiğinde Allah’ın genelde insanları, özelde mü’minleri şeytan konusunda sık sık uyardığını görürüz. Bu uyarılar genellikle, şeytanın insanın apaçık düşmanı olduğunu ve ona uyulmaması gerektiği, insanı aldatarak doğru yoldan çıkarmak istediği, bunun sonunda pişmanlığa sürüklemeyi arzu ettiği, günah işlettikten sonra terk edip yüzüstü bıraktığı, dostluğuna

⁴³⁸ Müslim, Tevbe, 4936, (Mektebetü’l Hadis-üs’Şerif, Silsiletü’l İslamiyye. (www.el-aris.com)

⁴³⁹ Zümer, 39/53, (Ey Nefisleri aleyhine israf etmiş kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları affeder.)

⁴⁴⁰ Bakara, 2/222.

⁴⁴¹ Nisâ, 4/17.

⁴⁴² Al-i İmran, 3/136.

güvenilemeyeceği, şeklinde özetlenebilir.

Şeytana insanla bitmeyen mücadelesinde destek olacak gücün yine insandan kaynaklandığı belirtilmişti. İnsandan kaynaklanmasının sebebi, insanın yaratılışından gelen iyi ve kötüyü yapabilme yeteneğidir. Şeytan insanın kötülük yapabilme kabiliyeti tarafından yola çıkıp, zaman zaman vahyin bilgisini unutarak yaptığı hatalardan ve bunun sonucunda kazanacağı yeni karakterden yararlanacaktır. Bu zaafılar genel hatlarıyla problem olarak şöyle sıralanabilir:

5. 1. Kibirlenerek ibadetten uzaklaşması

Kulluk noktasında insanın görevi kendisine her türlü nimeti veren Allah’a karşı ibadetten uzaklaşmamaktır. Allah buyurur:

-“Bizim âyetlerimize o kimseler inanırlar ki, onlarla kendilerine öğüt verildiğinde, secdelere kapanırlar ve hiç kibirlenmeyerek rablerini hamd ve tesbih ederler.”⁴⁴³

5. 2. Hırs, Tûl-i Emel Düşüncesi ve Hayalperestliği

Hırs: İç huzursuzluk ve birçok rahatsızlığı da beraberinde getiren bir hastalıktır. Hırslı kişi gayesine ulaşabilmek için inandığından, ideallerinden prensiplerinden taviz verebilir, hatta tamamıyla vazgeçebilir.

Tûl-ı emel ise, gerçekleşmesine imkan bulunmayan veya gerçekleşmesi çok güç olan düşünce demektir. Bu konuda Peygamberimiz:

“Ademoğlu ihtiyarlarken onda iki huy gençleşir: Hırs ve tûl-ı emel”⁴⁴⁴ buyurmaktadır.

Dünyanın tatmin olunabilecek bir yer olmadığı düşünülürse hırs ve tûl-ı emel sahiplerinin şeytana aldanmış olmaktan başka bir sonuca ulaşamayacakları açıktır.

Bu konuda insanın düşebileceği hatayı Allah şöyle açıklıyor:

⁴⁴³ Secde, 32/15.

⁴⁴⁴ Buhârî, Rikâk, 5; Müslim, Zekât 115; Tirmîzî, Zühd, 27.

-“Dünya hayatının durumu tıpkı şöyledir ki: Gökten indirdiğimiz su sebebiyle, insan ve hayvanların yediği yeryüzündeki bitkiler, onunla birbirine karışır, ta ki yeryüzü bütün ziynetini takınıp süslendiği, yeryüzü ehli de kendilerini onun ürününü biçip toplamaya güç yetireceklerini zannettikleri bir sırada, gece veya gündüz o yere emrimiz gelir de, sanki bir gün önce, o yeryüzü hiç bitkisiyle süslenip zengin olmamış gibi, onu kökünden biçilmiş yapar, süsünü, zenginliğini yok ediveririz. İşte biz düşünen bir toplum için âyetleri böyle geniş geniş açıklıyoruz.”⁴⁴⁵ Hz. Peygamber ise şunu ifade eder:

-“İki aç kurdun bir sürüye vereceği zarardan, kişinin mal ve nam hırsı sebebiyle dinine vereceği zarar daha kötüdür.”

Uhut Savaşında Peygamberin hiçbir şekilde yerlerinden ayrılmamalarını tembih ettiği okçuların sırf mal edinme hırsı ile emre uymamaları, karmaşa ve bozgunun asıl sebebi olarak bilinmektedir.⁴⁴⁶

Hz. Adem’in hata yapmasına sebep olan şey de, cennette ebedî kalma ümidiyle kendisine yaklaşan şeytanın düşman olduğunu unutmasıdır.

İnsanın zaafı vardır. Mal ve menfaatler adına meyledebilecek zaafı içerisinde yaratıldığını açıklayan ayette şöyle ifade edilmektedir:

“İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar ve ekinler kabilinden, şehvat sevgisi bezendi; fakat bunlar dünya hayatının geçici metarı! Halbuki Allah, akıbet güzelliği O’nun yanındadır.”⁴⁴⁷ Hz. Peygamber de insanın mal konusundaki gözünü karartan düşkünlüğüne işaret ederken şöyle buyurmaktadır:

“İnsanoğlunun iki tane altından vadisi olsa o, üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doyurur.”⁴⁴⁸ İnsanın dünyaya ve mala olan arzusunu ayet ve hadisler kabul ediyor; bu arzusunun yok edilmesi de istenmiyor; ancak hayatın tamamını kaplayan bir düşünce ve uğruna her şeyin meşru görüleceği bir hareket tarzı haline gelir ve malı veren unutulmuş teşekkür edilmeyen bir tavır takınılırsa din bunu önleminin alınmasını istiyor. Burada Hz. Peygamber insanoğlunun mal

⁴⁴⁵ Yunus, 10/24.

⁴⁴⁶ Al-i İmran, 3/155.

⁴⁴⁷ Ali İmran, 3/14. (Kur’an-ı Kerim ve Meali, M. Hamdi Yazır, Haz. Dücane Cündioğlu, Ravza Yay., ts.)

⁴⁴⁸ Müsned, I/206.

edinmeye karşı şiddetli arzusunu ve malı arttırmaya karşı kuvvetli rağbetini açıklarken, bu talep ve iştahı ancak ölümle durdurabileceğini açıklamaktadır.⁴⁴⁹ İhtiyarlığa rağmen uzun ömür ve çok mal elde etme arzusunun azalmayacağına dair açıklama da bunu desteklemektedir.⁴⁵⁰ Bu arzu insanı Allah'ı hatırlamaktan, Allah'tan korkmaktan, ibadetleri yerine getirmekten alıkoyar.

5. 3. Cinsî Temâyüller, Şehvet ve Aşırı İstekler

İnsanın şeytana aldanma konusundaki zaaflarının en önemlilerindendir. İnsanın, taşıdığı değer itibarıyla üzerinde hassas bir şekilde durması gereken bu nokta, insan olma özelliğinin de başında gelir. Şeytan'ın bu yöndeki gayretleri konusunda ona yardımcı olan çok dostu vardır. İlk sınanmada kaybeden Adem ve Havva'nın yeryüzüne indirilişinde duydukları utanç da şeytanın cinsî temâyüller konusundaki arzusu sebebiyle olmuştur. Bu konuda âyet şunları tavsiye ediyor:

“Ey Ademoğulları, şeytan ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini çıkardığı gibi, sizi (de) şaşırtıp belâya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanların dostu kıldık.”⁴⁵¹

“Ey İnananlar! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse, ona edepsizliği ve kötülüğü emreder. Eğer size lütfu ve rahmeti olmasaydı Allah, hiçbirinizi asla temizlemezdi. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitendir, bilendir.”⁴⁵²

5. 4. Ebedîlik arzusu

“Ey Adem! Doğrusu bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun. Doğrusu cennette ne acıkırsın, ne de çıplak kalırsın;

⁴⁴⁹ Muhammed Osman Necati, El-Hadîsü'n-Nebeviyye ve İlmü'n-Nefs, Darü's-Ş-Şuruk, 5. bs., Kahire, 2005., s. 38, 39.

⁴⁵⁰ Muhammed Osman Necati, a.g.e.,s.39.

⁴⁵¹ A'raf, 7/27.

⁴⁵² Nûr, 24/21.

orada ne susarsın ne de güneşin sıcaklığında kalırsın, dedik.”⁴⁵³ ifadesiyle Allah bu arzusun nasıl probleme dönüşeceğine (dönüştüğüne) vurgu yapıyor.

Tehlikeye karşı uyarıyı şöyle açılırsa: Şeytan ikinize de düşmandır. Size karşı amansız bir düşman olan Şeytan size bu ikazı unutturursa kulluktan gafil olursunuz, cennetten çıkarılır, her şeyinizi kaybeder, mutsuz olur, bedbaht olur, kaybedenlerden, hüsrana uğrayanlardan olursunuz. Onun yüzünden cennetinizi kaybetmeyin. Çünkü onun hedefi budur. Cennette sizin için aç-susuz ve çıplak kalmak, güneşin sıcaklığında yanmak da yoktur. Sıkıntı ve mahrumiyet ve dert yoktur.

Adem ve Havva cennette, nimetler içinde yaşıyorlardı. Bu cennet ortamında Allah, düşmanları konusunda onları uyarıyor. Aslında bu uyarı sadece Adem ve Havva için değil, aynı düşmanla karşı karşıya bulunan herkes içindir. Şeytan onların ayaklarını kaydırıp oradan uzaklaştırma çabası içindedir; bunu da başarabilir. İnsanlık şimdi cennette değil; ancak cenneti kazanabileceği bir dünyada yaşıyor. Şeytanın hedefi insanları cennete götürecek sebeplerden uzaklaştırarak, onların da kendisinin gideceği cehenneme götürecek sebepleri işlemeleridir. Şeytanın görevi bitmemiştir. Çünkü Adem ve Havva’yı saptırma görevi bugün de aynen devam etmektedir. Dün muhatapları Adem ve Havva’ydı, bugün de onların çocuklarıdır. Ebedî olma düşüncesindeki insan arzusunu şeytan devreye sokar:

“Ama şeytan ona vesvese verip: Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi? dedi.”⁴⁵⁴

Adem’e bu konuda bilgi verilmesine rağmen Şeytan görevine başlar; Adem’e vesvese verir. Allah’ın va’ dine rağmen:

“Ey Adem, sana sonsuzluk ağacını göstereyim mi? Benim sözümü dinle, gösterdiğime uy; ölümsüzlük ağacından ye ve sonunda ebedî ol. Bu ağaçtan yediğin zaman bilesin ki hiç bitmeyecek bir hayata başlamış olacaksın; asla ölüm gelmeyecek.” şeklinde Allah’ı ve Allah’ın kendisine verdiği sözü ebedîlik hırsı ile unutturacak sözlerle aldatır. Oysa Allah devamlı “Dilediğinizden yiyip için ancak şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.” diye dikkat çekiyordu.

Buradaki iyi-kötü, haram-helâl, hayır-şer, iman ya da küfürden birini tercih etme

⁴⁵³ Tâ-hâ, 20/117-119.

⁴⁵⁴ Tâ-hâ, 20/120.

hürriyeti Adem ve Havva'ya verilen iradenin de gereğidir. Esasen irade, yasakla gelişir, ortaya çıkar. İnsan hayatında yasak yoksa onların şahsiyetinin gelişmesi mümkün değildir. Olgunlaşmak için yasak (imtihan) gereklidir.

Şeytan böyle bir durumda harekete geçer. Allah'a verdiği Adem'i ve Havva'yı aldatma sözünü yerine getirmek için ilk teşebbüsünü gerçekleştirir. Onları kandırarak hem onlara hem de onların neslinden gelecek herkese ilk başarısını göstermek ister.

İnsanda iki zaaf noktası vardır. Ebedîleşmek ve mal, mülk, makam sahibi olmak. Şeytan insanların bu en büyük zaaf noktalarını iyi bildiğinden genelde kandırabilmek için bu noktalarından yaklaşıyor. İnsanda mal, makam ve yaşama arzusu, dünyada ebedî kalma isteği fitratında var olan şeylerdir. Bu onun ebedîleşme arzusunun sonucudur.

Dünya hayatının geçici olduğuna dair ikazlara rağmen insan, zaman zaman bunu unuttur ve ebedî olarak dünyada kalacakmış gibi yersiz ve tutarsız bir arzunun peşine düşerse ilk aldaniştaki yanlışla götürür.

-“Ey Adem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayacak bir hükümranlığı göstereyim mi?”⁴⁵⁵ diyerek Adem'i aldatmaya yeltenen şeytanın bu düşüncesine rağmen bilmeliyiz ki Allah'tan başka ebedî olan yoktur; her ne, ne kadar var olacak veya hayatta kalacaksa O'nun izni sebebiyle var olur; hayatta kalır. Ebedîlik arzusu düşüncesi içerisinde insanın sosyal statü konusundaki ama var olanı koruma veya daha yüksek bir sosyal statü elde etme çabaları da incelenebilir.

5. 5. Kötü alışkanlıklar

Yasaklanmış konulardaki kötü alışkanlıkları, terk etmedeki zorluk göze alınırsa bu bir insan zaafı olarak ele alınabilir. Âyet bu hususa dikkat çeker:

-“Şeytan, şarap ve kumar ile aranıza düşmanlık ve kin sokmak sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçecek misiniz?”⁴⁵⁶

Kötülükler insanın ayrılmaz parçasıdır; fırsat bulurlarsa ortaya çıkarlar. Hiç kimse fırsat olmadığı için yapmadığı hata sebebiyle denenmeden sevinmemelidir.

⁴⁵⁵ Tâ-hâ, 20/121.

⁴⁵⁶ Mâide, 5/91.

5. 6. Düzensizlik

Düzensiz, plansız bir hayat problemlerle doludur. Böylesine bir hayat yaşayan insanlar stresten uzak duramazlar. Stres hali de genelde Allah'ın hatırlanmadığı ve ona iltica edilmediği zamanlarda görülür. İslâm dini tertip, düzen ve disiplin konusunda son derece titizdir. Hayatın her safhasındaki bu intizam, cemaat olarak mü'minlerin camide teşekkül ettirilmelerinde zirveye çıkar.

-“Saflarınızı düz tutunuz, omuzlarınızı bir hizaya getiriniz, boşlukları kapatınız, kardeşlerinize yumuşak davranınız. Şeytana aranızda açıklık bırakmayınız. Safı birleştiren kimseye Allah rahmetini eriştirir. Birleştirmeyenden de rahmetini keser.”⁴⁵⁷ Peygamber tavsiyesi mü'minin hayatında yapılan her hareketin bilinçli olması gerektiği, bu bilincin Allah katında rahmet olacağını bizlere ifade etmektedir.

5. 7. Umûmî Felâketlerden Gerekli Dersi Almamak

İnsanların zaman zaman umumî olarak sıkıntılara düştükleri görülür. İnsanlıkla başlayan ve insanlar yaşadığı sürece de gerçekleşeceği ve denemek için verildiği belirtilen felâketlerin⁴⁵⁸ ne olduğu, ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiği önemli değildir. İnsanlık olarak bu felâketlerin fertleri ilgilendiren yanı sıkıntıların sebebi ve çıkış noktasıdır. Sebebi ve çıkış noktası konusunda gerekli aklî süreç işletilmez ve farklı sorumlular aranmaya çalışılırsa yeni felâketlerin olması kaçınılmazdır. Umûmî felâketler konusunda âyet-i kerimeler açıklamada bulunuyor:

-“Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğip yola gelsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Bari onlara bu şekilde azabımız geldiğinde boyun eğselerdi! Ancak, kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi. Kendilerine yapılan uyarıları

⁴⁵⁷ Ebu Dâvut, Salât, 966.

⁴⁵⁸ Bakara, 2/155.

unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.”⁴⁵⁹ Âyette Allah kendilerine peygamber gönderilen insanların ona inanarak tâbi olmadıkları gibi kendilerine ikaz mahiyetinde gelen değişik hadiseleri de itibara almayan ümmetlerin ibret olacak hallerine dikkat çekmektedir. Belâya uğrayanların hak yola gelmeleri, Allah’a yalvarmaları gerekirken şeytanın çizgisine doğru gitmeleri ve şeytanın yanlışları süsleyerek onları aldatması konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Allah’ın emirlerini yerine getirmek yerine isyandan sonra ikinci imtihan verilen nimetlerle olmuştur. Bolluk karşısında rehâvete dalarak ilâhî gazabı hak etmişler. Bir toplumun isyanına rağmen hala nimetler bol bol ihsan ediliyor ve toplum şükür etmesi gerekirken küfür ediyorsa bu toplu yok oluşun ve helâke doğru gidişin işaretidir.

-“Allah’a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Ancak, şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.”⁴⁶⁰ Allah önceki kavimlerin helâk oluş sebeplerini izah ederken Âd ve Semûd kavmini örnek göstererek toplu helâkın sebebinin gerçeğin saptırılması karşısında Allah’ın emirlerini yerine getirmek yerine şeytana aldandıklarından⁴⁶¹ bahsetmektedir.

B. ŞEYTANLA MÜCADELEDE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR

Diğer bütün varlıklar kendi mahiyetinin gereklerini otomatik olarak yerine getirdikleri halde insan, kendi iradesiyle ifa etmektedir. Buradaki otomatikliği bir ahlâkî buyruğa çevirmek hem insan için çok yüksek ve nadir bir yetkidir, hem de onun yegâne riskidir. Çünkü ibadetlerde süreklilik, insana o ibadet konusunda derinlik kazandırmalı, gevşekliğe sevk etmemelidir. Eğer gevşekliğe sevk ediyorsa

⁴⁵⁹ En’am, 6/42-44.

⁴⁶⁰ Nahl, 16/63.

⁴⁶¹ Ankebut, 29/38.

o ibadet sorgulanmalıdır. İbadeti otomatikleştirme, şuursuzluğu da beraberinde getirir. Bu konuda şeytanın aldatmalarına kulak vermek önemlidir. İnsanın Allah ile yaptığı ana sözleşmeye uyması gerekir.⁴⁶² Âyet⁴⁶³ bu sözleşmenin Allah'ın insanoğlunu yarattığı zaman kendisinin onların rabbi olup-olmadığı sorusuna aldığı evet cevabına bizzat insanoğlunun kendisini şahit tutması ve kıyamette haberimiz yoktu dememelerini temin için olduğunu hatırlatır.

Bu sözleşmenin nasıl gerçekleştiği konusunda âyetin verdiği bilgi bu kadardır. Allah insanoğlunu kendi nefesine şahit tutarak söz almıştır. Verilen sözün geçmişe yönelik düşünüldüğü zaman pratikte bir faydası yoktur; zira yapılan bütün sözleşmeler geleceğe yöneliktir, bu sebeple geleceğe yönelik hatırlanmalıdır. Ahde vefa içerisinde değerlendirilerek, hayat, sözleşmede belirtilen şartlarda yaşamaya gayret edilmelidir.

-“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Bu soru “Yaratan, yoktan var eden, doyurup besleyen, koruyup gözeten, sahip olunan her şeyi veren, yalnız kendisine ibadet edilecek, yalnız ondan yardım istenecek rabbiniz ben değil miyim?” diye anlaşılabilir.

-“Belâ yâ Rabbi! Sen bizim Rabbimizsin, biz buna şahit olduk.” cevap, sözleşme şartlarını kabul edildiği şekildeydi.

Hayat verilen söz üzere yaşanırsa ahde vefa gösterilmiş olur. Kendi hevâ ve heveslerinin peşine düşerek, istediği bir hayatı yaşamaya kalkışanlar ahidlerini bozmuş ve yoldan çıkmış olurlar.

İnsanın hem iyiye hem de kötüye meyilli olarak yaratılmış olması onu meleklerden ayırır, cinlere yaklaştırır. Cinlerin insandan daha fazla kötülük yapma eğiliminde olmaları sebebiyle de onlardan ayrılır. İnsandaki bu iki eğilim arasında bitmeyen bir mücadele vardır. İşte şeytanın devrede olduğu nokta burasıdır. Bu formüle edilirse:

Kötülük + Şeytan = İnsanda günahı sakınma duygusunu yok eder, bu da yasakları işlemeye iter.

Şeytana karşı insanın Allah'tan yardım isteyeceği nokta burasıdır. Şeytan

⁴⁶² Fazlur Rahman, Ana Konuları Kur'an, (Çev.:Alpaslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yay., 2000, s. 60.

⁴⁶³ A'raf, 7/172.

kötülüğü insanla beraber ortaya çıkarır. Zira Adem'den önce Şeytan yoktu. İnsandan bağımsız şeytan da olamaz. Şeytanın tekliflerinin oluştuğu olgunlaştığı ve uygulamaya sokulduğu yer insanın bizzat kendisidir. Şeytan gücünü insandaki irade zayıflığı, ahlâkî cesaretin olmayışından alır. Kur'an bunu vurgularken şu ifadeyi kullanır:

- Allah:

- “Ey İblîs! Secde edenlerle birlikte hareket etmeyişinin sebebi nedir?” diye sordu:

Dedi ki:

- “Ben, şekillenebilir balçıktan teşekkül etmiş kuru bir çamurdan yarattığın bir insana asla secde etmem!” Allah:

- “O halde çık oradan!” dedi –“Artık kovuldun!” –“Kıyamet gününe kadar lânetlenmiş bulunmaktasın!”

- “Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltileceği güne kadar bana mühlet ver.” dedi. Allah:

“Malûm vakte kadar mühlet verilmiş olanlardansın” buyurdu. İblis:

- “Rabbim! Benim sapmama imkân verdiğin için yemin olsun ki ben de yeryüzünde onlara (günahları) şirin göstereceğim ve -senin samimi kulların hariç-onların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.”⁴⁶⁴ dedi.

Buradan anlaşılır ki şeytanın ne kadar güçlü olduğu insana bağlıdır. Bu sebeple tehlike: Şeytanın ne kadar güçlü olduğu değil, insanın şeytanın iltifatlarına meyletmesinin önünde duramayan iradesinin zayıflığındadır. Bu irade zayıflığı ile günahlar insana hoş gelmeye başlar; insan önce kendini, sonra Rabbini, sonun da ahireti unuttur.

Şeytanı izlemek, ona aldanmak insanı mahvoluşa götürür. Şeytanın izinden gitmek: Önde giden bir varlık var, arkadan gelenler onu takip ediyor anlamında düşünülmemelidir. Dinin kötülük saydığı konuları yapmada ısrar etmek şeytanı izlemek demektir. Bir dizi âyetle örnek verilirse:

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yeyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır.”⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ Hicr, 15/32-40.

⁴⁶⁵ Bakara, 2/168.

“Çardaklı ve çardaksız bağları, değişik ürünleriyle hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde zeytin ve narları meydana getiren O'dur. Her biri ürün verdiğinde ürününden yiyin; hasat günü de hakkını verin; fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”⁴⁶⁶

-“Hayvanlardan yük taşıyanları ve tüyünden sergi yapılanları da (yaratan O'dur). Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden yiyin; şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.”⁴⁶⁷

“Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.”⁴⁶⁸

Önce de değinildiği gibi şeytana aldanma konusunda peygamberler dışında kimse kendisinden emin olmamalıdır. Üzüntünün, şerrin kaynağı olan ve daima kötülüğe çağıran şeytanla mücadele, ubûdiyet mertebelerini kemale erdirdir.

Şeytanı izlemenin veya ona aldanmanın iki fikri temeli var:

1. Şeytanın günah konusunda zorlama gücü yoktur. Kötülüğü teşvik eder, güzel gösterir, zihnini çelmeye çalışır. İnsanın ayrılmaz parçası iyilik veya kötülük yapma kabiliyetinin kötü yönünde kullanılmasını sağlamaya gayret eder. Genelde insanlar buna aldanır.

2. Bu safhadan sonra izlerini takip eder hale getirir. Tabi ki bu gidişin sonu felâkettir. Zira şeytanın adımlarının nereye gittiğini anlamak çok zordur. Bu noktada şunu ifade etmek gerekir: Asıl problem insanın içindedir. Zira iyilik-kötülük, bilgi-cehalet, güç-zafiyet gibi zıt duygularla karışmış olan insanın tercihleri konusunda problem yaşamasıdır.

İnsanın sorumlu olduğu şey, ezeli bir mücadele meydanında ahlâkî cihadı kazanmaktır. İnsan gayret ederse Allah onun yanındadır. Bu görev dünyanın inşası ve ıslahı kısaca ahlâk eksenli bir sosyal düzen kurma emaneti⁴⁶⁹ kendisine verilen insan için kul olduğunun en büyük işaretidir. Kulluğun gereğinin aksatılmadan yerine getirilmesi için Allah peygamberlerin rehberliğinde insanın korunmasını arzu etmiş, korunanlar ile korunmayanlar arasında mücadele ise Habil/Kabil

⁴⁶⁶ En'am, 6/141.

⁴⁶⁷ En'am, 6/142.

⁴⁶⁸ A'raf, 7/17.

⁴⁶⁹ Ahzâb, 33/72.

özelinde tarih boyunca devam etmiştir. Bu konunun örnekleri çoğaltılabilir; Hz. Peygamber, Hz. Ömer’e hitaben:

-“Ey Hattaboğlu Ömer! Şeytan asla seninle karşılaşamaz. Sen bir yoldan giderken, o muhakkak senin yolundan başka bir yola yönelir gider.”⁴⁷⁰ diyerek kötülüklerden sakınan insandan şeytanın kaçacağını belirtmiştir.

1. ŞEYTANLA MÜCADELE KONUSUNDA AYET VE HADİSLER IŞIĞINDA İNSAN İÇİN ALINACAK TEDBİRLER

Bu konuda vahiy bilgisine sahip olmak ve Peygamberimizin hayatındaki örnekleri bilmek önemlidir.

1. 1. Allah’a Sığınarak Korunmak

Kur’an birçok ayetle muhataplarının dikkatini çekmektedir. Şeytanın insan için ihtiva ettiği tehlikeye bakılırsa:

-“Kur’an okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allah’a sığın.”⁴⁷¹

Kur’an’ı okunacağı zaman kovulmuş, lânetlenmiş, taşlanmış, rahmetten uzaklaştırılmış Şeytan’dan Allah’a sığınmanın tavsiye edilmesine dikkat etmek gerekir. Kur’an okurken, Kur’an’la birlikte olurken, şeytanın insana ilişebilmesi ilk bakışta durum olarak normal görünmüyor. Oysa şeytan için “Allah’ın muhlis kulları için onun hilesi, tuzağı çok zayıf”⁴⁷² deniliyordu. Ama o, ihlâstan uzak, Allah’la samimi bir bağ kuramamış, kendisinden habersiz olanlar için büyük tehlikedir. Eğer ondan, onun ipleri elinde olan Allah’a sığınıp, böyle bir tehlike karşısında insana güç veren kaynakla irtibata sağlanabilirse, elbette yapabileceği bir şey olmayacaktır.

Acaba şeytan Kur’an okuyan, Kur’an’la birlikte olan bir insana nasıl zarar verebilir?

Kur’an’ı anlamadan okumak, uygulama sahasına koymamak, anlamına değil de, sırf tecvitle okumaya, harfleri mahreçlerinden çıkarmayı önemseyerek, okunduğu zaman

⁴⁷⁰ Buhârî, Fedâilül’l-Ashab, 6.

⁴⁷¹ Nahl, 16/98.

⁴⁷² Hicr, 15/40-43.

anlaşılan konularda samimi davranmadan, Kur'an'ı başkalarına anlatma derdinde olmadan yapılan okumalar, şeytanla problem yaşatabilir. Şeytan işte buralardan yakalar. Kur'an okumaya başlarken Allah'a sığınarak anlamak, kavramak ve gereğini yerine getirmek üzere okunmalı. Anlaşılanla hayata çeki-düzen vermek üzere okumaya başlanmalıdır. Kur'an hayatın en güzel programının temel unsuru olarak görülmeli, yol gösterici bir hidâyet rehberi olarak öncelenmelidir. Kur'an'a bakış Allah'ın istediği gibi olduğunda şeytan Allah'ın kitabından uzaklaştıramaz. Bir başka hadiste ise şu tavsiye edilir:

-“Sizden birinize şeytan gelir –‘Şunu kim yarattı?’ der, durur; hatta en sonunda – ‘Rabbini kim yarattı?’ diye sorar. Bu hal kime gelirse hemen Allah'a sığınsın ve o hali terk etsin.”⁴⁷³ Bunlar uç noktada ikazlardır. Allah ve Peygamber şeytana karşı insanın en akla gelmez konularda bile aldanabileceği ihtimaliyle ikazda bulunur ve tedbir olarak da yapılması gerekenler tavsiye edilir.

İnsan telkinlere⁴⁷⁴ açık yaratılmıştır; sadece yanlış telkin eden şeytan yoktur, melekler de insana doğruyu telkin ederler. Şeytanın telkininde kötülük, meleğin telkininde iyilik vardır. İslâm Peygamberi meleğin telkininden bahsederek “insan içinde bir iyilik, güzellik, hayır hissederse, bu Allah'tandır, şükretsin, kim de içinde bir kötülük ve sıkıntı hissederse bu şeytanın telkinidir, bundan Allah'a sığınsın der ve sonra şeytanın fakirliği va'd, fuhşiyatı emredeceğine dair ayeti okur.”⁴⁷⁵

Hiz. Peygamberden, okumak için dua öğretmesini isteyen Ebu Bekir'e tavsiye ettiği dua ve devamındaki hadisler ile sığınmanın lâfzî şekilleri de açıklanmış oluyor:

-‘Ey görüneni de görünmeyeni de bilen, gökleri ve yeri yoktan vareden, her şeyin terbiyecisi ve sahibi!.. Şehâdet ederim ki senden başka ilâh yoktur. Nefsimin ve şeytanın şerrinden, onun beni şirke düşürmesinden sana sığınırım.” cümlelerini sabah-akşam ve yatağa uzandığında okumasını tavsiye ediyor.⁴⁷⁶ Hiz. Peygamberi kendisi de ölüm anında şeytanın şerrinden,⁴⁷⁷ mescide girerken racîm şeytandan azîm olan Allah'ın pek yüce

⁴⁷³ Buhârî, Bed'ül- Halk, 11.

⁴⁷⁴ Telkin: Zihne, bilinçaltına bir fikri yerleştirmek demektir. Bilinçaltı tıpkı bir çocuk gibidir. Onu iyi eğitmek gerekir. Neye ikna edilirse, önce onu yapar. Şu önemli özelliği de belirtmekte yarar vardır: Telkinde irade gösterilmez. Çünkü irade, bilince özgü zihinsel bir etkinliktir. Oysa telkin, bilinçaltına ait bir çalışmadır. Telkin ancak bilinçaltı aracılığıyla gerçekleşir. (www.parapsikolojidernegi.org.,03.7.2006)

⁴⁷⁵ Tirmîzî, Tefsir'ül-Kur'an, 36.

⁴⁷⁶ Tirmîzî, Da'vât, 14.

⁴⁷⁷ Ebu Dâvut, Vitir, 32.

zatına, onun ezeli saltanatına sığınmış⁴⁷⁸ yatmadan önce Muavizeteyn• ve İhlâs surelerini okumuş, ellerine üflemiş ve başından ayaklarına kadar ellerinin ulaştığı her yerini sıvazlamış ve bunu her gün üç defa tekrarlamıştır.⁴⁷⁹ Şeytandan Allah'a sığınmak, gerçekte bir tevekkülün ifadesidir. Böylece Allah'a inanan ve O'na güvenenler için şeytanın gücünün olmayacağına dair ayetin manasıyla Şeytandan korunan insan, tevekkülüyle tekrar koruma altına alınmış oluyor.

Allah'la olan bağ ve irtibat diri tutulduğu sürece Allah'a iltica konusunda problem yaşanmaz. Allah'la olan bağın zayıflaması, insanı şeytanın tuzakları önüne iter ve ne zaman hangi günahı işleyeceği, hangi isyanı gerçekleştireceği belli olamaz; ve haramlar konusundaki vurdumduymaz bir tavır ortaya çıkar. Allah'a olan ihtiyaç sadece şeytandan kaynaklanmamalıdır. Her türden zararlı olabilecek konularda zaman ve yer farkı gözetilmeden iltica edilebilmelidir. Dualar, talepler, pişmanlıklar, ibadetler vb. hususlar Allah'a sığınma sebepleri arasında sayılabilir.

Allah Şeytan'ın insanı kötü bir düşünce ile dürtmesi halinde kendisine sığınılmasını tavsiye eder.⁴⁸⁰

Şeytan hayatı anlamlandırma talebine, güzel ahlâk arzusuna, gönüllü arındırma çabasına karşı kötü düşüncelerle dürtirse, kulun iltica ettiği Rabbi koruyacaktır. İlticanın örnekleri de Kur'an'dadır:

-“De ki: “Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından Sana sığınırım. “Rabbim! Yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım.”⁴⁸¹

Âyette sadece şeytandan değil, şeytanın her türlü türevinden de Allah'a sığınılması tavsiye ediliyor. “Şeytanların hemezâtından, kışkırtmalarından sana sığınırım.” Allah'ın korumasına sığınmak gerekiyor. Şayet kendi insan sadece kendine güvenirse kaybeder; bu şekilde şeytanlarla baş etme imkânına da sahip olamaz. Sadece şeytan değil sığınılması gereken, “Şeytânât” denilen ve şeytansı fiiller olarak da nitelendirilebilecek her türden etki alanına girmekten de sakınmak gerekir.

Şeytandan korunmak için Allah'a sığınmanın bir yolu da duadır. Ümmü Seleme'nin

⁴⁷⁸ Ebu Dâvut, Vitir, 32.

• Felâk ve Nâs sureleri.

⁴⁷⁹ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 15.

⁴⁸⁰ A'raf, 7/200; Fussilet, 41/ 36.

⁴⁸¹ Mü'minun, 23/97, 98.

rivayetiyle Peygamberimiz kızı Fatıma'ya sabah ve akşam namazlarını kıldıktan sonra on kere -“لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يَحْيَى وَيَمُوتُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ”-

–“Allah'tan başka ilâh yoktur, yalnız O vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd de O'na mahsustur. Dirilten ve öldüren O'dur. O her şeye kadirdir.” demesini tavsiye etmiş ve bunu söyleyenin sabahtan akşama kadar şeytandan ve her türlü kötülükten korunacağını bildirmiştir.⁴⁸² Aynı tavsiyenin başka sahâbîye yapıldığına dair açıklamalar yapılmıştır.⁴⁸³

Gece namazı için kalkan Peygamber (S.A.V.) yapılacak olan ibadet olmasına rağmen şeytandan sığınmayı unutmuyor ve Allah'ı anarak korunmak istiyor.

Allah'ı diyerek اكبر كبيرا الله اكبر كبيرا الحمد لله كثيرا الحمد لله كثيرا سبحان الله بكرة و اصيلا⁴⁸⁴ Allah'ı tesbih ve tahmîd eder, akabinde namaza başlar. Zira namazda bile iğvâ ve aldatma teşebbüsünde bulunacak olan şeytan için bir korunmadır. Zira kulun şeytandan sığınabileceği en güçlü halin, Allah'ı zikrederken içinde bulunduğu durum olduğu ifade edilmektedir.⁴⁸⁵

1. 2. Oruçla Korunmak

İbadetlerle şeytandan korunmak hakkında çok fazla hadis varsa da bunlardan yoğun olarak namazla ilgili olanlar dikkat çekmektedir. Oruç, zekât veya hacla ilgili olan hadisler daha azdır.

Oruçla şeytandan korunmak veya sakınmak anlamında yaygın olarak bilinen hadis anlam olarak şöyle:

-“Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur.”⁴⁸⁶ Cennet kapıları başka bir rivayette rahmet kapıları olarak nakledilmiştir.⁴⁸⁷ Hz.Peygamberin bu ifadesinden insanın şeytandan korunma gayreti içerisinde olma çabasının yanında, Allah'ın da korumaya yönelik bilgilerle insanın donanımını arzu ettiğini görüyoruz. Şeytanın zincirlenmesi, kulların oruç

⁴⁸² Müsned, VI/298.

⁴⁸³ Buhârî, Bed'ül Halk, 11, Da'vat, 64; İbn Mâce, Edeb, 54. (Kütüb-ü Tis'a CD)

⁴⁸⁴ Ebu Dâvut, Salât, 18.

⁴⁸⁵ Müsned, IV/130.

⁴⁸⁶ Buhârî, Savm, 5, Bed'ül Halk, 11; Müslim, Sıyam 1; Tirmîzî, Savm; Nesâî, Sıyam, 5.

⁴⁸⁷ Müslim, Sıyam, 2; Nesâî, Sıyam, 4.

sebebiyle gûnahtan sakınmaları ve şeytanın da saptırmaktan âciz kalması olarak anlaşılabilir. Şeytanlar bağlandığı halde neden bazı insanlar günah işliyorlar diye düşünülürse, bir kısım hadis metinlerinde bağlananların “azgın şeytanlar” olduğundan bahsedilir. Demek ki bağlanmayan şeytanlar sebebiyle insanlar günaha itilebiliyorlar. Temel düşünce gûnahtan uzaklaşmaktır. Bu kulu şeytandan da uzaklaştırır. Kul kötülükler konusunda hassas tavır takınır ve kendisine hakim olabilirse, şeytanı da zincirlemiş olur. İbadetlerle kulun dinç kalması nasıl mümkün ise, şeytanın da kulun ibadetiyle yorulması mümkündür.

-“Şüphesiz mü'min, birinizin devesini yolculukta yorduğu gibi, (ibadetlerle) şeytanlarını yorup zayıflatır.”⁴⁸⁸ İbadetlerle vesvese ve şeytan telkinleri azalacak, kötülüklerden emin olunacaktır.

Orucun günahın önünde engel olması sadece Ramazan ile de alâkalı değildir. Zira evlenemeyen gençlerin gûnahtan ve şeytandan korunmaları konusunda da Hz.Peygamber orucu tavsiye eder.

-“Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin imkânı varsa hemen evlensin. Kim imkan bulamazsa oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır.”⁴⁸⁹ Oruç şehveti kırmak maksadıyla tavsiye edilmiştir. Zira şeytanın insanı aldatırken sık kullandığı argüman şehvettir. Bu hayra vesile olan hem de şerden sakındıran bir tavsiyedir.

1. 3. Namazla Korunmak

Ömrün tamamını kapsayan ve mü'minin Allah'la olan irtibatının kesilmesine izin vermeyen namaz, korunma yönteminin en etkin olanıdır. Namaz ve şeytan arasındaki ilişki, Allah'la olan irtibatın korunması veya kesilmesi arasındaki mücadeleden kaynaklanmaktadır. Mü'minin vesvese ve gaflet içerisinde bulunarak ibadetle istenilen gayeye ulaşmaması şeytanın arzusudur. Namazın ibadetler içerisindeki yeri düşünüldüğü zaman, neden şeytanın namaz kılacak mü'minin

⁴⁸⁸ Müsned, II/380.

⁴⁸⁹ Kütüb-ü Sitte, 6527.(CD)

zihnini bulandırmak için çaba sarf ettiği anlaşılmış olacaktır. Namaza hazırlık için abdest almak bile şeytanın faaliyete geçmesi için yeterlidir. Velehan adlı bir şeytan abdest alana vesvese vermek için çalışmaktadır. Bunun için,

-“Suyun Vesvas’ından (şeytan) sakının.”⁴⁹⁰ şeklinde İslâm Peygamberinden nakledilen bir ifade vardır. Şeytan abdest almak isteyen mü’minin “abdestinin eksik olduğu” şeklinde ona vesvese vererek, hem zamanının hem de suyun israf edilmesini sağlayacak; böylece mü’min de “doğru iş yaptım” şeklinde nefsinin tatmin edecektir. Şeytan burada başarılı olamazsa namazda –“abdestin bozuldu”⁴⁹¹ gibi değişik kuruntularla mü’minin arzu edilen manevî hazza ulaşmasını engellemeye gayret eder. Bu konuda mü’minin kalbî tatmin konusunda problem yaşamaması gerektiği hadiste şöyle anlatılır:

-“Sizden biriniz namaz kıldığı vakit, fazla mı, eksik mi olduğunu bilemez ise oturduğu yerden iki secde (sehv) yapsın. Şeytan ona gelip de ‘abdestin bozuldu derse’ ona ‘yalancısın’ desin’, fakat burnu ile koku alır, kulağıyla ses duyarsa o başka.”⁴⁹²

Böylece Nebvî ikazlarla mü’minin ruh sağlığı korunmuş olur.⁴⁹³ Kıldığı namazı şeytandan koruyabilen insan, kendisini de korumuş olur. Zira namazını Allah’ın huzurunda olduğunu bilerek, şuurlu bir şekilde ve zihnî uyanıklık ile kılan, ibadetinden gafil olmayan insandan, şeytan ümidini kesmiştir.

Câbir’in rivayetiyle:

-“İblis artık namaz kılanların kendisine ibadet etmelerinden ümidini kesmiştir. Ancak o müslümanların arasında fitne ve düşmanlık meydana getirebileceğini ummaktadır.”⁴⁹⁴

1. 4. Helâl-Haram Konusunda Dikkatli Davranmak

Evrensel insanî değerler çalmayı, çalışmadan kazanmayı, aldatarak mal edinmeyi doğru bulmazlar. Hz. Musa’ya vahyedilen “On Emir”⁴⁹⁵ de bu ve benzeri

⁴⁹⁰ Tirmîzî, Tahâret 48.

⁴⁹¹ Müsned, III/96.

⁴⁹² Ebu Dâvut, Salât, 198,

⁴⁹³ Ali Osman Ateş, a.g.e., s. 154.

⁴⁹⁴ Müslim, Münâfigûn, 65; Kıyâme, 16 ; Tirmîzî, Fiten, 159; İbn-i Mâce, Menâsik, 76; Müsned, III/31.

düsturlar dinlerin ortak prensipleri olarak ele alınır. Dinimizin bu konudaki hassasiyetinden bahsedelim. İlk adımda tavsiye şöyle:

-“Ey insanlar, yeryüzünde olan şeyleri helâl ve temiz olarak yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”⁴⁹⁶ İnsanın kendisinin ve amelinin de temizliği ona o gücü ve enerjiyi veren gıda ile alakalıdır. Haramlardan ve kötülükle elde edilenden hayır çıkmaz. Helâl olmadığı halde sahip olunan malla ilgili “Haram mal mutlaka çıkar, senden çıkmazsa çocuğundan, ondan çıkmazsa torunundan çıkar.Dünyada çıkmazsa ahirette çıkar.” ifadesi dînî geleneğin bu konuda önemli bir tespitidir.

Şeytan insanlar arasına sokacağı düşmanlık konusunda insânî zaafı kullanırken onun mal edinme hırsını da bir kenara itmez. Bu konuda kullandığı argümanla hem haram mal kazandırır, hem insanları düşman yapar, hem de namazdan ve Allah’ı hatırlamaktan uzaklaştırır. Allah bu kötülüklerden vazgeçmemiz öyle çok istiyor ki:

-“Şeytan içki ve kumar ile aranızda düşmanlık ve kin sokuşturmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçtiniz değil mi?”⁴⁹⁷ Burada haramdan sakınma ikazı var. Ardından:

-“İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır.”⁴⁹⁸ âyetiyle de doğru olanın ancak helâl olan olduğu vurgulanır. El emeği övülmüş el emeğiyle kazanılandan daha güzel bir yemek tarif edilmemiştir,⁴⁹⁹ faiz yasaklanmış, faizi helâl kabul ederek alıp-verenlerin mezarlarından şeytan çarpmış gibi kalkacakları haber verilmiştir.⁵⁰⁰

Haram ve helâli sadece yeme-içme ve kazanç konusundan da ileride hayatın doğruları ve yanlışları olarak ele almak gerekir. Çünkü hayat devam ettiği sürece insan doğru ve yanlışlarla birlikte yaşayacak, sonuç doğru ve yanlışlara göre değerlendirilecektir. Sıkça rastlanan ve korunma konusunda güçlükler yaşanan bir konu örneklenilirse:

⁴⁹⁵ Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1969, s. 119, (Leviler, 19:32,10,1,35; Süleyman’ın Meselleri, 19:6, 6:32; Birinci Samuel, 2:7; Süleyman’ın Meselleri 28:20).

⁴⁹⁶ Bakara, 2/168.

⁴⁹⁷ Mâide, 5/90, 91.

⁴⁹⁸ Necm, 53/39.

⁴⁹⁹ Buhari, Buyu’, 15.

⁵⁰⁰ Bakara, 2/275.

-“Harama bakış, şeytanın zehirli oklarındanır.”⁵⁰¹ Bu hadisle ilgili olarak şu bilgiler aktarılıyor: İsraili bilim adamlarının tavşanlarla ilgili olarak yaptıkları araştırmada erkek tavşan, dişi tavşanı gördüğü anda beyinde yılan zehirini andıran bir zehir salgılanıyor. Bu zehirin tesiriyle, şuurunda kısmen bir kayıp meydana geliyor. Kalp atışları hızlanıp artarak vücut enerjisi cinsel duygularını harekete geçiriyor. Bunun tesirli hale gelişi birkaç saniye içinde oluyor. Ama yarım saniyenin altındaki bakış kontağı ise büyük bir tesir meydana getirmiyor.⁵⁰² Araştırma sonucunda hadiste geçen zehirli ok konusu yorumlanmaya çalışılıyor. İnsana uyarlamak tam olarak mümkün görünmese de harama bakış konusunda insanla ilgili izah getirebilir.

1. 5. Allah’ı Hatırlayarak Korunmak

Hayatını Allah’ı unutmadan, Onun’la birebir yaşayan ve ömrünü böyle geçiren insan ne günah işlemeye fırsat, ne de işlediği günaha mazeret bulabilir. İnsanlar Allah’ı unuttukları zaman hata yapar, günah işlerler. Allah’ı unutan insanın günah işlemek için mazeret bulması kolaydır.

-“Şeytan onların başlarına dikilip Allah’ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin; şeytanın taraftarları elbette hüsrاندadırlar.”⁵⁰³ Başka bir ayet ise:

-“Kim Rahmanı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan şeytanı ona musallat ederiz. Şüphesiz bu şeytanlar, onları doğru yoldan alıkoyar. Bunlar da kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar. O şeytan dostu kimse, en sonunda bize gelince arkadaşına: -‘Keşke benimle senin aranda, doğu ile batı arasındaki kadar uzaklık olsaydı, sen kötü arkadaş imişsin.’ der. Zulmettiğiniz için bugün (pişmanlık) size hiçbir fayda vermeyecektir. Çünkü siz, azapta ortaksınız.”⁵⁰⁴ şeklinde ikaz etmektedir.

Vahyin bilgisinden habersiz ve Peygamber terbiyesinden uzak yaşayan

⁵⁰¹ Mecmau’z-Zevâid, C. 8, s. 63. (CD)

⁵⁰² İsmail Yediler, Haramdan Sakınmak, Zaman Gazetesi, 14. 06. 1998.

⁵⁰³ Giovanni Scognamillo & Arif Aslan, a.g.e., s. 257.

⁵⁰⁴ Mücadele, 58/19.

⁵⁰⁴ Zuhurf, 43/36-39.

insanın şeytana aldanmaması mümkün değildir. Allah dininin alternatifi şeytan yoludur. Vahyin alternatifi şeytan egemenliğine girmektir. Vahiy ile beraber olmayan kişi, elbette şeytanın yanında olacaktır. Çünkü o kişi Allah’la beraber olmayı tercih etmemiştir. Şeytan ona önce Allah’ın zikrini unutturacak, sonra da vahiy ve nübüvvet diyalogu kurma konusunda aldatacaktır. Allah’ın zikri unutulduğu zaman ortada fazla bir şey kalmaz. Kulluğu da unuttur ve hayatının hiçbir anına Allah’ı karıştırmaz. Allah’ı, Allah’ın âyetlerini gündemlerinden düşürürler. Bunlar şeytanın taraftarlarıdır ve doğru yol belli olduktan sonra, şeytana uyarak, ondan umudu olan artlarına dönenler olarak anlatılacaklardır.⁵⁰⁵

Allah’ın âyetleri, Allah’ın insanlara gösterdiği yolu, cennet ve cehennem yolları belli olduktan sonra buna arkalarını dönerek, kendi bildikleri bir hayatı yaşamaya çalışanlara bunu şeytan sağlamaktadır. Şeytan onlara bunu güzel göstermektedir. Allah yolunda olmayı kötü gösterip, günâhları, isyanları güzel göstererek onları sonu gelmez arzulara sevkeder hayâllerin peşine düşürür. Allah’ı unutanın kaybı yalnız ahiret mutluluğu değildir, dünyada da kaybedeceği ve üzüleceği birçok nota vardır.

-“Kim beni hatırlamaktan ve anmaktan yüz çevirirse, onun için geçim sıkıntısı vardır; ve kıyamet günü onu kör olarak haşrederiz.”⁵⁰⁶ Bu âyetten şöyle bir çıkarım da yapılabilir: İnsan manen ne kadar tatmin olursa fiziksel doyum konusunda da o kadar rahatlık içerisinde olur; bu uyum da ruh ve beden sağlığı açısından oldukça önemlidir. Allah’ın verdikleri ile ahireti aramak ve dünyadan da nasip olanın unutulmaması bu dengenin ifadesidir.⁵⁰⁷ Ayrıca Hz. Peygamberin hayatındaki hem bedenî hem de ruhî ihtiyaçlarını giderirken gösterdiği ihtimamdan dengede olmanın ne denli önemli olduğunu anlıyoruz.

-“Bana dünyada kadın ve koku sevdireldi. Namaz ise gözümün (çok değerli) nuru kılındı.”⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ Muhammed, 47/25.

⁵⁰⁶ Tâ-hâ, 20/124.

⁵⁰⁷ Kasas, 28/77.

⁵⁰⁸ Nesâî, İşret’ün-Nisâ, 1.

1. 6. Mal Harcama Konusunda Mutedil Olarak Korunmak

Malın uygun olan ve ihtiyaç duyulan yerlere harcanması esastır. İsrâf, İslâm tarafından uygun görülmemiş ve insanoğlunun yeme, içme ve harcama konusunda belirli bir denge içerisinde kalması istenmiştir. “İsrâf: İnsanın sahip olduğu nimetleri gereksiz ve aşırı tüketmesidir.”⁵⁰⁹ Birçok ayette cimrilik ve israf üzerinde durulmuştur.

-“Elini bağlı olarak boynuna asma. Onu büsbütün de açıp saçma. Sonra kınanmış pişman bir halde oturup kalırsın.”⁵¹⁰ “Boynuna asmak: Cimrilik etmek, “açıp saçmanın ise israf anlamında” kullanıldığı düşünülebilir. Birbirinin zıddı olmasına rağmen tasvip edilmeyen alışkanlıklardır. İkisinde de hem kişiye hem de topluma sayısız zararlar bulunmaktadır. Başka bir âyette de mescitlere giderken güzel ve temiz elbise giymek tavsiye edilirken, israf yasaklanmaktadır.⁵¹¹

Böylece cimriliğin, meşru bir şeyden faydalanmaktan nefsi mahrum bırakmak olduğu, meşru sınırlar içerisinde kişinin Allah’ın verdiklerinden faydalanabileceği vurgulanır. Allah’ın haram kılmadığı bir şeyi insanların haram olarak kabul etmeleri uygun değildir. Dünyada güzel olan hayatı çirkinliğe ve israfa kaçmaksızın yaşayabilmektir.

İsrâf hem fert ve hem de toplum için bir bozuluştur. Tamamı verilse bile, malı Allah yolunda infâk etmek israf değildir.

Hz. Peygamber ve Sahâbenin “Allah’tan dağ gibi altın isteyerek, bunu O’nun yolunda harcamayı temenni ettiklerini” bilinmektedir.⁵¹²

Aslında israfa, dinin hoş görmediği lüks hayat sebep olmaktadır. Servetin israf edilerek harcanmaması ve malın zenginler arasında dönüp dolaşan bir baskı aracı olmaması yönünde tedbirler alınmıştır.⁵¹³ Hadislere bakıldığında zaman Hz. Peygamberin israf konusundaki hassasiyeti görülmüş olur:

-“Bir yatak erkek için, bir yatak hanımı içindir. Üçüncü yatak ise misafir

⁵⁰⁹ Şamil İslâm Ansiklopedisi, İsrâf Maddesi. (www.enfal.de 25. 10. 2005)

⁵¹⁰ İsrâ, 17/29.

⁵¹¹ A’raf, 7/31.

⁵¹² Buhârî, Fedâilü’s-Sahâbe 6, Temennî 2, Zekât 4, Müslim, Münâfikûn, 52, Zekât, 31, Fedâilü’s-Sahâbe 221, 222, İbn Mâce, Mukaddime, 10, Zekât 3.

⁵¹³ Haşr, 59/7.

içindir. Dördüncüsü şeytan içindir.”⁵¹⁴ İnsanın ihtiyaçları dışında evinde eşya bulundurması israftır. İsrrafta şeytandandır.

Kişinin iyi ve makul bir hayat sürmesi için yapacağı harcamalara hiçbir şekilde sınırlama getirilemez. Arzu edilir ki harcamalar insanlar arası faydalı ilişkilerde kullanılsın ve toplumun beklediği hizmetlerin yerine getirilmesinde fayda sağlasın. İnsan sahip olduğu kaynakları israf etmeden, ama cimrilikten de kaçarak sarf ederse, hem günâhtan sakınmış, hem de sevap elde etmiş olur, kazançlı çıkar.

1. 7. Vesveseden Uzaklaşarak Korunmak

Şeytana aldanma konusunda insanın en fazla ikaz edildiği konulardan birisi de vesvesedir. Kul ibadetlerde, ibadetin yerine getirilip getirilmediği, kabul olup olmama ihtimali gibi kendini aşan konularda veya tamamen doğruyu tercih etme gayreti içinde olup, tevekkül etme imkanı varken farklı zihinsel problemlerle sıkıntıya düşerek, düşünce, iman ve ibadet hayatımızdaki sıkıntılarla, kuruntulara doğru itildiği zaman Allah’ın hatırlatması karşımıza çıkar.

-“De ki: İnsanların Rabbine sığınırım. İnsanların Melikine. İnsanların İlâhına. Sinsice kalplere vesvese ve kuşku verip duran Vesvâs’ın Hannâs’ın şerrinden. Ki o insanların göğüslerine vesvese verir. Gerek cinlerden, gerekse insanlardandır o.”⁵¹⁵

Beydâvî’nin bu ayeti tefsirinde dikkat çektiği noktalar şöyle özetlenebilir: “İnsan ve cinden olan vesvese veren şeytanın açık ismi yerine, kendisini göstermek üzere Vesvâs şeklinde isim sıfat hali zikredilmiş ve bununla da şeytanın bütün meşguliyetinin vesvese ve saptırma olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca mübalâğalı ism-i fâil olarak kullanılan Hannâs’ın da Allah anıldığı zaman sinen, gaflet gösterilmesi durumunda insana sinsice yaklaşarak düşüncesini bulandıran şeytan olduğu anlatılır”⁵¹⁶ ve sinerek kaybolma işini profesyonel olarak yapana da Hannâs denilir.⁵¹⁷

⁵¹⁴ Müslim, Libas, 41; Ebu Dâvut, Libas, 45; Nesâî, Nikâh, 82.

⁵¹⁵ Nâs, 114/1-6.

⁵¹⁶ Abdullah bin Ömer Beydâvî, Envâr’ut-Tenzîl ve Esrâr’ut-Te’vîl, C. 4, Hakikat Kit., İst., 1991, s. 622

⁵¹⁷ Mehmet Şeker, “İslâm İncasında Şeytan”, Yeni Ümit Dinî İlimler ve Kültür Dergisi, S. 99. (Web sayfası)

Peygamberimiz hariç, bütün insanlık vesvese konusunda sıkıntı yaşamıştır. Şeytanla gelen vesvese, Allah tarafından tebliğ safahatında karışıklığa sebep olmaması için, Peygamberimizden giderilmiştir.

-“Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi ve peygamber yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun. Allah şeytanın karıştırdığını giderir, sonra Allah kendi âyetlerini tahkim eder. Allah bilendir, Hakîmdir.”⁵¹⁸

Allah’a sığınmada ki ısrar ve çeşitlilik, düşmanın gücüne işaret etmektedir. Suredeki üç nitelendirme (رب الناس ملك الناس) Esmâ-i Hüsnâ yanında iman-ın bütün unsurlarını kapsamaktadır. رب kelimesi cemal sıfatlarını, ملك sıfatı celâl sıfatlarını, إله kelimesi ise kemal ve celâl sıfatlarını toplamaktadır. Dolayısıyla bu sureyi okuyan kimse Allah’a bütün sıfatlarıyla sığınmış olur. Allah'a sığınan bir kimse elbette korunacaktır.⁵¹⁹

Vesvâs’tan maksat şeytandır. Şeytanın şerrinden insanların rabbine insanların melikine, insanların mâbûduna sığınmak olarak anlaşılabilir. Vesvese, içinde hayr olmayan her kuruntu veya nefsin konuşmasıdır. Aynı zamanda bu kelime, avcının ve av köpeklerinin de nefes alıp-vermesine ve su şişelerinin çıkardığı sese denilir.⁵²⁰ Vesvâs ve Hannâs özelliği birlikte ele alınırsa: İnsanın aklına, lüzumsuz ve alçakça düşünceleri atan, hiç belli etmeden fısıldayan, gizliden gizliye aldatma ve ayartma için fiskos edip duran, sinip geriye çekilerek fenalığa sürükleyen, değişik stratejilerle haktan yüz çevirten, döneke, sineleri işkillendiren şeytan ortaya çıkar. Bu özellikte bir düşmandan onu da yaratan ve çok iyi bilen Allah’a sığınma tavsiyesi korunma adına insana verilen önemli bir destektir.⁵²¹

Mastar olarak şeytana isim olmuştur; vesvesenin kendisidir. Zira vesvese onun meşguliyetidir. الخناس Vesvâs’ın sıfatıdır; gizlemek, dönücü demek anlamındadır. Çünkü şeytan çokça gizlenir. Ayrıca şeytan, kul Allah’ı zikrettiği anda gizlenir ve geri çekilir.

-“Şeytan Ademoğlunun kalbi üzerinde hassas bir şekilde durur. İnsan gaflete

⁵¹⁸ Hac, 22/52.

⁵¹⁹ Ali Arslan, Büyük Kur’an Tefsiri, C. 16, Arslan Yay., s. 270-275. (CD)

⁵²⁰ Ali Arslan, a.g.e., s. 270-275. (CD)

⁵²¹ Mehmet Şeker, a.g.e., (Web sayfası 01.11.2005)

daldı mı hemen vesvese yapar. İnsan Allah'ı zikretti mi hemen geri çekilir.”

İşte bu yoruma binaen الجنة الناس kelimesi üzerine, atfolunur. Lâfızlar değişik olduklarından tekrar edilmeleri caiz olmuş olur. Hz.Peygamber vesvese ve kuruntular sebebiyle Allah'ın cezalandırmayacağını, cezanın ancak fiillerin sonucunda olacağını açıklar.⁵²²

Genellikle bir amel problemi olarak ortaya çıkan vesveseden insanlar nasıl kurtulacaklar? Tedbirde geç kalındığı zaman değişik sıkıntılara yol açması mümkündür. “Vesveseden kurtulmak, ona kulak vermemek, onu kâle almamakla mümkündür. Bu tip düşünceler kalpte yer etmediklerinden onlardan yüz çevirmek, onları kâle almamak yok olmalarını sağlamaktır. Halbuki şüphe türü olan düşünceler kalpte yer ettiklerinden, ancak delille izale etmek mümkündür. Şüphe Kur'an'da الريب ، الشك gibi kelimelerle ifadelendirilir. Yakîn olanın zıttı olup insana göre iki ihtimalin eşit seviyede olması görünmesi anlamındadır.”⁵²³

1. 8. Tevbe İle Korunmak

Berâe Suresinin diğer ismi olarak da Kur'an'da yer alan tevbe/tövbe günâhtan iyi fiillere, isyandan itaate, batıldan hakka dönme, günah ve kötü fiiller işlemekten vazgeçme, işlediği günâhlardan pişman olup bir daha yapmamaya söz verme,⁵²⁴ haram, günah işledikten sonra, pişman olup, Allah'tan korkmak, bir daha yapmamaya karar vermek,⁵²⁵ Allah'a muhalefetten dönmek, kişinin zimmetinde olmuş, başkalarının haklarından edaya güç yetirdiğini sahiplerine ödemek,⁵²⁶ mü'min varlığın inhilâl ve çözülmesinden sonra, Yaratıcı'nın huzurunda, yeniden bir inşa ve bina olunmasıdır, günâhtan sonra Allah ile yeniden uzlaşma⁵²⁷ şeklinde ya da daha geniş olarak:

“Yapılan kötülüğü, işlenen günahı veya kabahati, Allah yönünden affedip bağışlamak, kul yönünden, yaptığıнын kabahat veya günah olduğunu bilip, onu

⁵²² Ali Arslan, a.g.e., 275, 276. (CD)

⁵²³ Tahir, Ahmed Ez-Zâvî, Tertîbü'l-Kamûs'il Muhîd Alâ Tarîkı'l Misbâhı'l-Munîr ve Esâsî'l Belâğa, C. 2; (Feyrûzâbâdî), İsa El-Bâbî El-Halebî,ts.

⁵²⁴ D.Mehmet Doğan, a.g.e., Tövbe Mad.,

⁵²⁵ www. ikraislam. com 12. 11. 2005, (İqra' 3.0 CD)

⁵²⁶ Muhyiddîn İbni Arabî, el-Futuhâtü'l Mekkiyye, Tahkîk.,Osman Yahya, Kahire, 1988, C. XIII, s. 298

⁵²⁷ Sadık Kılıç, Kur'an'da Günah Kavramı, Konya, 1984, s. 368.

bırakıp terk ederek Allah’a dönmek, yani O’nun emirlerine uymak ve yasak ettiği şeylerden kaçınmak suretiyle Allah’a sığınarak, O’ndan affetmesini, bağışlamasını dilemek, yaptıklarından pişman olduğunu da belirterek yalnız O’na yalvarmak demektir”⁵²⁸

-“Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluş'a ulaşsınız.”⁵²⁹ ve -“ Ey îmân edenler! Günâhlarınızdan Allah’a tevbe-i nasûh* bir tevbe ile tevbe ediniz.”⁵³⁰ denilerek tevbe etmenin vazgeçilmezliğinden ve olması gereken tevbeden bahsedilmektedir.

Tevbe bir bakıma şeytana karşı kaybedilen ilk mücadeleyi hatırd tutmak ve bir daha kaybetmeme arzusu ile diri tutulan bir mücadele azmini yaşatmaktır.

1. 9. Cemaatleşerek Korunmak

İnsanın sadece kendisini şeytandan uzak tutması ya da aldanmaması toplumsal çerçevede düşünüldüğü zaman yetinilecek bir nokta değildir. Kişinin çevresini ve yaşadığı toplumu da onun tuzaklarından koruma gayreti içerisinde olması gerekiyor. Zira şeytan insanları birer, birer aldatmak yerine bütün bir toplumu aldatarak hakimiyeti altına alabilir. Zaten asıl tehlike budur. Zira bir toplumda bir kişinin kötü olması, hırsızlık yapması, yalan söylemesi, kâtil olması, sahtekâr olması vb. çok önemli değildir. Çevre veya toplum bu kötülükleri yadırgamaz, içine sindirir ve alışırsa tehlike o zaman başlamış olur. Kur'an hem iç, hem de dış dünyasıyla şeytanla mücadele eden, topluca güvenlik ve doğruluğa koşan bir toplumu tavsiye etmektedir.⁵³¹ Cemaatten ayrılmamayı ve mü'minlerin toplu hareket etmesini emreden Hz.Peygamber, cemaatleşme problemi yaşayan mü'mini sürüden ayrılıp ve her an telef olma tehlikesi ile yüz yüze kalan koyuna benzetmektedir.⁵³² Namazda safların sık ve düzgün olması, düzen ve disiplinin

⁵²⁸ Sadık Kılıç, a. g. e., s. 376.

⁵²⁹ Nûr, 24/31.

* Nasûh bir tevbenin unsurları: Dil ile bağışlanmayı dilemek, günahı işleyen âzâ ile günahı terk etmek, bu günahı bir daha işlemeyeceğine kalb ile kesin karar vermek, günah işlemeye sevk eden her türlü sebepten uzaklaşmaktır.

⁵³⁰ Tahrîm, 66/8.

⁵³¹ Bakara, 2/208.

⁵³² Mübned, V/232, 233.

önemini anlatır.

-“Saflarınızı sıkı tutun. Arasında boşluk bırakmayın, Allah’a yemin ederim ki, ben şeytanı küçük bir siyah koyun gibi boşluklara girerken gördüm.”⁵³³ ifadesinde gevşeklik ve disiplinsizliğe namazda bile fırsat vermeme ve sağlıklı dinamik bir yapı oluşturma anlayışı önemsenmektedir. Cemaat olarak hareket edebilmek insanın cennete ulaşmasına vesile olacağı, yalnız hareket edenin ise şeytanla beraber olacağı vurgulanmaktadır.⁵³⁴ Yalnız kalan insanın vesveseye kapılması bir takım yanlış kuruntuları saplanması, bunları hüküm haline getirerek hata yapması cemaat içerisindeki insana göre çok daha kolaydır. Ona doğruyu gösterecek, istişare edecek, kötülüklerine engel olacak insanlar çevresinde olmayan kimse her zaman tehlikelere açıktır.

Cemaat bir gücün ifadesidir. Güzellikler etrafında toplanan insanlar cemaat oluştururlar. Kötülük etrafında biriken insanlar cemaat olamaz, güzelliklere vesile olamazlar. Zira onları bir araya getiren şey, cemaati bir araya getiren sebeplerden çok farklıdır. Cemaat olamayan toplumlar sürü psikolojisi ile hareket ederler. Allah’ın rahmetinin cemaatle beraber olduğu ve şeytanın cemaate muhalefet edenle beraber olacağı, yalnız kalanı kurt* kapacağı⁵³⁵ düşüncesi şeytandan korunmada cemaatleşmenin önemini vurgular.

1. 10. Hayâsızlıktan Sakınarak Korunmak

Özelliklerinden bahsedilen şeytan hayâsızlıktan ve insanların örtünmesi gereken yerlerin açığa çıkmasından hoşlanır. Kur’an’da şeytanın insana kötülüğü, hayâsızlığı, Allah katında bilinemeyecek şeyleri söylemesini emreder⁵³⁶ denilmektedir. Hadiste ise insan olmanın önemli özelliklerinden olan hayâ duygusu konusunu hayânın vazgeçilmezliği ve imanla beraber olduğunu hayânın imandan

⁵³³ Ebu Dâvut, Salât, 94.

⁵³⁴ Tirmîzî, Fiten, 7; Müsned, I/18, 26.

*“Sürünün kurdu olduğu gibi, insanın da kurdu vardır. O da şeytandır. Sürüden kopan veya uçta duran koyunu kapıp kaçır. Bunun için sakın parçalanmayın ve birbirinizden uzaklaşmayın. Cemaate camiye katılın ve çoğunlukla birlikte olun.”(Tirmîzî, Kıyamet, 12).

⁵³⁵ Müsned, V/233, 243.

⁵³⁶ Bakara, 2/169.

kaynaklandığını”⁵³⁷ vurgulamıştır. İman, en büyük kötülük olan küfür ve şirkten vazgeçmek olarak değerlendirilirse, bunun şeytana karşı yapılacak mücadelede önemli bir kazanım olduğu düşünülebilir. Bu hadise göre hayânın yokluğu/hayâsızlık imanın da yokluğu anlamını taşımaktadır. Zaten Kur’an ifadesiyle şeytan edepsizliğe davet ettiği halde Allah asla edepsizliği emretmez.⁵³⁸

1. 11. Tasadduk İle Korunmak

Yardımlaşma müesseseleri insanlar arasında kardeşlik ve sevginin oluşması veya varolanın daha da güçlenmesi için önemlidir. İnsan: “İhsanın kuludur.” ifadesinden hareketle ihtiyaç sahiplerinin maddî sıkıntılarını gidermek, hem insanda bulunan cömertlik, kardeşlik, merhamet ve yardımlaşma duygularının ortaya çıkmasını sağlar, hem de fakir ile varlıklı arasındaki manevî bağların güçlenmesine ve sevginin tezahürüne yol açar. Şeytan ise bunların tam zıddını ister.⁵³⁹ Yardımlaşma bir ahlâkî unsur olarak toplum katmanlarında yer almazsa insanlar arası sevgi ve saygı yok olur, başkasının malına göz koymalar, kıskançlıklar, hırsızlıklar ve kavgalar artar. Varlıklı olan malının tükeneyeceği endişesiyle şeytanın fısıltılarına kulak verirse, ne kendisi malını huzur içerisinde tüketebilir, ne de fakirliğin artması sebebiyle dengesi bozulan toplumda huzur kalır. İhtiyaçtan fazla olan ve gereksiz olarak bulundurulmuş eşyaların “şeytan için”⁵⁴⁰ olduğuna dair ifade de insanlar arasındaki mali dengenin toplumsal huzur açısından önemini belirtmektedir.

1. 12. Kur’an Okuyarak Korunmak

Kur’an okuyarak şeytandan korunmak Sünnet’in tavsiye ettiği hususlardandır. Hz. Peygamber korunma maksadıyla sabahleyin Haşr Suresi okunmadan önce üç kez *اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم* şeklinde söylenmesini

⁵³⁷ Buhârî, İman, 3, 16; Müslim, İman, 57, 59; Ebu Dâvut, Sünnet, 15; Tirmîzî, Birr 80; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

⁵³⁸ A’raf, 7/27, 28.

⁵³⁹ Bakara, 2/268.

⁵⁴⁰ Müslim, Libas, 41; Ebu Dâvut, Libas, 45.

istemişlerdir.⁵⁴¹ Aynı konuda bir başka hadiste ise fertlerin ailedeki huzuruyla Kur'an okumak doğrudan ilintilendirilmiş ve:

-“Bir evde Kur'an okunması sebebiyle orda yaşayanlara genişlik gelir. Orada melekler hazır bulunur ve şeytanlar kaçır ve o evin hayır ve bereketi çok olur. Yine bir evde Kur'an okunmaması sebebiyle o evde darlık olur. Oradan melekler gider, şeytanlar hazır bulunurlar; o evin hayır ve bereketi de az olur.”⁵⁴² şeklinde tavsiyelerde bulunulmuştur. Ayrıca Bakara Suresinin okunduğu evden şeytanın kaçacağı⁵⁴³ da beyan edilmiştir. Kur'an okumanın aileye getireceği mutluluk şüphesiz sadece okumakla değil, emredilenleri hareket tarzı haline getirmekle olacaktır.

1. 13. Dua İle Korunmak

Dua, şeytandan uzak durma ve ona aldanmama konusunda oldukça önemlidir. Hz. Peygamber örnek olma babında ibadetlere başlarken bile şeytandan ve kötülüklerden Allah'tan dua ile korunma istemiştir. Gece namazında kalkışlarında önce aşağıdaki şekillerde dua etmiş, sonra namazlarını kılmışlardır.

اللهم اني اعوذ بك من الشيطان الرجيم من همز و نفخته

-“Allah'ım şüphesiz ben taşlanmış şeytandan, sebep olacağı akıl karışıklığından, (kibir) üflemesinden ve (sihir) üfürmesinden Sana sığınırım.”⁵⁴⁴

اعوذ بالله العظيم و بوجهه الكريم و سلطا نه القديم من الشيطان الحي

-“Taşlanarak kovulmuş şeytandan büyük Allah'a, O'nun keremli rızasına, ezelî saltanatına sığınırım.”⁵⁴⁵ Şeytanı Müslüman olan bir peygamberin hayatının tamında dua ile korunma talebi önemlidir.

Duayı sadece insanın kendisini koruma aracı olarak düşünmeden mü'minler ve genelde insanlar için dua edilebilir. Kötülüklerden kurtulmaları veya güzelliğin devamı için duanın Hz. Peygamberin hayatında örnekleri oldukça fazladır. İçki içen kimseler için:

⁵⁴¹ Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'an, 22; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an 22.

⁵⁴² Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 429,430.(www.ikraislam.com 14.11.2005)

⁵⁴³ Müslim, Müsafirûn, 212; Müsned, IV/274.

⁵⁴⁴ Ebu Dâvut, Salât, 121; İbn Mâce, Salât, 2.

⁵⁴⁵ Ebu Dâvut, Salât,18.

-“Kardeşiniz aleyhine şeytanın yanında yer almayın.”⁵⁴⁶ şeklindeki tembih ile kötülöklere karşı çıkılması gerektiğı yoksa, kötü insan olmayacağı düşüncesi anlatılmış oluyor. Kötölük sebebiyle insanlara buğıu da yasaklayan peygamberin içki için insan için “kardeşiniz” hitabını kullanması muhataba hitap konusunda oldukça seçici olması bakımından önemlidir.

1. 14. Evlenerek Korunmak

İnsanoğlunun önemli zaaflarından birisi de şehvet konusundadır. Şeytanla bu konunun buluşma noktası:

-“Ey Adem oğulları, şeytan ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini çıkardığı gibi, sizi (de) şaşırtıp belâya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanların dostu kıldık.”⁵⁴⁷ ifadesiyle anlatılır.

-“Ey inananlar, şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse, ona edepsizliğı ve kötölüğü emreder. Eğer size lütfu ve rahmeti olmasaydı Allah, hiçbirinizi asla temizlemezdi. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitendir, bilendir.”⁵⁴⁸

Bu ana kadar yapılan tavsiyelerde olduğu gibi şehvet hususunda da bu insanî özelliğı yok etmek, tamamen şehvî arzu ve istekten mahrum olmak tavsiye edilmezken, onu kontrol altına alma konusunda talepte bulunulur. Evlenmek ve aile oluşturmak hem neslin meşru yoldan devamını, hem de insanın arzu ve isteğinin helâl ve insanî yolla giderilmesini sağlamaktadır. Hz. Peygamber nikâhın kendi sünneti olduğunu, bununla amel etmeyenin kendisinden olamayacağını ifade ederken aynı zamanda evlenerek çoğalma tavsiyesini, diğer ümmetlere karşı kendi ümmetinin çokluğuyla övüneceğini de vurgulamaktadır. Gücü olana nikâhlanmak, olmayana da orucun koruyucu olduğu belirtilerek oruç tutma tavsiyesinde bulunulur.⁵⁴⁹ Bir aile için çocukların olması nimettir, neslin bu şekilde çoğalması

⁵⁴⁶ Ebu Dâvut, Hudûd, 36.

⁵⁴⁷ A`raf, 7/27.

⁵⁴⁸ Nûr, 24/21.

⁵⁴⁹ Ebu Dâvut, Salât, 1162.

millet için mutluluk vesilesidir. Ailenin devamının temini hem güç hem de nüfuz kaynağıdır.

İbn Kayyım El- Cevzî bu konudaki açıklamasında:

-“Çocuklar yaşadıkları süre içinde de vefat ettiklerinde de birçok fayda sağlarlar. Yaşarlarsa ailelerinin yardımcıları, çocukken ölürlerse anne-babasının cennete girmelerine sebep olurlar.”⁵⁵⁰ demektedir.

C. ŞEYTANLA MÜCADELEDE AHLÂK VE VİCDAN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

1. AHLÂK EĞİTİMİ

Şeytanla mücadelede anlatılan başlıklara dikkat edildiği zaman maddî olmaktan çok manevî, somut olmaktan çok soyut,⁵⁵¹ fiziksel olmaktan çok ruhsal öğelerin ağır bastığı görülür. Dolayısıyla mücadele ahlâk ve vicdanla doğrudan ilişkilendirilebilir.

Ahlâk: Fiillerin düşünülmeden işlenir hali ve insanın hayatta davranış tarzları olarak ele alınır.⁵⁵² Yaşadığı sürece insanın devamlı hareket halinde olduğu düşünülürse, ahlâkın da devamlı olması gerekir. Şeytanla mücadele: Hayatın belirli safhalarında kesintiye uğratılacak bir davranış şekli, zaman zaman belirli tepkilerin ortaya konulacağı bir hareket tarzı değildir; ahlâk eğitimi de devamlıdır;⁵⁵³ temel unsurlarına bakıldığı zaman nefsin kötülüklerden uzaklaştırılması ve kötüye temayülünün engellenmesi noktasından hareketle, kalbin süflî duygulardan temizlenmesi, güzel ahlâk esasları ile donatılması sayılabilir.

İslâm açısından bakıldığı zaman, ahlâkın ilâhî bir karakterinin olduğunu görmek mümkündür. Hz. Peygamber’in “güzel ahlâkı tamamlamak üzere

⁵⁵⁰ Muhammed Osman Necati, a.g.e., s. 28.

⁵⁵¹ Din Eğitiminde özellikle çocuklara soyut kavramları öğretmenin bir takım problemleri vardır. Bu ancak onların psikolojisinin tespit ettiği çerçeve içine düşünülürse mümkün olabilmektedir. Doğuştan Çocuklarda varolan din duygusu vardır. Eğitimi olmayana değil varolanı geliştirme çabası içinde olacaktır. (Osman Taştekin, “İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri”, Diyanet İlmi Dergi, C. 39, S. 1, Ocak, Şubat, Mart 2003.)

⁵⁵² Mikdat Yalçın, İslâm’da Ahlâk Anlayışı, (Çev: S. Hayri Bolay), Diyanet Dergisi, C. 15, S. 5,6.

⁵⁵³ Nevzat Ayasbeyoğlu, a. g. e., s.18.

gönderildiğini ifade etmesi”⁵⁵⁴, ahlâkın vahiy kaynaklı olduğunun teyididir. Hz. Aîşe’nin Peygamber’den bahsederken ahlâkının Kur’an olduğunu vurgulaması ise ahlâkın en önemli kaynağının din olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Açıklandığı gibi din devamlıdır; Hz.Peygamberin “Âlemlere rahmet olarak gönderildiğinin ifade edilmesi”⁵⁵⁵ insanoğlu yaşadığı sürece risâletin muhatabı olduğunun açıklanması devamlılık ekseninde değerlendirme bakımından önemlidir; dinin muhatabının insan olması sebebiyle insan hayatı da devamlıdır, yani ahlâk da devamlıdır;⁵⁵⁶ şeytanla mücadelenin de devamlı olması zarûridir. Bu devamlılığın kesintiye uğraması, askıya alınması konusundaki uyarıya dikkat edilmesi gerekir:

-“Kim rabbine suçlu olarak gelirse, onun için cehennem vardır; orada ne ölür ne de yaşar; kim de O’na iyi işler yapmış bir mü’min olarak gelirse, onlar için de yüksek dereceler altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır, orada ebedî olarak kalırlar, işte günâhlardan arınanların mükâfatı budur”⁵⁵⁷ Müminin kendisinden daima emin olunan kimse olduğu⁵⁵⁸ konusunda Peygamber buyruğu ahlâk eğitimi konusunda açıklanmış önemli ölçülerdendir.

⁵⁵⁴ Buhârî, Zekât, 1399.

⁵⁵⁵ Enbiyâ, 21/107.

⁵⁵⁶ “Hz.Muhammed’in davet ettiği din olmasaydı, insanlar güzel ahlâka sahip olamazdı.” (Mikdat Yalçın, “İslâm’da Ahlâk Anlayışı”, Çev: Süleyman Hayri Bolay, Diyanet Dergisi, C. 15,S. 5,6.)

⁵⁵⁷ Tâ-hâ, 20/74-76.

⁵⁵⁸ Buhârî, İman, 4,5.

2. VİCDAN EĞİTİMİ

Vicdan: Bulma, bir şeyi bir halde görme; kalple hissetme, duygu, kendinden geçme, daima iyiyi kötünden ayıran ve seçen bir yapıya sahip olan kalpteki gizli his olarak ifadelendirilebilir. İnsan vücudunda pek çok kimyasal, fiziksel ve ruhsal olaylar ve değişimler cereyan eder. Fizik, kimya konularına irca edilemeyen şuur ve iradeden başka, iyiliğe, mutlak adalete ve güzelliğe, hayır ve fazilete doğru temayül ve özleyiş; sevinme, üzülmeye, beğenme, nefret etme, istikbâl endişesi, bekâ ve ebediyyete meyil ve sevgi, emniyet hissi; haya, insaf, merhamet, adalet, vicdan azabı çok darda kaldığında inançsız bile olsa Allah'a sığınıp yalvarma gibi duygular vardır. Bunların kaynağı da insan ruhunun vicdan denilen yönüdür.

Vicdan: Allah'ın ruha vermiş olduğu merhamet hissi ve haktan yana olma duygusudur. Ruhun hayrı şerden ayırabilme melekesi, iyiliğe yönelmesinin, merhamet, haksızlık ve kötülük karşısında üzülmeye, iyilik karşısında safa bulma gibi derûnî hislerin kaynağı ifadesidir. Allah Kur'an'da insan ruhunun bu özelliğini ifade ederken:-

“Her bir nefse (ruha) ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınmayı ilham edene and olsun ki, onu (ruhunu) kötülüklerden tertemiz yapan muhakkak kurtuldu. Onu alabildiğine kötülüklere batırıp günâh ile örten ise elbette hüsrana uğradı.”⁵⁵⁹ buyurmaktadır. Allah'ın her insana vermiş olduğu iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu, iyiliklerden hoşnut olma ve kötülüklerden sıkıntı duyma hissi vicdanın ifadesi olarak anlaşılabilir. Hz. Peygamber:

-“İyilik güzel ahlâktır; günâh da vicdanı tırmalayan, seni rahatsız ve huzursuz eden ve insanların muttali olup bilmesini istemediğin şeydir.”⁵⁶⁰ buyurmuştur.

Ferdî vicdan duygusunun yanında bir de mâşerî vicdan denilen toplumları, milletlerin genel anlamıyla “İnsan”lığın vicdan duygusu demek olan mâşerî vicdan veya kamu vicdanı vardır. Bir kötülüğe karşı toplumların baskısı veya bir iyiliğe karşı toplumların sevgisidir. Kamu vicdanı da ahlâkî vazifelerin yerine getirilmesi için baskı unsuru olarak kabul edebilen müeyyideler koyar. Bu müeyyideler ve

⁵⁵⁹ Şems, 91/7-10

⁵⁶⁰ Müslim, Birr, 5; Tirmîzî, Zühd, 52.

olaylara gösterilen tepkiler, insanları bağılı bulundukları değer yargılarının temelini teşkil eden unsurlara göre değişir.

İnsana verilen eğitimle vicdan oluşumu doğrudan ilişkilidir. Gazâlî'nin tanımlamasıyla⁵⁶¹ bir şeyden rahatsız olma veya olamama şahsa göre değişir. Zira his ve duygunun günah olabilmesi için vicdanı bastırması ve kalpte yer tutması gerekir.⁵⁶² Bu da günâha bakış açısıyla doğrudan ilintilidir. Bu açı vicdanın vereceği hüküm bakımından oldukça önemlidir. Fertler veya toplumlar, özelde günâh, genelde kötülüklerle mücadele konusunda doğru zamanda doğru eğitim alamazlarsa vicdanî kanaatlerin fert veya toplumları yönlendirmesinin bir yararı olmayacaktır. Kötülüklerin fert seviyesinden taşarak, toplum nazarında da kabul görür hale gelmesi eğitim konusundaki zaaftan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle öncelikle küçük büyük demeden kötülüklerden rahatsız olan ve huzursuzluk duyan fertler yetiştirme gayreti ile ortak vicdan oluşturma yolları aranmalı, kötülüklerle engel olur bir toplum oluşturmaya gayret edilmelidir. Allah da iyiliği emreden ve kötülüklerden insanların uzaklaşmasını temin eden gurup bir oluşumunu tavsiye eder.⁵⁶³

⁵⁶¹ Ebu Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazâlî, İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn, C. V, Mısır, 1968, s. 21.

⁵⁶² Şah Veliyyullah Dehlevî, Hüccetullâh'il-Bâliğa, I, Kahire, ts., s. 21.

⁵⁶³ Âl-i İmran, 3/110.

SONUÇ

İlâhî dinlerin hepsinde kötü ve kötüyü temsil eden bir varlık, fikir ve eylem olarak kabul edilen şeytan düşüncesi vardır. Bu, iyiyi, güzeli anlatma ve kabul etme açısından ele alındığında hayra meyilli ve fitrat üzere yaratılan İnsan'ın eğitiminde ve dindarlaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Şeytan'ın Allah'ın güzel olarak kabul ettiği her şeyin ve özellikle İnsan'ın düşmanı olduğu noktasında bütün dinler, nüanslara dikkat edilmezse aynı düşüncededir. Dinler Şeytan'ı kötülüğün temsilcisi ve kötünün sembolü olarak görmektedirler.

Bu noktadan hareketle, Şeytan İslâm inancında fiziki bir görünümle birlikte “kötü”yü temsil eden, İnsan'ı çirkinliklere davet eden, itaatsizlik ve fitrat bozma konusunda gayret eden bir temsîlî düşüncedir. Yaratılışı üzerinde fazlaca durulmayan, yaratıldığı cevherin ötesine geçememe sebebiyle Adem'e secde ve hatasından tevbe etmeme konusundaki isyanı çok daha önemli olan bu temsil ve düşünce dinlere göre değişik şekilde adlandırılmıştır.

Hiçbir zaman ilâhlık iddiasında bulunmayan şeytan, ilk isyandan bu yana kibrin, isyanın, yalanın, Allah'a karşı gelmenin ve mukaddes olan değerleri altüst etmenin temsilcisi olmuştur. Şeytanın genel özelliklerini “Allah'a muhalefet etmek” olarak ele almak mümkündür. Özellikleri zamanımıza kadar da taşınmıştır.

Özgür iradesiyle Şeytan'ın aldatması karşısında kendisine yapılan ikazı unutarak günah işleyen Adem'in, neslinin Şeytan'ı tanıması ve atasının hatasını tekrarlamaması yaratılış felsefesi açısından önemlidir. İnsanoğlunun yaratılış gayesi kulluk olduğuna göre mücadelenin bu ekseninde devam ettiğini ve edeceğini anlamak güç olmayacaktır. Kul olmak, onun yeryüzündeki görevine uygun hareketini sağlayacaktır. Şeytan ise insanın fitratını bozma ve ikinci bir fitrat oluşturma çabalarıyla insanın karşısında duracaktır. İnsan ve şeytanın buluştuğu, savaştığı, galibiyet veya mağlubiyet noktası burasıdır. Buluşma noktasındaki mücadelede insanoğlunun rehberi Kur'an ve Sünnet'in ikazı, insanın bu çerçevede kazandığı moral değerler ile doğru ve yanlışın ayırt edilmesinde insanın huzur veya huzursuzluğunu sağlayan vicdanı olacaktır.

Din Eğitiminin insan hayatındaki yeri bu m¼cadelede daha bir ¼nem kazanmaktadır. Mefhum olarak hep l¼netlenen, insandan uzak olması arzu edilen, zihinde oluşacak k¼t¼ bir d¼ř¼nce karşısında kulak tutulup sert bir cisme vurularak hayattan atılmaya ¼alıřılan şeytanın ¼yle basit ve kolay m¼cadele edilecek bir varlık olmadığı, k¼t¼l¼k d¼ř¼ncesinden uzak kalarak k¼t¼l¼klerden uzak kalınabileceği anlatılmalıdır.

şeytanla m¼cadele sadece fert eksenli olmamalı, hedefte insanoğlunun tamamının olduğu unutulmamalıdır. şeytanın b¼t¼n s¼z vermelerinde topluca insanlık hedef alınmaktadır. Allah'ın ikazında da toplum olarak hitap edilmektedir.

Soyut bir kavramı inceleyerek, somut hale getirebilme ¼abası izlenen metoda bağlı olarak a¼ıklanmaya ¼alıřılmış olsa da konunun sosyolojik boyutunun “Alan Araştırması” ile irdelenmesinin faydalı olacağı d¼ř¼n¼lmektedir.

KAYNAKÇA

1. ANA KAYNAKLAR

- ALÛSÎ, Şihabü'd-Din Seyyid Mahmut, Rûhu'l-Meânî, C. I., Beyrut, ts.
- ARSLAN, Ali, Büyük Kur'an Tefsiri, CXVI, Arslan Yay., (CD).
- ATEŞ, Süleyman, Kur'an Ansiklopedisi, (CD).
- BEYDÂVÎ, Abdullah bin Ömer, Beydâvî, Envâr'ut-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, C.IV.
- EL-ASKALÂNÎ, İbn Hacer, Ahmed b. Ali, Fethu'l Bârî bi-Şerh-i Sahîhu'l Buhari.
- HATTÂBÎ, Meâlim'üs- Sünen, C. I, Beyrut, ts.
- HOLY QURAN-CD,(www.ikraislam.com)
- IQRA-CD,(www.ikraislam.com)
- KANDEMİR, M.Yaşar, ÇAKAN İ. Lütfi, KÜÇÜK Raşit, Riyâzü's-Sâlihîn, C. VII, Erkam Yay., 2005.
- D. İ. B., Kur'an-ı Kerim Meâli, 8. bs., Ankara, 2005.
- KURAŞÎ, İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim, C. I, II, Mısır, ts.
- Mektebetü'l Hadisü's-Şerif, Silsiletü'l İslâmiyye, Aris.
- NEVEVÎ, Zekerîyya, Yahya bin Şeref, Sahîh-u Müslim, C. III, 3. bs., Dâr-u İhyâ-i Tûras, ts.
- SOFUOĞLU Cemal, Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, C. XI, İstanbul, 1974.
- SOLMAZ Mehmet – ÇAKAN İsmail L., Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, C. I., İstanbul 1982.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed bin Ali bin Muhammed, Fethu'l Kadîr El-Câmi Beyne Fenni'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsir, (Tahk. Mustafa El-Bâbî el-Halebî), C. 5, Mısır, 1964.
- YAZIR, M. Hamdi, Hak Dîni Kur'an Dili, C. I., İstanbul, 1948.
- YAZIR, M. Hamdi, Kur'an-ı Kerim Meâli, Haz. Dücan Cündioğlu, Ravza Yay., ts.

2. DİĞER KAYNAKLAR

- AGWAR, N. K. Singh, A. R. Agwar, The Encyclopedia of Holy Quran, C. IV, Delhi, 2000, pp.
- ALGAR, Hamid, Eblis, Encyclopedia Iranica, C. IV, Costa Mesa, Kalifornia pp, 1996.
- ALTINTAŞ, Hayrani, “Psikoloji Sözlüğü Üzerine Deneme”, A. Ü. İ. F.Yay., Ankara, 1989.
- Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali, Dergah Yay., 1980.
- ANTES, Peter, The First As’arites’ Conception of Evil and Devil(Edit.par Seyyid Hossein Nasr Melanges a Henry Corbin, Tehran, 1977.
- ATEŞ, Ali Osman, Kur’an ve Hadislere Göre Şeytan, Beyan Yay., İst.,1996.
- ATEŞ, Süleyman, Kur’an-ı Kerim’in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri, Ankara, 1982.
- AYASBEYOĞLU, Nevzat, İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur’an-ı Kerim’in Eğitim İle İlgili Ayetlerinin Tahlili, M. E. B.Yay., İst., 1991.
- AYDIN, Hayati Aydın, “Kur’an Açısından Şeytan’ın Etkisi Bağlamında Vesvese ve Şüphe”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, C. XV, S.4, 2002.
- AYDIN, Mehmet S., Din Felsefesi, Dokuz Eylül İlahiyat Fak.,Yay., İzmir, 1999.
- AYDIN, Mehmet, Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya, 1989.
- BÂLÎ, Vahid bin Abdurrahman Es-Selâm, Ma’reketu’s-Şeytan Mea Beni’l-İnsan, Ez-Zehra Yay., 1994
- BOLAY, Hayri, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yay., 1987.
- C. C. Aktan, “Stratejik Yönetimin Özellikleri”, (www. canaktan. org.)
- C. IX, Dâr’ür Reyyan, Türas Yay., 1988.
- CÂDE’L KERİM, İcbaş, İblis, Mevsûat’ül Arabiyye, C. I., DİMAŞK, 1998., IRCICA KTP. 37716
- ÇANGA, Mehmet, Kur’an Kelimelerinin Anahtarı, Timaş Yay., İst., 1986.

- DEBBAĞOĞLU, Ahmet, KARA İsmail, Ansiklopedik Büyük İslâm İlmihali, Dergah Yay., 1980.
- DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Hüccetullâh' il-Bâliğa, C. I, Kahire, ts.
- DESÛKÎ, Faruk, El-İnsan Veş'Şeytan, Dâr'ud-Da've, İskenderiye, ts.
- DOĞAN, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yay., Ankara, 1981.
- EL-CEVZÎ, El-Kayyım, Şeytan'ın Hileleri, (Ter. M. Ali Kayabağlar), Karaman Yay., İst. 2002.
- EL-EŞKAR, Ömer Süleyman, Âlemü'l Cinni Veş-Şeytan, Mektebet-ü Hıdmetü'l Hadis, 2. bs., Kuveyt, 1984.
- EL-GAZÂLÎ, Ebu Hamid Muhammed , İhya-u Ulumi'd-Din, C. III, IV, Mısır, 1968.
- EL-İSFAHÂNÎ, Râğıb, El-Müfredat Fî Ğarîb'il-Kur'an, Beyrut, ts.
- El-Mevsûatü'l Arabiyye, C. I., DIMAŞK, 1998, (IRCICA KÜTÜPHANESİ. 7716)
- EL-MÛTÎ , Muhammed Necib, Mecelletü'l Ezher, C.VIII, S. 8., Kahire, 1937.
- EL-MUTÎ, Muhammed Necib, "İblis", Mecelletü'l Ezher, C. IL, Kahire, 1973.
- ESPOSİTA L., "Satan", The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World, C. 4, New York, 1995.
- EZ-ZÂVÎ, Tahir Ahmed, Tertîbü'l-Kamûs'il Muhîd alâ Tarîk'ıl Misbâh'ıl-Munîr ve Esâsi'l Belâğa, C. 2.
- FAHD, T., "Shaytan", The Encyclopedia of Islam (New Edition), C. IX., Fasc. (153-154), 1996, LEIDEN.
- FAZLURRAHMAN, Ana Konularıyl Kur'an, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Necmüddîn Muhammed bin Yakup, El-Kamûs'ul Muhîd, Müessesetü'r Risâle, 1993.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Necmüddin Muhammed bin Yakup, Kamus Tercemesi, C. IV, İst., ts.
- GÜÇ, Ahmet, Satanizm, D. İ. B.Yay., Ankara, 2002.

- GÜNEY Tümer, Şamil Ans. C. I, İst., 1990.
- HAMMAD İsmail, El-Cevher Es-Sıhah,V, Beyrut, 1979.
- HOCAOĞLU, Durmuş, “Korku Edebiyatı”, Yağmur Dergisi S.11, 2001.
- İBN-İ ARABÎ, Muhyiddîn, el-Futuhât’ül Mekkiyye, C. XIII, Tahkik, Osman Yahya, Kahire, 1988.
- İBN-İ MANZUR, Lisân’ül Arab, C. VI., Beyrut, S.29, El-Maarif, Beyrut, 1970.
- Mısır, 1968.
- İBRAHİM, Ali, Et-Terbiyet-ü ve’t-Ta’lim, Dâr-u Amman, Amman, ts.
- İŞLER, Hulûsi, Nefis ve Şeytan, İstanbul,1984.
- KAFLI, Kadircan, Evrenin Yaratılışı, Hz. Adem ve Havva, Bedir Yay., İst., 1966.
- KARAHİSÂRÎ, Şemseddîn, Büyük Lügat, Osmanlı Yay., Karizma Yay., İst., 1978.
- KARSLI, İlyas, Türkçe-Arapça Sözlük, Marmara Ü., İlahiyat Fak.,Yay., İst., ts.
- KILAVUZ, A. Salim, Ana Hatlarıyla İslâm Akaidi ve Kelam, İstanbul,1987.
- KILIÇ , Sadık, Kur’an’da Günah Kavramı, Konya, 1984.
- Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Kitab-ı Mukaddes, İstanbul, 1997.
- M. J. L. Young Islamic Studies, , C. III, Pakistan, 1966.
- MERAĞÎ, Ebu’l Vefa, “İman ve Küfür Arasında Şeytan Düşüncesi”, Mecelletü’l Ezher, C. 47, Kahire, 1972.
- NECATİ, Muhammed Osman, El-Hadîs’ün-Nebeviyye ve İlmü’n-Nefs, Darü’ş-Şüruk, 5.bs., Kahire, 2005. Turasil Arab, Beyrut, ts.,
- ÖZCAN, Ahmet, Tevrat ve Kur’an’a Göre Hz.Adem ve Havva, Selam Yay., Konya, 1987.
- PERLMAN, Moshe, El-Cevzî İbn Kayyım, Siudi Orientalische In Onore Di Giorgio Levi Deila Vida, II, Roma, 1956.
- RİPPİN, A., Shaytan, The Encyclopedia of Islam (New Edition), C. IX., Fasc. (153-154), LEIDEN., 1996.

- RUSSEL, Jeffrey Burton, Modern Dünyada Şeytan, Çev. Nuri Plümer, Kabalcı Yay., İst., 2001.
- SCOGNAMİLLO, Giovanni, ASLAN Arif, Doğu Batı Kaynaklarına Göre Şeytan, 2. bs.
- SHARMA, Arwind, Satan, Encyclopedia of Religion, C. XIII., New York, 1987.
- SOVERY, Roger M., Encyclopedia Iranica, C. VII, Costa Mesa, Kalifornia pp, 1996.
- STRAYER, Joseph, İblis, Dictionary of the Middle Ages, C. VI, New York, 1989.
- ŞANLI, Fikret, “Asrın Hastalığı Panik Atak”, İlkadım Dergisi, Ağustos 2000.
- ŞEKER, Mehmet, “İslâm İnancında Şeytan”, Yeni Ümit Dînî İlimler ve Kültür Dergisi, S. 99.
- T. D. V. İslâm Ans. C. IV, XV, XXVII, Divantaş Yay., İst., 1997-2003.
- TAHA, Abbas, “İblis-i Evvel, İblis-i Adem”, Mecelletü'l Ezher, C.32, Kahire, 1962.
- TAŞGETİREN, Ahmed, Sonsuz Biad, Erkam Yay., ts.
- TAŞTEKİN, Osman, “İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri”, Diyanet İlmi Dergi, C. 39, S.1.
- The Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World, e. IV, New York, 1995, (Editor in Chief, John, L., Esposito).
- TOPALOĞLU, Bekir Topaloğlu, KARAMAN, Hayreddin, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976.
- ÜNAL, Ali, “İblis Çağa Damgasını Vururken”, Zaman, 26. 9. 2005.
- YAHYA, Harun, İnsanın Apaçık Düşmanı Şeytan, 2. bs., Vural Yay., İst., 2000.
- YALÇIN Mikdat, “İslâm'da Ahlâk Anlayışı”, Çev: S. Hayri Bolay, Diyanet Dergisi, C.15, S. 5, 6.
- YASİN, Fikri, İblis, Mecelletü'l Ezher, C. 8., S. 8., Kahire, 1937.
- YEDİLER, İsmail, “Haramdan Sakınmak”, Zaman Gazetesi, 14. 06. 1998.
- YOUNG, M. J. L., Islamic Studies, C. III, Pakistan, 1966.

ZEKERİYYA, İbn-i Fâris, Mu'cem'ül Mekâyis'il Arab, Dâr-u İhyâit'Türâs'il Arab, C.V., Beyrut, 1992.

3. SANAL KAYNAKLAR (İnternet Siteleri)

www.canaktan.org
www.deliriumsrealm.com
www.dialog.com
www.el-ariz.com
www.enfal.de
www.felsefeekibi.com
www.harunyahya.net
www.hilbira.hotmail.com
www.İkraislam.com
www.ilkadım.com
www.kurannesli.org
www.medyumlar.com
www.parapsikolojiderneği.org
Şamil İslam Ansiklopedisi (CD)
www.turkcebilgi.com